

KOLEDAR

ZA

1931

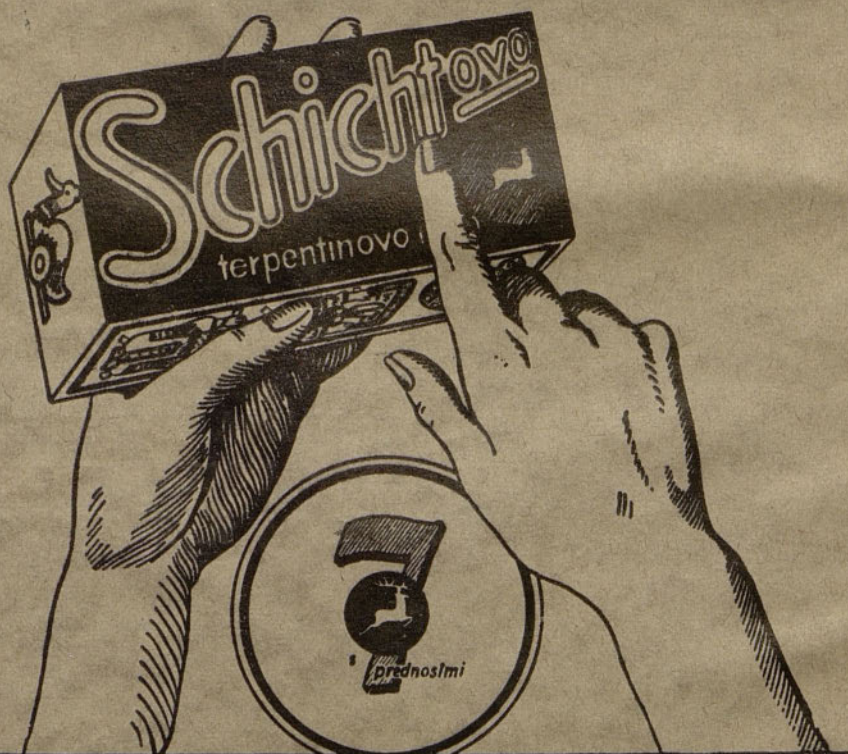
NABAVLJALNA ZADRUGA
DRŽAVNIH USLUŽBENCEV
V MARIBORU, R. Z. Z. O. Z.

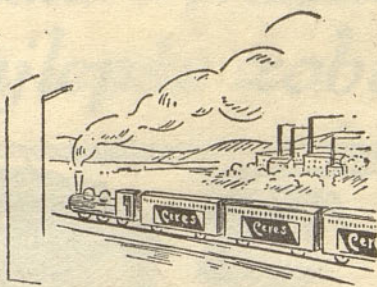
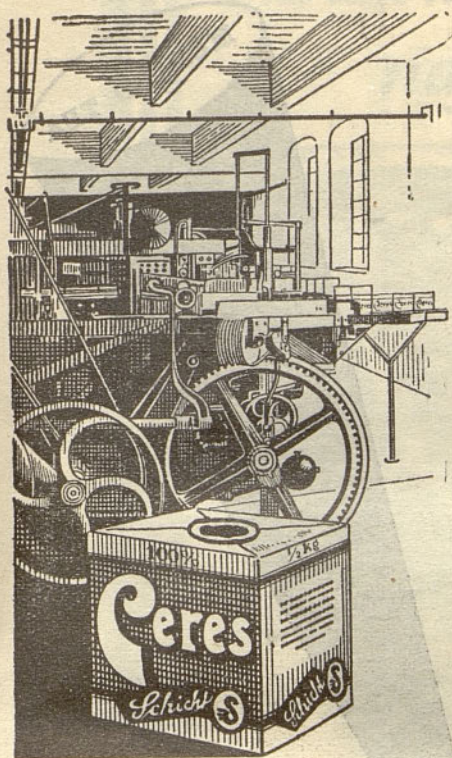

Pazite na ime Schicht in na znamko Jelen!

Vsaki komad Schichtovega terpentinovega mila in vsaki zavitek Schichtovega terpentinovega mila nosi oba navedena znaka, znana po skozi 80 let izkušenem Schichtovem milu. Schichtovo terpentinovo milo daje bogato in mehko peno, čisti hitro in štedljivo Vaše drago perilo. Ima svež in prijeten duh, kateri se oprijema tudi stvari, ki se perejo in se jih tudi dolgo drži.

Namakati s pralnim praškom Ženska Hvala
prati s Schichtovim terpentinovim milom.

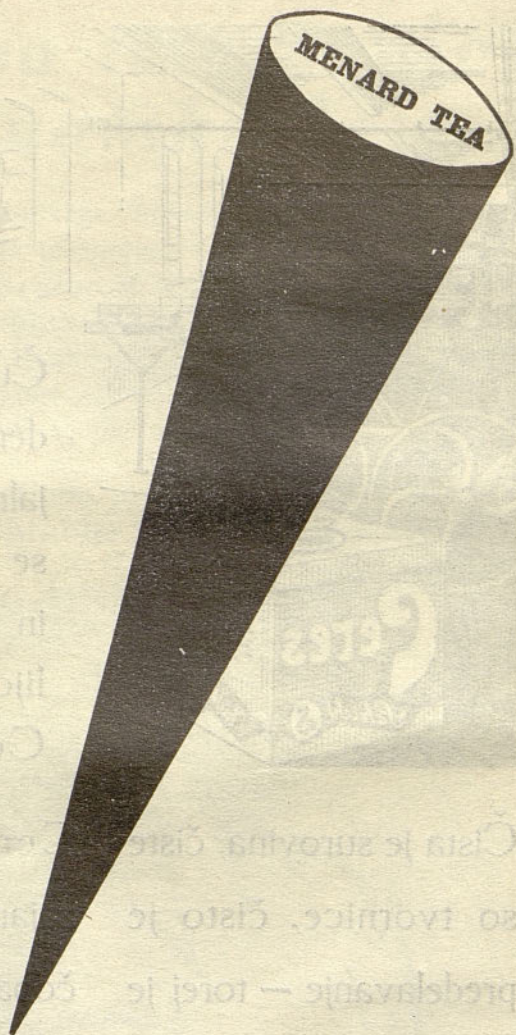

Čudovito delo moderne tehnike je zavijalni stroj, s katerim se vsako leto zavije in odpremi na milijone kock znane Ceres jedilne masti.

Čista je surovina, čiste so tvornice, čisto je predelavanje — torej je popolnoma čista tudi splošno znana izborna Ceres jedilna mast. Čista je surovina, čiste so tvornice, čisto je predelavanje — torej je popolnoma čista tudi splošno znana izborna Ceres jedilna mast.

Ceres jedilna mast je zajamčeno čista maščoba iz kokosovih orehov, je zelo tečna, lahko prebavljiva, nadvse izdatna ter se ne pokvari.

CERES, jedilna mast.

PRIPOROČAMO VAM FINE ČAJNE
MEŠANICE V SREBRNIH ZAVITKIH
IN PLOČEVINASTIH DOZAH

„MENARD TEA“

DOBI SE V NAŠI TRGOVINI

*Na tak način si pridobiš
najlepše zobe*

a drugim nudiš veselje
s Tvojim smehljanjem.
Ohrani zdravje svojih
zob, daj jim belino
bisera, pomagal Ti bo

Sargov
KALODONT

Lepši zobje

hripavosti, katarju
pomagajo sigurno
Kaiser-jeve
prsne karamele

V lekarnah, drog.
in kjer so vidni plakati.

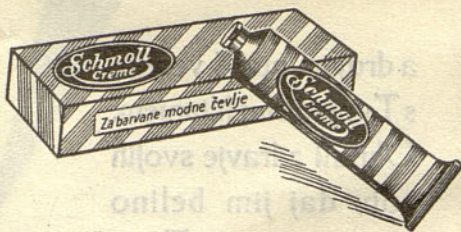
EUKA MENTOL BONBONI

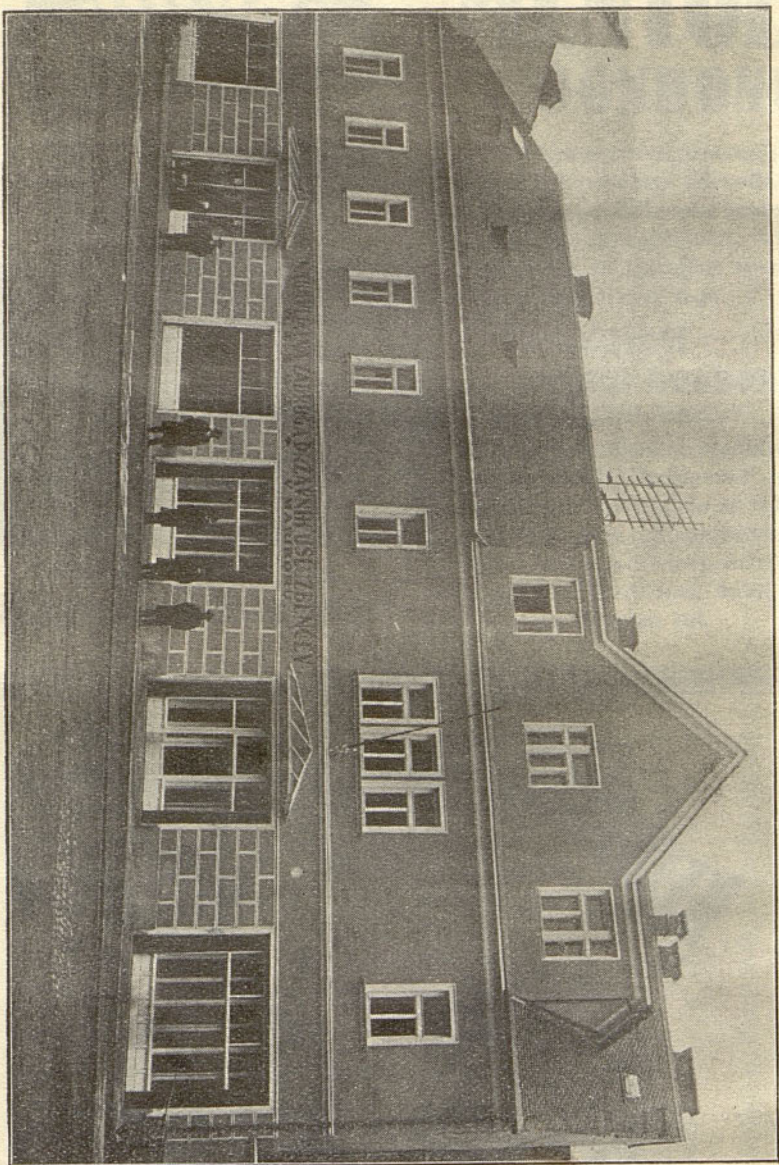
Eukaliptusovo olje (esenca) je znano kot posebno zdravilno sredstvo zoper bolezi v vratu. V zvezi z antiseptičnim, bol olajšujočim in hladečim mentolom, nudijo radi tega

Eukaliptusovi mentol bonboni

znamka „Bolničarka“

izvrstno pomirjevalno sredstvo zoper kašelj, hripavost in katar. Oni osvežujejo in odpravijo obenem tudi neprijeten duh ust ter se radi tega posebno priporočajo kadilcem, bolnim na želodcu itd.

Zadružni dom Nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru.

KOLENDAR
ZA
1931

IZDALA IN ZALOŽILA

NABAVLJALNA ZADRUGA DRŽAVNIH
USLUŽBENCEV V MARIBORU, R. Z. Z O. Z.

ZA UREDNIŠKI ODBOR: N. I. VRABL, MARIBOR

TISK TISKARNE SV. CIRILA
V MARIBORU

OB SVOJI DESETLETNICI

POKLANJA SVOJIM ČLANOM

NABAVLJALNA ZADRUGA
DRŽAVNIH USLUŽBENCEV
V MARIBORU, R. Z. Z. O. Z.

1921 — 1931

Rodovnik dinastije Karadjordjevićev.

KARADJORDJE, rojen 3. novembra 1752 v Viševcu, umrl 13. julija 1817 v Radovanju.

Knez **ALEKSANDER KARADJORDJEVIĆ**, rojen v Topoli 29. septembra 1806, umrl 3. maja 1885 v Temišvaru.

Kralj **PETER I. VELIKI OSVOBODITELJ**, rojen 29. junija 1844 v Beogradu, umrl 16. avgusta 1921 v Beogradu.

Njegovo Veličanstvo kralj **ALEKSANDER I.**, rojen 17. decembra 1888 na Cetinju. Regent od 24. junija 1914; prestol je zasedel 17. avgusta 1921.

Njeno Veličanstvo kraljica **MARIJA**, rojena 9. januarja 1900 v Goti, poročena 8. junija 1922 v Beogradu.

Nj. Visočanstvo prestolonaslednik **PETER**, rojen 6. septembra 1923 v Beogradu.

Nj. Visočanstvo kraljevič **TOMISLAV**, rojen 19. januarja 1928 v Beogradu.

Nj. Visočanstvo kraljevič **ANDREJ**, rojen 28. junija 1929 na Bledu.

Nj. kralj. Visočanstvo kraljevič **JURIJ**, brat Nj. Vel. kralja Aleksandra I., rojen 8. septembra 1887 na Cetinju.

Nj. kralj. Visočanstvo kneginja **JELENA**, sestra Nj. Vel. kralja Aleksandra I., rojena 4. novembra 1884 na Reki, vdova Nj. Veličanstva kneza Ivana Konstantinovića Romanova.

Nj. Visočanstvo knez **ARZEN KARADJORDJEVIĆ**, stric Nj. Vel. kralja Aleksandra I., rojen 16. aprila 1859 v Temišvaru.

Nj. Visočanstvo knez **PAVLE**, sin kneza Arzena, rojen 27. aprila 1893 v Petrogradu, poročen z

Nj. kralj. Visočanstvom kneginjo **OLGO**, hčerko grškega kneza Nikole, rojeno 29. maja 1903 v Tatoju.

Nj. Visočanstvo knez **ALEKSANDER**, sin Nj. Visočanstva kneza Pavla, rojen 26. avgusta 1924.

JANUAR

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 Č NOVO LETO	19 dec. Bonifacij
2 P Makarij	20 Danilo
3 S Genovefa	21 Julijana
4 N IME JEZUSOVO ☉	22 ANASTAZIJ
5 P Telesfor	23 Deset muč.
6 T SV. TRIJE KRALJI	24 BADNJI DAN
7 S Valentin	25 ROŽD. HRIST.
8 Č Severin	26 SAB. P. BOG.
9 P Julijan in Baz.	27 STEVAN
10 S Pavel	28 20.000 muč.
11 N 1 PO RAZGL. G. €	29 MLADENCI
12 P Arkadij	30 Anizij
13 T Veronika	31 Melanija
14 S Feliks, Hilarij	1 jan. NOVA GODINA
15 Č Pavel	2 Silvestar
16 P Marcel	3 Malahija
17 S Anton	4 Evstahije
18 N 2. PO RAZGL. G. ●	5 KRIŽEV DAN
19 P Kanut	6 BOGOJAVLJ.
20 T Fabijan in Sebastijan	7 Zbor Iv. Kr.
21 S Neža	8 Georgij H.
22 Č Vinko	9 Polijevkoto
23 P Zaroka M. D.	10 Grigorije
24 S Timotej	11 Teodosije
25 N 3. PO RAZGL. G.	12 TATJANA
26 P Polikarp	13 Emil i Str.
27 T Janez Zlatoust ☽	14 SV. SAVA I.
28 S Marjeta	15 Pavao Tiv.
29 Č Francišek Sal.	16 Ver. sv. P.
30 P Martina	17 Antonije
31 S Peter Nolanski	18 Maksim

☉ Ščip 4. ob 11'36.

€ Zadnji krajec 11. ob 6'15.

● Mlaj 19. ob 8'51.

☽ Prvi krajec 27. ob 1'6.

BELEŽKE

KAZALO

KAZALO

19 jan. MAKARIL		1 N. I. PREDPEPEL.
20 Jelenište		2 P. Svečanica
21 Makaril	⊙	3 T. Blaž, Oskar
22 Timotej		4 S. Andrej K.
23 Kliment		5 C. Ačala
24 Ksenija		6 P. Doroteja
25 Gihorje		7 S. Romuald
26 KSENOFON		8 N. 2. PREDPEPEL.
27 Mat. J. St.	⊙	9 P. Agonija
28 Jelen		10 T. Skolastika
29 Ispitje		11 S. Lučka M. B.
30 SV. 3 JERAR.		12 C. Evistija
31 Kir. i Jovan		13 P. Katarina Hiti
1 febr. Tihon		14 S. Valentin
2 SRET. GOSE.		15 N. 3. PREDPEPEL.
3 Simon		16 P. Julijana
4 Izidor	⊙	17 T. Prst, Donat
5 Ačala		18 S. † Pepelnica
6 Vukel		19 C. Kozar
7 Putenje		20 P. Evistija
8 Sara II.		21 S. Feliks
9 MIKLOR		22 N. 1. POSTNA
10 Haralampije		23 P. Peter Dami
11 Džordže		24 T. Matija
12 Melanija	⊙	25 S. Valburga
13 Simon M.		26 C. Vlado
14 Avrahum		27 P. Gabrijel
15 Osnim		28 S. Roman

Večkrat uživajte najcenejšo in izdatno domačo hrano.

(Glej stran 178.)

FEBRUAR

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

<p>1 N 1. PREDPEPEL.</p> <p>2 P Svečnica</p> <p>3 T Blaž, Oskar Ⓢ</p> <p>4 S Andrej K.</p> <p>5 Č Agata</p> <p>6 P Doroteja</p> <p>7 S Romuald</p>	<p>19 jan. MAKARIJ</p> <p>20 Jeftimije</p> <p>21 Maksim</p> <p>22 Timotej</p> <p>23 Kliment</p> <p>24 Ksenija</p> <p>25 Grigorije</p>
<p>8 N 2. PREDPEPEL.</p> <p>9 P Apolonija €</p> <p>10 T Skolastika</p> <p>11 S Lurška M. B.</p> <p>12 Č Evlalija</p> <p>13 P Katarina Riči</p> <p>14 S Valentin</p>	<p>26 KSENOFONT</p> <p>27 Muč. J. ZL</p> <p>28 Jefrem</p> <p>29 Ignatije</p> <p>30 SV. 3 JERAR.</p> <p>31 Kir i Jovan</p> <p>1 febr. Trifun</p>
<p>15 N 3. PREDPEPEL.</p> <p>16 P Julijana</p> <p>17 T Pust, Donat ●</p> <p>18 S † Pepelnica</p> <p>19 Č Konrad</p> <p>20 P Eleverij</p> <p>21 S Feliks</p>	<p>2 SRET. GOSP.</p> <p>3 Simeon</p> <p>4 Izidor</p> <p>5 Agatija</p> <p>6 Vukol</p> <p>7 Partenije</p> <p>8 Sava II.</p>
<p>22 N 1. POSTNA</p> <p>23 P Peter Damij.</p> <p>24 T Matija</p> <p>25 S Valburga D</p> <p>26 Č Vladko</p> <p>27 P Gabriel</p> <p>28 S Roman</p>	<p>9 NIKIFOR</p> <p>10 Haralampije</p> <p>11 Džordže</p> <p>12 Melentije</p> <p>13 Simeon M.</p> <p>14 Avksentije</p> <p>15 Onisim</p>

Ⓢ Ščip 3. ob 1'26.

€ Zadnji krajec 9. ob 17'10.

● Mlaj 17. ob 14.11.

D Prvi krajec 25. ob 17'42.

BELEŽKE

PRAVOSLAVNI

KATOLINI

10 lebr. PAMFIJ	1 N. 2. POSTNA
17 Teodor	2 P. Šimphelj
18 Lav papa	3 T. Kwiganda
19 Arhip	4 S. Kazimir
20 Lav ep.	5 C. Evarehij
21 Tumulaj	6 P. Petrus in F.
22 Vasilje	7 S. Tomaš Akvinski
23 POLIKARP	8 N. 3. POSTNA
24 Glava lv. K.	9 P. Frančiška Kim.
25 Tarnaja	10 T. 40 mučenec
26 Forhije	11 S. Heralhij
27 Frokop	12 C. Gregor
28 Vasilje	13 P. Teodora
1 mart. Jevdokija	14 S. Matilda
29 TEODOT	15 N. 4. POSTNA
30 Jevtrohije	16 P. Hilarij
31 Gerasin	17 T. Jedit
32 Konon	18 S. Ciriil Jeruz.
33 43 mučenik	19 C. SV. JOSEF
34 Vasilje	20 P. Feliks in tov.
35 Teofil	21 S. Benedikt
36 MUCENIKA	22 N. 5. POSTNA (šiba)
37 Kodrat	23 P. Oton
38 Sofronij	24 T. Gabrijel
39 Teodor	25 S. Ozana / eja / e M. D.
40 Nikitor	26 C. Emanuel
41 Benedikt	27 P. Marija v kalosi
42 Ašapije	28 S. Janez Kap.
43 SAVIN	29 N. 6. POSTNA (svetna)
44 Alojzije	30 P. Janez Križnik
45 Kirilo	31 T. Mohač

● Maj 19. ob 8.30
 ● Prvi kateh. 21. ob 8.4

● Šola 4. ob 11.30
 ● Kateh. kateh. 11. ob 6.15

MAREC

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 N 2. POSTNA	16 febr. PAMFIL
2 P Simplicij	17 Teodor
3 T Kunigunda	18 Lav papa
4 S Kazimir [⊙]	19 Arhip
5 Č Evzebij	20 Lav ep.
6 P Perpetua in F.	21 Tomotej
7 S Tomaž Akvinski	22 Vasilije
8 N 3. POSTNA	23 POLIKARP
9 P Frančiška Rim.	24 Glava Iv. K.
10 T 40 mučencev	25 Tarasije
11 S Heraklij [⊙]	26 Porfirije
12 Č Gregor	27 Prokop
13 P Teodora	28 Vasilije
14 S Matilda	1 mart Jevdokija
15 N 4. POSTNA	2 TEODOT
16 P Hilarij	3 Jevtropije
17 T Jedert	4 Gerasim
18 S Ciril Jeruz.	5 Konon
19 Č SV. JOŽEF [●]	6 42 mučenika
20 P Feliks in tov.	7 Vasilije
21 S Benedikt	8 Teofil
22 N 5. POSTNA (tiha)	9 40 MUČENIKA
23 P Oton	10 Kodrat
24 T Gabrijel	11 Sofronij
25 S O z n a n j e n j e M. D.	12 Teofan
26 Č Emanuel	13 Nikifor
27 P Marija 7 žalosti [⊙]	14 Benedikt
28 S Janez Kap.	15 Agapije
29 N 6. POSTNA (cvetna)	16 SAVIN
30 P Janez Klimak	17 Aleksije
31 T Modest	18 Kirilo

[⊙] Ščip 4. ob 11'36.

[⊙] Zadnji krajec 11. ob 6'15.

[●] Mlaj 19. ob 8'51.

[⊙] Prvi krajec 27. ob 6'4.

BELEŽKE

KATEGORIJA	IMENA	KATEGORIJA	IMENA
19 mart	Hirani	1 S	Higon
20	Jovan	2 C	Vel četnik
21	Jakov	3 P +	Vel petak
22	Vasilje	4 S	Vel Sobota
23	NIKON	5 N	VELIKA NOĆ
24	Zabavje	6 P	Vel ponedjelj
25	BLAGOVEST	7 T	Herman Jožak
26	Gavril	8 S	Albert
27	Vel četnik	9 C	Marija Kneza
28	Vel petak	10 P	Melilda
29	Vel sobota	11 S	Marija V žalosti
30	VASKRESNJE	12 N 1.	POVELJK. (peta)
31	VASKR. PON.	13 P	Hermenski
1 april	VASKR. UT.	14 T	Jostin
2	Tito	15 S	Theodor
3	Mikita	16 C	Benedikt I.
4	Juri	17 P	Rudolf
5	Teodul	18 S	Apolonij
6	JEVTHJE	19 N 2.	POVELJK.
7	Georgije	20 P	Marcelin
8	Indijan	21 T	Arcelj
9	Jevpsije	22 S	Vasivo sv. Jožela
10	Terezij	23 C	Vojteh
11	Antip	24 P	Juri
12	Vasilje	25 S	Marko
13	ARTEMON	26 N 3.	POVELJK.
14	Martin	27 P	Peter Kanij
15	Aristarh	28 T	Pavel od Kriza
16	Aganija	29 S	Peter
17	Simion	30 C	Katarina S.

Pol življenja je tečna in okusna hrana, zato uživajte jed.

(Glej stran 178.)

APRIL

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

<p>1 S Hugon</p> <p>2 Č Vel. četrtek ☉</p> <p>3 P † Vel. petek</p> <p>4 S Vel. Sobota</p>	<p>19 mart Hrizant</p> <p>20 Jovan</p> <p>21 Jakob</p> <p>22 Vasilije</p>
<p>5 N VELIKA NOČ</p> <p>6 P Vel. ponedelj.</p> <p>7 T Herman Jožef</p> <p>8 S Albert</p> <p>9 Č Marija Kleofa €</p> <p>10 P Mehtilda</p> <p>11 S Marija 7 žalosti</p>	<p>23 NIKON</p> <p>24 Zaharije</p> <p>25 BLAGOVEST</p> <p>26 Gavrilo</p> <p>27 Vel. četrvtak</p> <p>28 Vel. petak</p> <p>29 Vel. subota</p>
<p>12 N 1. POVELIK. (bela)</p> <p>13 P Hermenegild</p> <p>14 T Justin</p> <p>15 S Teodor</p> <p>16 Č Benedikt L.</p> <p>17 P Rudolf</p> <p>18 S Apolonij ●</p>	<p>30 VASKRESENJE</p> <p>31 VASKR. PON.</p> <p>1 april VASKR. UT.</p> <p>2 Tito</p> <p>3 Nikita</p> <p>4 Jurij</p> <p>5 Teodul</p>
<p>19 N 2. POVELIK.</p> <p>20 P Marcellin</p> <p>21 T Anzelm</p> <p>22 S Varstvo sv. Jožefa</p> <p>23 Č Vojteh</p> <p>24 P Jurij</p> <p>25 S Marko ☽</p>	<p>6 JEVTIHIJE</p> <p>7 Georgije</p> <p>8 Iridion</p> <p>9 Jevpsihije</p> <p>10 Terentije</p> <p>11 Antipa</p> <p>12 Vasilije</p>
<p>26 N 3. POVELIK.</p> <p>27 P Peter Kanizij</p> <p>28 T Pavel od Križa</p> <p>29 S Peter</p> <p>30 Č Katarina S.</p>	<p>13 ARTEMON</p> <p>14 Martin</p> <p>15 Aristarh</p> <p>16 Agapija</p> <p>17 Simeon</p>

☉ Ščip 2. ob 21'6.

● Mlaj 18. ob 2'0.

€ Zadnji krajec 9. ob 21'15.

☽ Prvi krajec 25. ob 14'40.

BELEŽKE

TRAVOSLAVNI

KATOLIKI

18 april Jovan				1 P Filip in Jakob
19 Patricej	⊙			2 S Atanasij
20 EVTHIL				3 N & POVELJK.
21 Jannij				4 P Florian
22 Teodor				5 T pi V.
23 GEORG. VIM.				6 S Janes F. p. l. v.
24 Sara				7 C Stanislav
25 Marko ev.				8 P Pribaz. Mihal
26 Vasilje	⊙			9 S Gregor Nac.
27 SIMON				10 N & POVELJK.
28 Jason				11 P Mament
29 9 mučevalca				12 T Paskracij
30 Jakob				13 S Servacij
1 maj Jeronij				14 C KRIST. VNEBOHOD
2 Atanasije				15 P Janes & S.
3 Tim. i Mar.				16 S Janes Nepomuk
4 PELAGJA	⊙			17 N & POVELJK.
5 Ihan				18 P Erik
6 Job				19 T Celestin
7 Ađalje				20 S Bernardin
8 SPASOV DAN				21 C Svetko Kruz.
9 P. Nikola				22 P Emil
10 Simon				23 S Dovidovij
11 KIRIL I METOD	⊙			24 N BUKOSTI
12 Epitanije				25 P Bink. poned.
13 Gilezija				26 T Filip Novi
14 Izidor				27 S Magdalena
15 Rahonije				28 C Avgustin
16 Teodor Os.				29 P + Magdalena
17 Andreanik				30 S Anđela
18 DUHOVI	⊙			31 N I. TOBINK.

⊙ MI. 12. ob 16.28. - P. 14. 24.
ob 20.32. ⊙ 25. 30. ob 17.33

⊙ 5cip 2. ob 0.14.
⊙ Zabal. katez. 2. ob 12.18.

KATOLIKI

MAJ

PRAVOSLAVNI

1 P Filip in Jakob	18 april Jovan
2 S Atanazij [Ⓢ]	19 Pafnucije
3 N 4. POVELIK.	20 EVTIHIJ
4 P Florijan	21 Januarij
5 T Pij V.	22 Teodor
6 S Janez E. p. l. v.	23 GEORG. VIM.
7 Č Stanislav	24 Sava
8 P Prikaz. Mihael	25 Marko ev.
9 S Gregor Nac. €	26 Vasilije
10 N 5. POVELIK.	27 SIMEON
11 P Mamert	28 Jason
12 T Pankracij	29 9 mučenika
13 S Servacij	30 Jakov
14 Č KRIST. VNEBOHOD	1 maj Jeremija
15 P Janez d. S.	2 Atanazije
16 S Janez Nepomuk	3 Tim. i Mav.
17 N 6. POVELIK. ●	4 PELAGIJA
18 P Erik	5 Irina
19 T Celestin	6 Job
20 S Bernardin	7 Agapije
21 Č Srečko Kant.	8 SPASOV DAN
22 P Emil	9 Pr. Nikole
23 S Deziderij	10 Simon
24 N BINKOŠTI Ⓢ	11 KIRIL I METOD
25 P B i n k. p o n e d.	12 Epifanije
26 T Filip Neri	13 Glikerija
27 S Magdalena	14 Izidor
28 Č Avguštin	15 Pahomije
29 P † Magdalena	16 Teodor Os.
30 S Angela	17 Andronik
31 N 1. POBINK. Ⓢ	18 DUHOVI

Ⓢ Ščip 2. ob 6'14.

€ Zadnji krajec 9. ob 13'48.

● ML 17. ob 16.28. Ⓢ P.kr. 24.

ob 20'39. Ⓢ Šč. 30. ob 15'33.

BELEŽKE

TRAVNAJANI	KATOLINI
19 maj DUH. POND.	1 P. Marcellin
20 DUH. UTOR.	2 T. Klodida
21 Konstantin	3 S. Frančišek Kr.
22 Vasiljko	4 C. SV. RES. TELO.
23 Mihaeljo	5 P. Bonifacij
24 Simon	6 S. Norbert
25 N. GL. IV. L.	7 N. A. POBINK.
26 Karpo	8 P. Medard
27 Teopont	9 T. Marčarota
28 Mihael	10 S. Marijeta
29 Teodosija	11 C. Barnaba
30 Jasije	12 P. Svec Jeruzovo
31 Jeremije	13 S. Anton Pah.
1 junij JUSTIN	14 N. A. POBINK.
2 Miklor	15 P. Vid in tovariši
3 Lukijan	16 T. Franc Ref.
4 Mikrolan	17 S. Adol
5 Dorotej	18 C. Erem Siroki
6 Visarion	19 P. Juhana
7 Teodor	20 S. Silvest
8 TEODOR ST.	21 N. A. POBINK.
9 Timotej	22 P. Pavla Nol.
10 Aleksander	23 T. Cenon
11 Bartol	24 S. Janez Kristnik
12 Gaudije	25 C. Viljam
13 Adrijan	26 P. Janez in Pav.
14 Jelisaj	27 S. Svec Jeruzovo
15 VIDOV DAN	28 N. A. POBINK. Vid. dan
16 Tihon	29 P. PETER IN PAVEL
17 Manjlo	30 T. Sp. sv. Pavla

Po trudapolnem delu je prvi pogoj tečna in okusna
domača hrana.

(Glej stran 178.)

JUNIJ

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

<p>1 P Marcelin 2 T Klotilda 3 S Francišek Kar. 4 Č SV. REŠ. TELO 5 P Bonifacij 6 S Norbert</p>	<p>19 maj DUH. POND. 20 DUH. UTOR. 21 Konstantin 22 Vasilisko 23 Mihajlo 24 Simeon</p>
<p>7 N 2. POBINK. 8 P Medard € 9 T Margareta 10 S Marjeta 11 Č Barnaba 12 P Srce Jezusovo 13 S Anton Pad.</p>	<p>25 N. GL. IV. K. 26 Karpo 27 Terapont 28 Nikita 29 Teodosija 30 Isakije 31 Jeremije</p>
<p>14 N 3. POBINK. 15 P Vid in tovariši 16 T Franc Reg. ● 17 S Adolf 18 Č Efrem Sirski 19 P Julijana 20 S Silverij</p>	<p>1 junij JUSTIN 2 Nikifor 3 Lukijan 4 Mitrofan 5 Dorotej 6 Visarijon 7 Teodot</p>
<p>21 N 4. POBINK. 22 P Pavlin Nol. 23 T Cenon ☽ 24 S Janez Krstnik 25 Č Viljem 26 P Janez in Pav. 27 S Srce Jezusovo</p>	<p>8 TEODOR ST. 9 Timotej 10 Aleksander 11 Bartol 12 Onufrije 13 Akilina 14 Jelisej</p>
<p>28 N 5. POBINK. Vid. dan 29 P PETER IN PAVEL 30 T Sp. sv. Pavla ☼</p>	<p>15 VIDOV DAN 16 Tihon 17 Manujlo</p>

€ Zadnji krajec 8. ob 7'18.

● Mlaj 16. ob 4'2.

☽ Prvi krajec 23. ob 1'23.

☼ Ščip 30. ob 1'47.

BELEŽKE

KATOLINI

KATOLINI

18 junij Leoncij	1 S Presv. Rož. Križ
19 Jada	2 C Opatk. M. D.
20 Metodije	3 P. Leon H.
21 Juljan	4 S Urh
22 JEVSEBIE	5 N. S. POBINK.
23 Agripina	6 P. Miroslav
24 ROD. J. K.	7 T. Vilhelm
25 Ferronija	8 S. Elizabeta
26 David	9 C. Nikolaj in lov.
27 Samson	10 P. Amalija
28 Kir i Jovan	11 S. Pij I.
29 PET. I. PAV.	12 N. S. POBINK.
30 Šeb. 12 ap.	13 P. Frančišek Sol.
1 julij Kar. i Dan.	14 T. Bonaventura
2 Pol. H. R.	15 S. Henrik
3 Jakimo	16 C. M. D. Karmel.
4 Andrija	17 P. Alojz
5 Alanašije	18 S. Kamil. Lella
6 SISOL	19 N. S. POBINK.
7 Toma	20 P. Margareta
8 Prokopije	21 T. Daniel
9 Pankracije	22 S. Marija Magd.
10 45 mučenka	23 C. Apolinar
11 Jettimije	24 P. Kristina
12 Proklo i H.	25 S. Jakob
13 SAR. G. NAD.	26 N. S. POBINK.
14 Akila	27 P. Natalija
15 Kiriil	28 T. Inocenčij
16 Anthonen	29 S. Marija
17 Marjan	30 C. Abdon in S.
18 Jak. i Em.	31 P. Ignacij. Lofol.
3. Trilskrajec 22. ob 6.10.	3. Kadujski krajec 8. ob 8.35.
© 25. jū 22. ob 13.48.	© Maja 12. ob 13.20.

1 S Presv. Reš. Kri	18 junij Leontij
2 Č Obisk. M. D.	19 Juda
3 P Leon II.	20 Metodije
4 S Urh	21 Julijan
5 N 6. POBINK.	22 JEVSEBIJE
6 P Miroljub	23 Agripina
7 T Vilibald	24 RODŽ. J. K.
8 S Elizabeta	25 Fevronije
9 Č Nikolaj in tov.	26 David
10 P Amalija	27 Samson
11 S Pij I.	28 Kir i Jovan
12 N 7. POBINK.	29 PET. I PAV.
13 P Francišek Sol.	30 Sab. 12 ap.
14 T Bonaventura	1 julij Kuz. i Dam.
15 S Henrik	2 Pol. H. B.
16 Č M. D. Karmel.	3 Jakinto
17 P Aleš	4 Andrija
18 S Kamil Lelis	5 Atanasije
19 N 8. POBINK.	6 SISOJ
20 P Margareta	7 Toma
21 T Danijel	8 Prokopije
22 S Marija Magd.	9 Pankracije
23 Č Apolinar	10 45 mučenika
24 P Kristina	11 Jeftimije
25 S Jakob	12 Proklo i H.
26 N 9. POBINK.	13 SAB. G. NAD.
27 P Natalija	14 Akita
28 T Inocencij	15 Kiril
29 S Marta	16 Antinogen
30 Č Abdon in S.	17 Marina
31 P Ignacij Lojol.	18 Jak. i Em.

€ Zadnji krajec 8. ob 0'52.

● Mlaj 15. ob 13'20.

☽ Prvi krajec 22. ob 6'16.

☉ Ščip 29. ob 13'48.

BELEŽKE

KATEGORIJA	KATEGORIJA
19 Julij Makrina	1 S Vozel sv. Petra
20 ILJA	2 N 10. POBINK.
21 Simson	3 P Najd. sv. Štefana
22 Mar. Magd.	4 T Dominik
23 Trofim	5 S Mar. Dev. Snež.
24 Kristina	6 C Sporn. Gosp.
25 Uč. sv. Anz.	7 P Kajačan
26 Jeromolaj	8 S Čulj in tovarši
27 PANTILION	9 N 11. POBINK.
28 Prohor	10 P Lavrenčič
29 Kabanik	11 T Svarasa
30 Sila	12 S Klara
31 Javobin	13 C Hipolit
1 avg. Mel. Krata	14 P + Kreselj
2 Stefan	15 S VNER. D. M.
3 ISAKIJ	16 N 12. POBINK.
4 7 deca v El.	17 P Hiljanci
5 Evgjenije	18 T Helena
6 PREOR. G.	19 S Ljubovik Tol.
7 Dometije	20 C Bernard
8 Emilijan	21 P Ivana Frančiška
9 Matija ap.	22 S Timotej
10 LOVRENTIJE	23 N 13. POBINK.
11 Javlo	24 P Jozef
12 Fofije	25 T Ljubovik
13 Maksim	26 S Gelina
14 Mihaj	27 C Jožef Kalas
15 VEL. GOSP.	28 P Avgustin
16 Jostin	29 S Ožgjav. Janova Kruz.
17 MIRON	30 N 14. POBINK.
18 Flor. i Lav.	31 P Rajko

K osvežujoči salati pritiče tudi jed.

(Glej stran 178.)

AVGUST

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 S Vezi sv. Petra	19 julij Makrina
2 N 10. POBINK.	20 ILIJA
3 P Najd. sv. Štefana	21 Simeon
4 T Dominik	22 Mar. Magd.
5 S Mar. Dev. Snež.	23 Trofim
6 Č Sprem. Gosp. €	24 Hristina
7 P Kajetan	25 Us. sv. Ane
8 S Ciriј, in tovariši	26 Jermolaj
9 N 11. POBINK.	27 PANTELEON
10 P Lavrencij	28 Prohor
11 T Suzana	29 Kalinik
12 S Klara	30 Sila
13 Č Hipolit ●	31 Jevdokim
14 P † Evzebij	1 avg. NaI. Krsta
15 S VNEB. D. M.	2 Stefan
16 N 12. POBINK.	3 ISAKIJE
17 P Hijacint	4 7 dece v Eł.
18 T Helena	5 Evsignije
19 S Ludovik Tol.	6 PREOBR. G.
20 Č Bernard D	7 Dometije
21 P Ivana Franciška	8 Emilijan
22 S Timotej	9 Matija ap.
23 N 13. POBINK.	10 LOVRENTIJE
24 P Jernej	11 Jevplo
25 T Ludovik	12 Fotije
26 S Cefirin	13 Maksim
27 Č Jožef Kalas.	14 Mihej
28 P Avguštin ☉	15 VEL. GOSP.
29 S Obglav. Janeza Krst.	16 Joakim
30 N 14. POBINK.	17 MIRON
31 P Rajko	18 Flor. i Lav.

€ Zadnji krajec 6. ob 17'28.

● Mlaj 13. ob 21'27.

D Prvi krajec 20. ob 12'36.

☉ Ščip 28. ob 4'10.

BELEŽKE

KATOLINI

PRAVOSLAVNI

19 svk. Andrija				1 T Egidij
20 Saruho				2 S Štefan
21 Tadej				3 C Evstemijs
22 Ađalonik				4 P Rozalija
23 Lupo i kr.	5			5 S Javencij
24 ROD. PREST.				6 N 15. POBINK.
25 Brtolj, op.				7 P Bronislava
26 Andrijan				8 T Rojčivo M. D.
27 Pimen				9 S Peter Klaver
28 Mojstje				10 C Nikolaj T.
29 U. Gl. L. K.				11 P Prot in Hjec.
30 Sab. c. pr.	6			12 S Jane M. D.
31 POL. P. BOG.				13 N 16. POBINK.
1 sept. Simeon				14 P Povil sv. Križa
2 Mamant				15 T M. D. 7 školci
3 Jovan P.				16 S Ežubilla
4 Vavila				17 C Lambert
5 Kabanje				18 P Jozef Kup.
6 Jevdokasje				19 S Januarj
7 SOZONT				20 N 17. POBINK.
8 M. GOBPA	7			21 P Matej
9 Joak. i Ana				22 T Tomas VII.
10 Miodora				23 S Tekla
11 Teodora				24 C Marija
12 Avtonom				25 P Kicola
13 Kornej	8			26 S Cipr. in Just.
14 KRSTOV DAN				27 N 18. POBINK.
15 Milha				28 P Vencelav
16 Evstemijs				29 T Mihel
17 Solija				30 S Jeronim
1 Prvi tjačaj 18. op. 21. 37.				1 Tahač tjačaj 3. op. 23.
2 851p 26. op. 20. 42.				3 Mihač 12. op. 2300.

SEPTEMBER

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 T Egidij	19 avg. Andrija
2 S Štefan	20 Samuilo
3 Č Evfemija	21 Tadej
4 P Rozalija	22 Agatonik
5 S Lavrencij €	23 Lupo i Ir.
6 N 15. POBINK.	24 RODŽ. PREST.
7 P Bronislava	25 Bratol, ap.
8 T Rojstvo M. D.	26 Andrijan
9 S Peter Klaver	27 Pimen
10 Č Nikolaj T.	28 Mojsije
11 P Prot in Hijac.	29 U. GL. J. K.
12 S Ime M. D. ●	30 Sab. c. pr.
13 N 16. POBINK.	31 POL. P. BOG.
14 P Poviš. sv. Križa	1 sept. Simeon
15 T M. D. 7 žalosti	2 Mamant
16 S Ljudmila	3 Jovan P.
17 Č Lambert	4 Vavila
18 P Jožef Kup.	5 Zaharije
19 S Januarij	6 Jevdoksije
20 N 17. POBINK.	7 SOZONT
21 P Matej ☽	8 M. GOSPA
22 T Tomaž Vil.	9 Joak. i Ana
23 S Tekla	10 Minodora
24 Č Marija	11 Teodora
25 P Kleofa	12 Avtonom
26 S Cipr. in Just. ☉	13 Kornel
27 N 18. POBINK.	14 KRSTOV DAN
28 P Venceslav	15 Nikita
29 T Mihael	16 Evfemija
30 S Jeronim	17 Sofija

€ Zadnji krajec 5. ob 8'21.

☽ Prvi krajec 18. ob 21'37.

● Mlaj 12. ob 5'26.

☉ Ščip 26. ob 20'45.

BELEŽKE

KATEGORIJA

PRIVOLJIVOST

18 sept. Evmenija			1 C Remigij
19 Troim			2 P Angel vrtin
20 Jevstahij			3 S Terezija D. J.
21 KODRAT	B		4 N 19. POBINK.
22 Eoka			5 P Placid in tovarini
23 Jov. Kret.			6 T Brunon
24 Simon P.r.v.			7 S Rožni venec
25 Eufrosin			8 C Brigita
26 Jovan ev.			9 P Dionizij in J.
27 Kalistrat			10 S Francšek B.
28 HARTON	C		11 N 20. POBINK.
29 Mikol-dan			12 P Maksimilijan
30 Grigorije			13 T Edvard
1 okt. Pokrov. B.			14 S Kalist
Kiprijan			15 C Terezija
Dionizije			16 P Gal. Gerard
Stevan M.			17 S Marijeta A.
5 HARTINA	D		18 N 21. POBINK.
6 Toma, ep.			19 P Peter Alkazarata
7 Sergije			20 T Janez Kanc.
8 Polodija			21 S Uršula
9 Stelen			22 C Kordula
10 Jevlampije			23 P Janez Kap.
11 Filip			24 S Rafael
12 PROVO I TOV.			25 N 22. POBINK.
13 Kapo	E		26 P Evarist
14 Farsik			27 T Sabina
15 Jov. i Luka			28 S Simon in Juds
16 Louđin			29 C Narcis
17 Galja			30 P Altonz Rodrig.
18			31 S + V. Mark.

Da si ohraniš zdrav želodec, potrebna je tečna in okusna hrana.

(Glej stran 178.)

OKTOBER

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 Č Remigij	18 sept. Evmenije
2 P Angeli varhi	19 Trofim
3 S Terezija D. J.	20 Jevstahij
4 N 19. POBINK. €	21 KODRAT
5 P Placid in tovariši	22 Foka
6 T Brunon	23 Jov. Krst.
7 S Rožni venec	24 Simon Prv.
8 Č Brigita	25 Eufrosina
9 P Dionizij in t.	26 Jovan ev.
10 S Frančišek B.	27 Kalistrat
11 N 20. POBINK. ●	28 HARITON
12 P Maksimilijan	29 Mihol-dan
13 T Edvard	30 Grigorije
14 S Kalist	1 okt. Pokrov. B.
15 Č Terezija	2 Kiprijan
16 P Gal, Gerard	3 Dionisije
17 S Marjeta AL.	4 Stevan N.
18 N 21. POBINK. Ⓝ	5 HARITINA
19 P Peter Alkantara	6 Toma, ap.
20 T Janez Kanc.	7 Sergije
21 S Uršula	8 Pelagija
22 Č Kordula	9 Stefan
23 P Janez Kap.	10 Jevlampije
24 S Rafael	11 Filip
25 N 22. POBINK.	12 PROVO I TOV.
26 P Evarist Ⓜ	13 Karpo
27 T Sabina	14 Parask
28 S Simon in Juda	15 Jev. i Luka
29 Č Narcis	16 Longin
30 P Alfonz Rodrig.	17 Osija
31 S † Volbenk	18 Luka, ev.
€ Zadnji krajec 4. ob 21'15.	Ⓝ Prvi krajec 18. ob 10'20.
● Mlaj 11. ob 14'6.	Ⓜ Ščip 26. ob 14'34.

BELEŽKE

TRAVOVLAVNI

KATOLSKI

19 okt. PROHOR				1 N VSI SVETI
Artemije	20			2 P Vsech vernih duš
Barthol	21	6		3 T Vilkhoru
Zachariace	22			4 S Karel Boromej
Jakov, ap.	23			5 S Caharija
Arela i dr.	24			6 P Lenart
Markijan	25			7 S Engelbert
DIMITRIJE	26			8 N 24. POBINK.
Nestor	27	9		9 P Božidar
Arzeneje	28			10 T Andrej Avel.
Avr. i An.	29			11 S Martin
Stelan Mil.	30			12 S Martin
Stah i Am.	31			13 P Stanislav K.
1 nov. Kuz. i Dan.	1			14 S Jozafat
AKINDIN	2			15 N 25. POBINK.
Džadžice	3			16 P Otmir
Jozafije	4	7		17 T Gregor
Galaktion	5			18 S Roman
Pavso sp.	6			19 S Elizabeta
Jer. i 32 m.	7			20 P Feliks
SAB. MIHALJA	8			21 S Darovanje M. D.
ONISFOR	9			22 N 26. POBINK.
Erast Ol.	10			23 P Klemen
Stev. Dec.	11			24 T Janec od Kr.
Jov. Mil.	12	10		25 S Katarina
Jov. Klat.	13			26 S Janec Berhm.
Filip	14			27 P Viskij
Gurije	15			28 S Gregor
MATEJ, AP.	16			29 N 1. ADVENTINA
Georgije	17			30 P Andrej

© 85ip 25. ob 810.

© Zadnji tiskac 3. ob 818.
© Mijl. 9. ob 2375.

NOVEMBER

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 N VSI SVETI	19 okt. PROHOR
2 P Vseh vernih duš	20 Artemije
3 T Viktorin €	21 Ilarijon
4 S Karel Boromej	22 Zadušnice
5 Č Caharija	23 Jakob, ap.
6 P Lenart	24 Areta i dr.
7 S Engelbert	25 Makrijan
8 N 24. POBINK.	26 DIMITRIJE
9 P Božidar ●	27 Nestor
10 T Andrej Avel.	28 Arsenije
11 S Martin	29 Avr. i An.
12 Č Martin	30 Stefan Mil.
13 P Stanislav K.	31 Stah i Am.
14 S Jozafat	1 nov. Kuz. i Dam.
15 N 25. POBINK.	2 AKINDIN
16 P Otmar	3 Džudžice
17 T Gregor ☽	4 Joanikije
18 S Roman	5 Galaktion
19 Č Elizabeta	6 Pavao Isp.
20 P Feliks	7 Jer. i 33 m.
21 S Darovanje M. D.	8 SAB. MIHAJLA
22 N 26. POBINK.	9 ONISIFOR
23 P Klemen	10 Erast. Ol.
24 T Janez od Kr.	11 Stev. Deč.
25 S Katarina ☽	12 Jov Mil.
26 Č Janez Berhm.	13 Jov. Zlat.
27 P Virgilij	14 Filip
28 S Gregor	15 Gurije
29 N 1. ADVENTNA	16 MATEJ, AP.
30 P Andrej	17 Georgije

€ Zadnji krajec 3. ob 8'18.

● Mlaj 9. ob 23'55.

☽ Prvi krajec 17. ob 3'13.

☽ Ščip 25. ob 8'10.

BELEŽKE

PRAVOSLAVNI

KATOLIČNI

18 nov. UL. JUŽOŠT.	
19 Abdija	1 T UJEDINJENJE
20 Grigorije	2 S Bifikans
21 UVOD. BOG.	3 C Frančišek K.
22 Filimon	4 P Barbara
23 AMFILOH	5 S Saba
24 Katarina	6 N 2. ADVENTNA
25 Kliment	7 P Ambroz
26 Alimpije	8 T BREZM. SP. M. D.
27 Jakob	9 S Valerija
28 Steljan	10 C Lavret. M. B.
29 Parmon	11 P Damaž
30 ANDREJ AP.	12 S Šteofil
1 dec. Nsum	13 N 3. ADVENTNA
2 Uroš	14 P Spiridion
3 Sokrouje	15 T Kristian
4 KRALJ. RODZ.	16 S Evzebij
5 Zava	17 C KRALJ. ROL. DAN
6 NIKOLA	18 P Gracijan
7 AMBROŽIJE	19 S Nemezij
8 Patarije	20 N 4. ADVENTNA
9 XAČ. BOG.	21 P Tomaž
10 Jovan Desp.	22 T Demetrij
11 Danilo	23 S Viktorije
12 Spiridion	24 C † Adam in Eva
13 Evstahije	25 P Božic
14 TRSO	26 S Steljan
15 Ezerzij	27 N NEDELJA PO BOZ.
16 Agaj	28 P Nedoljni otroci
17 Danilo	29 T Tomaž
18 Sebastijan	30 S David
	31 C Silvester

Ne pozabite tudi na prvovrstno jed.

(Glej stran 178.)

DECEMBER

KATOLIKI

PRAVOSLAVNI

1 T UJEDINJENJE	18 nov. UJ. JUGOSL.
2 S Bibijana €	19 Abdija
3 Č Francišek Ks.	20 Grigorije
4 P Barbara	21 UVOD. BOG.
5 S Saba	22 Filimon
6 N 2. ADVENTNA	23 AMFILOH
7 P Ambrož	24 Katarina
8 T BREZM. SP. M. D.	25 Kliment
9 S Valerija ●	26 Alimpije
10 Č Lavret. M. B.	27 Jakov
11 P Damaz	28 Stefan
12 S Sinezij	29 Paramon
13 N 3. ADVENTNA	30 ANDREJ AP.
14 P Spiridijon	1 dec. Naum
15 T Kristina ☽	2 Uroš
16 S Evzebij	3 Sofronije
17 Č KRALJ. ROJ. DAN	4 KRALJ. RODŽ.
18 P Gracijan	5 Sava
19 S Nemezij	6 NIKOLA
20 N 4. ADVENTNA	7 AMBROZIJE
21 P Tomaž	8 Patapije
22 T Demetrij	9 ZAČ. BOG.
23 S Viktorija	10 Jovan Desp.
24 Č † Adam in Eva	11 Danilo
25 P BOŽIČ ☽	12 Spiridion
26 S Štefan	13 Evstahije
27 N NEDELJA PO BOŽ.	14 TIRSO
28 P Nedolžni otročiči	15 Elevterij
29 T Tomaž	16 Agej
30 S David	17 Danilo
31 Č Silvester	18 Sebastijan

€ Zadnji krajec 2. ob 17'51.

☽ Prvi krajec 16. ob 23'43.

● Mlaj 9. ob 11'17.

☽ Ščip 25. ob 0'24.

BELEŽKE

Henrik Francka Sinovi D. D.
v Mariboru
Tiskarna sv. Cirila

ENRILO

dovršen nadomestek zrnate kave priporoča se naj-
topleje vsakemu gospodinjstvu.

ENRILO z mlekom daje izvrstno belo kavo zelo
prijetnega okusa in teka.

ENRILA uporaba je vsled njegove izdatnosti
zelo poceni.

ENRILO omogoča uživanje kave tudi vsem onim,
katerim je zrnata kava prepo-
vedana, ali pa jim ne ugaja.

ENRILO izdeluje tovarna

HENRIK FRANCKA SINOVI, D. D.
Zagreb.

Tiskarna sv. Cirila

v Mariboru _____

priporoča svojo tiskarno na Koroški
cesti 5, knjigoveznicu na Koroški cesti 1,
prodajalni s papirjem, šolskimi potreb-
ščinami, nabožnimi predmeti, slikami in
knjižarni na Koroški cesti 5 in _____
Aleksandrovi cesti 6. _____

po polovični tarifi. Upoštevajoč še slabe gmotne razmere državnih uslužbencev, neizkušenost na združnem gospodarskem polju, nediscipliniranost za gospodarske ustanove, — je bilo Tvoje nezaupanje v novo ustanovo popolnoma upravičeno.

Leta 1924, ko sem Ti razkazal v najetih obratnih prostorih v Stolni ulici, v katere se je preselila zadruga 15. avgusta 1921, zaloge blaga, si že revidiral nekoliko svoje prvotno mnenje o naši zadrugi.

Ko si se prepričal, da ima že skromno premoženje okroglo 150.000 Din, katere si je zadruga pridobila, da je mogla preživeti najtežje čase skakanja blagovnih cen in nestalnosti valute, da že šteje med 1200 združniki najmanj 600 dobrih vernih članov, da ima upravo, ki je v trgovskih poslih že precej izurjena, si radostno vzkliknil, da je sedaj že več ali manj obstoj mariborske zadruge zasiguran; prebolela je že skoraj vse otročje bolezni in napredovala v težkih časih, v katerih je bilo delovanje marsikaterih zadruge posestrime v naši širni domovini neuspešno.

Ker si me danes v desetem letu obstoja Nabavljalne zadruge zopet obiskal v zadrugi, Ti hočem kljub temu, da bodeva porabila precej več časa kakor leta 1924, razkazati ne več najetih prostorov, ampak naš lastni z a d r u ž n i d o m na Rotovškem trgu šte. 2. Ta dom, z dokupom in prizidavo razširjen v letu 1930, zadostuje sedanjim potrebam zadruge.

Iz dveh starih hiš, od katerih se je ena morala do tal podreti, si je s precejšnjimi gmotnimi žrtvami zadruga ustvarila dostojne obratne prostore, razen tega pa je še precej pripomogla k lepšanju našega obmejnega Maribora.

Vstopiva torej v naš združni dom z Rotovškega trga. Z zadovoljstvom opazim začudenje na tvojem obrazu, ko zagledaš obširno p r o d a j a l n o, založeno s kolonijalnim, galanterijskim, manufakturnim, delikatesnim in drugim blagom. Tukaj opaziva neumorno delujočega združnega gospodarja g. Filipiča, kateri kot večš strokovnjak vodi celokupni obrat in nadzira številno uslužbenstvo, ki je v zadrugi zaposleno.

Iz te prodajalne prideva v r o č n o s k l a d i š č e, v katerem je najpotrebnejša količina specerijskega blaga za čim hitrejšo postrežbo številnih odjemalcev v prodajalni.

Na ročno skladišče meji na levi strani pred enim mesecem še dobro znana mariborska glavnjača, sedaj prostor, določen

Upravni in nadzorstveni odbor mariborske Nabavljalne zadrúge 1930.

za odpravo blaga združnikom na dom, na desni strani pa je prostor za sprejem blaga za vskladiščenje. V tem prostoru najdemo električno tovorno dvigalo, katero veže klet čez pritličje s prvim nadstropjem in tako omogoča brezhibno in hitro vskladiščenje in izskladiščenje raznovrstnega blaga. Na ta prostor meji manjše skladišče za delikatese. Od tukaj se podava v podzemeljsko klet, vezano s kletmi v novi prizidavi iz leta 1930. Ta klet je razdeljena v dva prostora, od katerih služi prvi za shrambo masti in olja, drugi pa za vino. Iz kleti prideva z dvigalom v veliko, suho in zračno skladišče, katero zavzema polovico stavbe iz leta 1927 in še sega v nov prizidek. Prvi del je zgrajen na traverzah, novi del pa je železobetonske konstrukcije.

Iz tega skladišča prideva skoz prodajalno po stopnicah zopet na v prvem nadstropju se nahajajoči prostoren hodnik, ki vodi v združno pisarno, obstoječo iz dveh večjih sob. Tu opaziva razen združnega blagajnika gospoda Franceta, ki opravlja združni mamon, še enega gospoda in tri kontoristinje, ki opravljajo vsa knjigovodstvena, korespondenčna in druga v pisarno spadajoča dela. Razen neobhodno potrebne pisarniške oprave se tu nahajata še dve veliki železni blagajni za shrambo trgovskih knjig in vrednostnih predmetov in telefon. Na pisarno meji skladišče za kavo, čaj in drugo blago, ki se mora shranjevati ločeno od moke, riža itd. V podstrešju se nahaja stanovanje hišnika in prostor za deponiranje raznovrstne embalaže.

Dosedaj sva videla prostore, zgrajene v letu 1927. Razkazati pa Ti še hočem v letu 1930 dograjene prostore. Skozi prodajalno prideva v obširno restavracijsko točilnico, kjer se zbirajo člani in njihovi svojci na mali odpočitek. Tukaj vidiva različne, za želodec vabljive stvari, katere si lahko privoščiva za par dinarčkov kot majhen slasten prigrizek k dalmatinski ali domači kapljici. Točilnica ima vežo, z modernim avtomatičnim hladilnim strojem opremljeno hladilnico, katera je razdeljena tako, da služi trgovini in gostilni za shrambo brzopokvarljivega blaga. Poleg hladilnice se nahaja gostilniška kuhinja. V točilnici je električno dvigalo, ki pospešuje blagovni promet iz kleti v točilnico in v prvo nadstropje. S hodnika, kateri vodi iz Lekarniške ulice v točilnico, se pride v gostilniško posebno sobo. Od globoke železobetonske kleti služi

manjši del kot vinska klet za gostilno, drugi večji in svetli del ob Rotovškem trgu pa še čaka na svojo bodočo vlogo v prid članom in zadrugi. Po stopnicah prideva v dvorano v prvem nadstropju, določeno za različne združne prireditve in za sestanke strokovnih in drugih organizacij državnih uslužbencev. Zraven dvorane je pisarna najmlajših prepotrebni hčerk združnega pokreta državnih uslužbencev; to sta kreditna in stanovanjska zadruga, za katerih povzdig so določeni že tolikokrat prekleti odtegljaji mesečnih 10, odnosno 5 Din od službenih prejemkov državnih nameščencev.

V podstrešju Ti pokažem še dvosobno stanovanje združnega gospodarja in še dve sobi, kateri pa začasno čakate na svojo nalogo.

V kratkih obrisih sem Ti razkazal združni dom na Rotovškem trgu, in sedaj me še pa spremljaj v skladišče za kurivo v Cvetlični ulici števil. 19.

Na 1200 m² obsegajočem, v letu 1929 kupljenem posestvu stoji obširna baraka za premog in kolobarje drv, garaža za dva združna avtomobila, katerih ne najdemo doma, ker sta dan za dnem vedno na cesti in včasih niti ne zmoreta prevoza vsega blaga s kolodvora v skladišče in združnikom na dom. V mali preurejeni hišici je stanovanje za skladiščnika. Gledajoč na veliko zalogo prvovrstnih suhih bukovih drv, trboveljskega kosovca in kockovca, si se lahko prepričal, da združniki ne bodo zmrzovali.

Tako si se danes v mojo največjo zadovoljnost uveril, da je v združništvu velika gospodarska moč in da si sčasoma tudi združgarji s skromnimi dohodki, kakor so državni uslužbenci, lahko ustvarijo močno nepremagljivo gospodarsko trdnjavo, ako so složni in z združnim duhom vsaj toliko prežeti, da nabavljajo vse svoje potrebščine v svoji zadrugi in da točno izpolnjujejo vse obveznosti napram zadrugi. Ako se pomisli, da si je mariborska Nabavljalna zadruga v teh letih ustvarila precejšnji rezervni fond, izplačala članom iz čistega dobička preko 800.000 Din, torej vrnila več kakor štirikratni znesek vplačanih deležev (v skupni vsoti 180.000 Din), je že to sam na sebi lep uspeh, poleg katerega pa so si še člani tudi pri nakupu blaga prihranili lepe zneske, četudi tega marsikateri noče uvideti.

Na žalost je pa še danes dokazano dejstvo, ki nikakor ne priča o stanovski zavednosti državnih uslužbencev, da je še vedno precejšnje število državnih uslužbencev v Mariboru, ki brez tehtnih vzrokov stojijo izven zadruga, nekateri pa ji celo odkrito nasprotujejo, češ, da ni potrebna. Zadruga je državnim uslužbencem prepotrebna, ker je združenje ekonomsko slabih, da bi se združeni mogli povspeti v položaj ekonomsko močnejših in se obraniti pretiranega izkoriščevanja od strani kapitala. Zadrugištvo vobče je obrambna organizacija, je miroljubno, in ima ekonomsko funkcijo, da pomaga svojim članom. Tudi je pomembno za kulturni napredek širokih narodnih mas, nima namena, komurkoli škodovati. Ako se torej pomisli, da zadrugištvo ni nikakršna agresivna ustanova, ampak samo instrument samoobrambe, se vidi, da so storili veliko delo oni, ki so v naši državi ustvarili zadrugištvo državnih uslužbencev.

Časi se menjajo, življenje je dan na dan težje, zadrugišna ideja je med nami državnimi uslužbenci šele v razvoju, delajmo torej vsi z združenimi močmi za izpopolnitev in napredek naših zadrug, ker nam borba za obstanek, ki še ni dokončana, to nalaga.

Zadrugištvo državnih uslužbencev se ne sme ceniti samo po tem, koliko koristi donaša članstvu, ampak to zadrugištvo ima še neko višjo nalogo. Državni uslužbenci so važen steber države in družbe, med njimi se nahaja pretežni del naše izšolane inteligence in v njih je kader naših intelektualcev. Velike važnosti je za naš ekonomski in družabni razvoj dejstvo, da je tako važen steber države hkrati tudi predstavnik našega zadrugarstva, torej naše današnje najsocialnejše ideje. Državni uslužbenci ne bi smeli pozabiti, da so s tem, ko so postali sotrudniki zadrugarstva, prevzeli na se tudi velike moralne obveze, da svoje zadruga kot del narodnega zadrugištva uspešno vodijo, da v njih ne vidijo samo poslovnih ustanov, ampak da smatrajo zadrugištvo predvsem kot idejo.

Tako si, dragi tovariš, videl skromen napredek naše zadruga, vendar se ne sme pozabiti glavnih činjenic napredka, in te so v prvi vrsti naše vzorne gospodinje, ki kupujejo v zadrugi. S skromnimi dohodki svojih zakonskih drugov delajo čudeže, da zmorejo skoraj brez izjeme spolnjevati svoje obveze napram zadrugi. Potrpežljivo čakajo na postrežbo, ker dobro vedo, da se kljub navodilom, ki so za nakup blaga napisana v

Naša prodajalna — leva strana.

našem Koledarju za leto 1928 na straneh 39—41, naval v prodajalni okoli prvega v mesecu ne da odpraviti. V drugi vrsti pride v poštev tudi stabilnost v upravi zadruga, ker od početka do danes z manjšimi spremembami vodijo zadrugo skozi več let eni in isti odborniki.

Ker prideš po Tvojem službenem položaju v vse sreze naše Dravske banovine, izvoli širiti med državnimi uslužbenci združno idejo, da ne bodo ure, ki si jih danes zamudil z ogledovanjem našega podjetja, brez uspeha.

Da Ti tudi številčno dokažem porast zadruga, Ti podam malo statistiko desetletnega obratovanja in seznam članov obeh odborov zadruga.

A. Članstvo, promet in uspeh.

Poslovno leto	Število članov	Blagovni promet		Rezervni fond		Fond za nepredvidene odpise na nepremičninah		Dobro-tvorni fond		Delež čistega dobička povrnjen članom	
		Din	p	Din	p	Din	p	Din	p	Din	p
1921	789	2,351.303	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1922	1021	3,460.140	—	37.313	80	—	—	—	—	—	—
1923	1252	5,252.704	—	78.185	21	—	—	—	—	—	—
1924	1242	6,012.597	—	102.139	04	6.455	91	1.844	55	—	—
1925	1199	5,858.626	—	152.132	35	57.651	98	8.244	06	20.681	45
1926	1231	5,140.709	—	209.814	35	97.701	97	14.344	01	53.787	25
1927	1332	6,901.901	—	276.576	32	140.908	36	17.192	51	113.634	80
1928	1556	10,008.396	—	396.963	72	206.194	61	26.479	91	253.480	20
1929	1762	12,045.396	—	603.314	82	285.840	38	43.052	51	352.523	—
1930	1880	12,600.000	—	(za poslovno leto 1930 se še ni vršil občni zbor)							

B. Člani upravnega odbora.

(Z * označeni so še danes v odboru.)

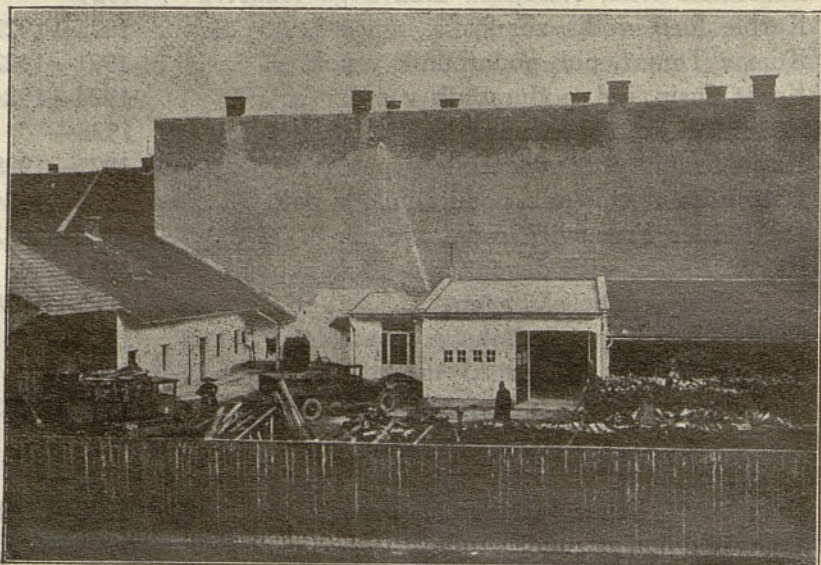
Aljančič Jernej, polkovnik v pokoju	1924—1924
Bartolič Milan, kapetan	1921—1922
Batič Anton, poštni kontrolor	1921—1924
Bertoncelj Josip, preglednik fin. kontrole v pok.	1928—1928
Cvirn Franjo, podpolkovnik v pokoju	1925—1927
Filipič Andrej, policijski nadzornik v pok.	1925— *

Filipčič Vekoslav, poštni poduradnik v pok.	1923— *
France Franc, davčni kontrolor	1925— *
Grisold Marjo, major	1921—1923
Hrašovec Martin, pis. oficijal v pok.	1921—1924
Ivnik Anton, poštni kontrolor	1924—1928
Dr. Jančič Ivan, starejšina državnega tožilstva	1929— *
Karba Jurij, vodja zemljiške knjige	1921—1922
Komac Tomaž, pol. poduradnik v pok.	1921—1922
Konič Josip, pol. poduradnik v pok.	1924—1924
Kožuh Mirko, šolski upravitelj	1928— *
Kutin Franc, pol. nadzornik v pok.	1925—1928
Ostrouška Josip, pol. poduradnik v pok.	1924—1924
Dr. Peitler Fran, višji sodni svetnik	1921—1922
Reher Anton, višji davčni upravitelj v pok.	1921— *
Rojc Josip, policijski agent	1925—1928
Sattler Jernej, preglednik fin. kontrole	1929— *
Senčar Slavko, železniški uradnik	1929— *
Tiefengruber Karl, poštni kontrolor v pok.	1923—1923
Trbojevič Peter, vojaški svečenik	1924— *
Tušak Radivoj, šolski upravitelj	1921— *
Dr. Vidovič Franc, višji sodni svetnik	1923—1928
Volavšek Josip, sodni uradnik v pok.	1921— *
Zablačan Valentin, poštni kontrolor	1929— *

C. Člani nadzorstvenega odbora.

1. Cimerman Jakob, gimn. profesor	1921—1923
2. Lah Ivan, pol. nameščenic	1921—1923
3. Šuc Ignac, paznik v pokoju	1921—1923
4. Kastelic Josip, poštni uradnik v pok.	1921—1923
5. Lebar Alojz, polkovnik v pok.	1921—1923
6. Jernej Aljančič, polkovnik v pok.	1921—1924
7. Bajde Martin, jetn. nadzornik	1923— *
8. Babič Franjo, okrajni tajnik v pok.	1923—1924
9. Dolenc Matej, direktor trgovske akademije	1923—1926
10. Kopič Rado, nadučitelj v pok.	1923—1930
11. Pečar Ignacij, poštni upravnik	1924—1927
12. Farčnik Anton, nadučitelj v pok.	1924—1928
13. Rojko Ivan, davčni kontrolor	1924—1929
14. Škof Franc, profesor	1926— *

- 15. Gasparin Filip, profesor 1927—1928
- 16. Cvirn Franjo, podpolkovnik v pok. 1928— *
- 17. Maroh Peter, poštni kontrolor 1928— *
- 18. Vrabl Niko, upravnik moške kaznilnice 1929— *
- 19. Leskošek Janko, profesor 1930— *

Naše skladišče kuriva v Cvetlični ulici.

Kreditna zadruga državnih uslužbencev v Mariboru.

Nepopolno bi bilo uradniško združništvo, ako bi ostalo zgolj pri nabavljajnih zadrukah. To nas uči zgodovina združništva, to nam kažejo vsakdanje življenske potrebe.

Dne 12. maja 1928. leta je bila izdana uredba o ustanovitvi uradniških kreditnih zadrug. Na podlagi te uredbe je pričela 1. marca 1929 poslovati v Mariboru Kreditna zadruga državnih uslužbencev. Skromen je bil njen začetek in težke so bile ovire, ki so se ji stavile na pot in ki delajo težave njenemu razvoju še danes.

Ko bode izšel ta spis, bo že poslovala Kreditna zadruga v novem posloplju Nabavljajne zadruge na Rotovškem trgu v prvem nadstropju z vhodom iz Lekarniške ulice.

Kreditna zadruga sprejema vloge od vsakogar in jih obrestuje: nevezane po 5%; vezane proti trimesečni odpovedi pa po 7% brez vseh odbitkov. Posojila daje Kreditna zadruga le članom državnim uslužbencem proti letnim 7½% obrestim in ½% letni proviziji, ki je določena za upravne stroške.

Delež kreditne zadruge znaša 100 Din; jamstvo je devetkratno.

Svoj namen, pomagati državnim uslužbencem, bo mogla doseči Kreditna zadruga le, če bodo državni uslužbenci nalogali v njej svoje prihranke. Državni uslužbenci, ki so v srečnem položaju, da lahko denejo od svoje plače mesečno majhne zneske na stran, dobijo v Kreditni zadrugi vse tiste ugodnosti, ki jim jih nudijo drugi denarni zavodi; povrh tega vrše najplemenitejše delo, da tako podpirajo svoje tovariše, ki potrebujejo vsled nesreč, ki so jih zadele, ali vsled potrebnih nabav pomoči Kreditne zadruge.

Devetkratno jamstvo članov in Savez nabavljajalnih zadrug nudita vlagateljem vso varnost za vložen denar, članom pa daje Kreditna zadruga posojila pod pogoji, ki jih ne dobe pri nobenem drugem denarnem zavodu.

Da bode mogla Kreditna zadruga pomagati državnim uslužbencem še v večji meri in še z večjimi ugodnostmi in da ji ne bode treba odklanjati prošenj za posojila iz razlogov, ker ni denarja, naj naloži vsak državni uslužbenec svoj odvišen denar v Kreditni zadrugi državnih uslužbencev. Vsak državni uslužbenec pa, ki išče denarno pomoč, naj se obrne najprej na svojo Kreditno zadrugo.

Problemaš.

Dizma, *Elzer*

Kamorkoli obrne pogled,
povsod mu je kakšen problem razodet.

Lani na primer se je smučat' učil,
pa je takoj nov problem odkril:

Preden, prijatelj, se v šport podaš,
glej, da na zadnjico pasti znaš!

Zadružništvo.

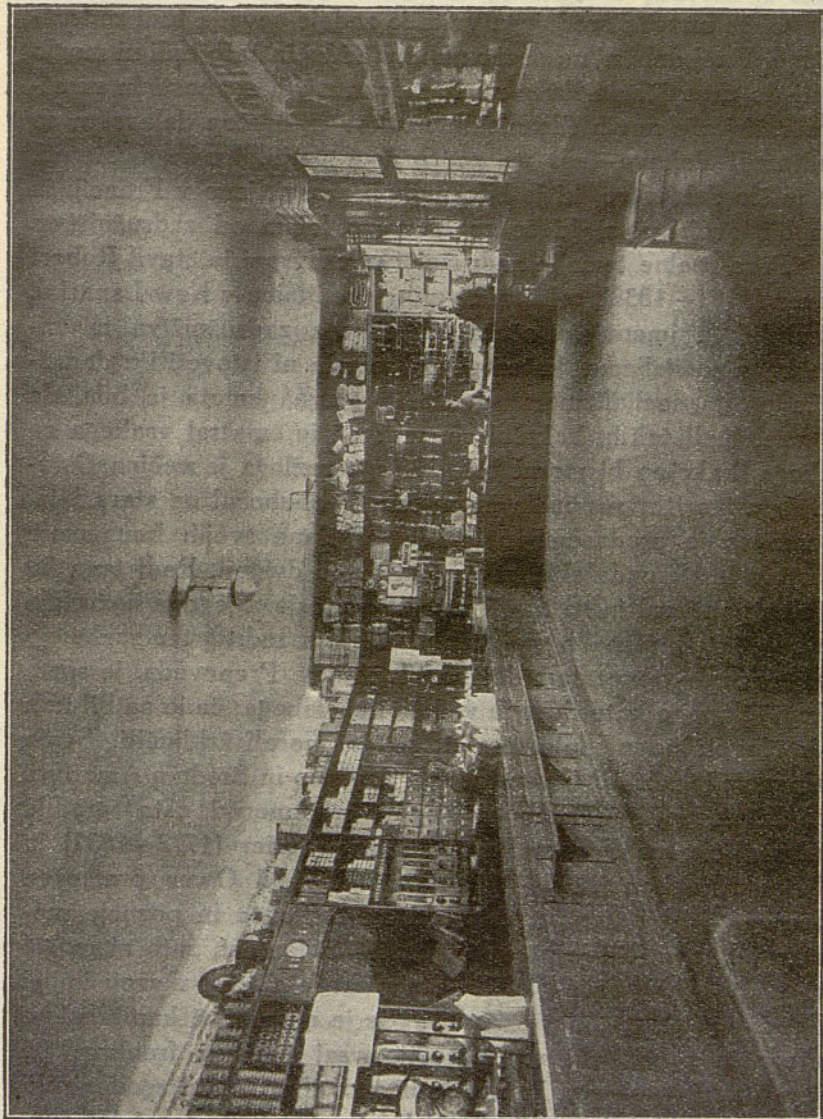
(Zgodovinski razvoj in pomen zadružništva.)

Javno v časnikih, z vlogami posameznikov na državna oblastva in skrito od moža do moža se vrši boj proti zadružništvu in proti uradniškim zadrugam še posebej. Potrebno je zato obrazložiti članom in javnosti zgodovino in pomen zadružništva, da zavrremo predsodke, ki obstoje pri nekaterih zoper zadružništvo, da pokažemo utemeljenost in upravičenost obstoja uradniških zadrug, da prepričamo še ob strani stoječe državne uslužbence o potrebi zadružništva in končno, da zavrremo one zaplotkarje, ki neprestano napadajo naše zadružništvo in ovajajo naše delo.

Zadružna misel in zadružništvo ni pojav zadnjih let ali zadnjih desetletij. Zadružna misel živi ravno tako dolgo, kakor dolgo obstoja človeštvo; zadružna misel tli v vsakem dobrem človeku in pomenja ljubezen do bližnjega, medsebojno pomoč in gospodarsko korist. Ker pa čutijo le gospodarsko slabi potrebo pomoči, zato najdemo človeštvo, ki potrebuje kakršnekoli pomoči, kakor daleč sega zgodovina, združeno v skupinah, da se skupno brani proti divjim zverem in sovražnim plemenom, pa tudi, da skupno obdeluje in uživa zemljo. Šele ko so posamezniki dosegli blagostanje, stoje ti izven človeških skupin, kajti to jim narekuje in svetuje njihov o s e b n i interes. Ti posamezniki, najsi bodo fizične ali pravne osebe, iščejo le svojo korist ali korist malega kroga oseb, in zato ne morejo in ne smejo odločevati o usodi tisočev in stotisočev. Vsakemu se naj nudi in pusti možnost svobodnega razvoja, gospodarska nadvlada posameznikov nad sloji ne sme obstojati.

Naši pradedje so na zadružni način uživali in obdelovali svoja polja menjaje svoja bivališča vsako leto. Mythos iz mesta Minos je dal Krečanom ustavo, ki vsebuje skoraj vse bistvene elemente zadružništva. Lykurg je vladal v starodavni in častitljivi Sparti na zadružni podlagi in Platonovo večno in vedno sveže delo »Država« temelji istotako na zadružni misli.

Krščanstvo je nastalo in se razvilo na načelu združitve in je to načelo učilo kot temelj družbe in ideal človeštva. Apostol Pavel, najženjalnejši Kristusov učenec, je učil zadružno delo kot protiutež individualističnemu. Poučno pa je, da krščanstvo

Naša prodajalna — desna stran.

naslednja stoletja, ko je že bilo močno, ni bilo več naklonjeno združni misli iz enostavnih in razumljivih razlogov, ker ni iskalo sreče na tem svetu, marveč v posmrtnem življenju. Prevelika asketika torej ni nudila ugodnih tal združništvu.

Obče mrtvilo srednjega veka je zadelo seveda tudi združništvo. V tej dobi ni ne posebnih novih idej in zato tudi ni moglo priti do uresničenja kake misli. Šele razmah znanosti in umetnosti, širjenje novih filozofskih nauk in nastop delavstva so vzdramili duhove tudi na združnem polju. Tu je ugotoviti, da je šlo delavstvo, ki je bilo najbolj prosvitljeno v Franciji in Angliji, svoja pota, ki so se bistveno ločila od združništva.

Prve realne temelje združništva v Evropi je stavil Robert Owen (1771—1858), solastnik velike predilnice v New-Lanarku. Pisatelji ga imenujejo očeta angleškega združništva in angleškega socializma, katerega pa seveda ni istovetiti z današnjim našim socializmom. Owenova glavna zmota je bila, da ni vzela ljudi takih, kakršni so, marveč je smatral vsakega za takega, kakršen bi moral biti. Iz tega razloga je večina Owenovih ustvaritev propadla in on sam je obubožal na stara leta. Owen se je predvsem trudil, da bi člane svojih konzumnih društev in gospodarskih zadrug moralno dvignil. Radi tega jih je sam poučeval in se trudil vzgojiti značaje. Njegova naziranja se odražajo v pravilih njegovih društev in zadrug ter vsebujejo daljše uvode o moralnih dolžnostih članov. Prepovedal je sprejemati člane, o katerih se je vedelo kaj slabega; če je pa bil kak tak človek po pomoti sprejet, so ga morali izključiti. Svoje delovanje je razširil Owen tudi na Severno in Srednjo Ameriko.

Istočasno ko Owen v Angliji in Ameriki, sta gradila združništvo na Francoskem Charles Fourier (1772—1837) in Philippe Buchez (1796—1865). Dočim je bil Owen premožen tovarnar, je bil Fourier trgovski nastavljenec in pozneje mešetar v Lyonu. Bil je preveč teoretik in fantast, zato ni mogel uresničiti svojih načel, ki jih je popisal leta 1808 v svoji knjigi »Teorija štirih nagonov«. Zanašal se je na pomoč kapitalistov, katere je prosil, da mu posodijo vsaj 1 milijon frankov, da izgradi svojo zadrugo, katero je imenoval po znani zgodovinski bojni grupaciji vojaštva tudi »Falango«. Zadnjih deset let svojega življenja je čakal vsak dan opoldne na svojem domu na kapitaliste, da mu prinesejo denar. Odveč je, da omenim, da je čakal zaman.

Njegova napaka je torej bila, da se je zanašal na pomoč od zunaj, mesto da bi si pomagal sam s člani zadruga. Fourierjev sodobnik Philippe Buchez (1796—1865) se je posebno zavzemal za produktivne zadruga. V pravilih je med drugim določil, da odpade 20% čistega dobička na zadružno osnovno glavnico, ki postane last zadruga, ki se ne sme razdružiti. To načelo je povzel Raiffeisen in je prešlo v program hamburgških konzumnih društev.

Buchez je ustanovil več zadrug, ki so se držale deloma do leta 1870, druge so zopet po kratkem času propadle. Buchez-ove vodilne misli so bile: verski čut, bratstvo in požrtvovalnost v prid vsega delavstva. Svoja načela je širil Buchez s pomočjo več uglednih časnikov.

Zadružna ideja, ki so jo širili prvotno posamezniki, je prešla na stranke, in sicer v Franciji in Angliji na »krščanske socijalce«, ki so z besedo in s spisi priporočali zadružno misel, ustanavljali zadruga in leta 1852 dosegli na Angleškem prvi zadružni zakon. Vseboval je še sicer mnogo omejitev in utesnitev, toda prva zakonita podlaga je bila dana in kakor hitro je imelo zadružništvo zakoniti temelj, se je pričelo hitro in uspešno razvijati. Po desetih letih (1862) je bil prvotni zadružni zakon noveliran v prid zadružništvu in od tega časa datira razmah angleškega zadružništva in angleškega blagostanja.

V tej zvezi je navesti »Zgodovino poštenih pionirjev iz Rochdale« (izg. Ročdel), majhnega mesta v Angliji. To zgodovino najdemo vsaj površno omenjeno v vsaki knjigi o zadružništvu.

V dobi, ko se je zadružna ideja na Angleškem propagirala s predavanji na sestankih in s tiskom, najdemo zadružno misel idealno uresničeno v mestecu Rochdale.

Leta 1843 se je sestalo majhno število revnih tkalcev, da bi se posvetovali, kako bi se dalo odpomoči njihovi bedi. Vse so že poskusili; pogajali so se s tovarnarji, sklicevali so sestanke in shode, uprizarjali štrajke, vse zaman. Njihov gmotni položaj se je vedno slabšal in bil vedno obupnejši. Na tem sestanku so se odločili za zadruga po Owenovem načrtu. Nobeden ni imel praktičnih izkušenj v zadružništvu, vendar so v svojem obupu hoteli poskusiti še to zadnje sredstvo. Pristopilo je 28 članov in ti so več mesecev nabirali tedenske prispevke, da so imeli

končno 28 funtov »kapitala«. S tem denarjem so otvorili 21. decembra 1844 majhno prodajalno in določili, da bodo prodajali blago le proti gotovini; oddajo blaga na kredit so v svojih pravilih izrecno izključili ter določili dalje, da bodo obrestovali deleže in delili med nakupovalce dividende po množini nakupov. Ljudje so se posmehovali »znorelim tkalcem«, a danes ima ta zadruga več stanovanjskih hiš, knjižnico, ki šteje preko 25.000 knjig, je lastnica velikega združnega mlina, je udeležena na združni tkalnici volne in bombaževine in je v zvezi s hranilnicami, bolniškimi blagajnami in pogrebnimi zavodi.

Ta zadruga je bila vzor Hermanu Schulzeju iz Delitzscha.

Herman Schulze (1808—1883) je v svojem rojstnem mestu Delitzsch v Nemčiji videl bedo obrtnikov, ki so propadali drug za drugim, ker niso imeli denarja, da bi si nabavljali sirovine. Zašli so oderuhom v roke in plačevali tem 30—40% obresti za izposojeni denar.

Schulze je zato ustanovil leta 1849 zadrugo za nabavo sirovin za čevljarje in mizarje, da bi pomagala tema skupinama obrtnikov. Na osnovi solidarnege jamstva zadrugarjev je dobila zadruga majhno posojilo in s tem denarjem je nakupovala sirovine neposredno od tovarnarjev in jih oddajala z majhnim dobičkom (8%) svojim članom. Z dobičkom je plačala zadruga obresti izposojene glavnice, krila upravne stroške in prispevala v rezervni fond. Da pa so mogli tudi odjemalci točno plačati dobavljeno blago, je ustanovil Schulze za nje posojilnico. Končno so potrebovali obrtniki še odjemalce in te jim je Schulze poiskal na ta način, da jim je ustanovil združne prodajalne. Ko so se vse te zadruge obnesle, je Schulze ustanovil za svoje člane še konzumna društva za nabavo življenjskih potrebščin.

Schulze je čutil, da manjka vsem tem zadrugam neka notranja vez; zato je ustanovil leta 1859 »Splošno zvezo nemških pridobitnih in gospodarskih zadrug«.

Če primerjamo s temi zadrugami naše zadruge, vidimo, da temelje naše uradniške zadruge v bistvu na istih načelih in da so organizirane na isti način.

Skoraj istočasno, ko je organiziral Schulze obrtniške zadruge, je Viktor Aimée Huber (1800—1869) propagiral v Nemčiji idejo stavbnih in naselitvenih zadrug. Ni sicer dosegel velikih praktičnih uspehov, a njegove ideje so se širile med

ljudstvom in našle rodovitna tla, kajti sčasoma so dosegle stavbene zadruge velikanske praktične uspehe.

Gospodarske krize so bile v vseh časih enake. Zajele so vse stanove. Tudi v prejšnjem stoletju niso trpeli pod gospo-

Dom Saveza nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev v Beogradu.

darsko krizo samo delavci in obrtniki, temveč tudi mali kmetje. Slabe letine, pomanjkanje denarja, nesreče, vojne itd. so upropastile kmeta, ki je radi teh nesreč zašel v denarne neprilike in gospodarsko odvisnost od prekupčevalcev. Svoje pridelke je moral prodajati kmet v zgubo, samo, da je mogel plačati

obresti, svoje gospodarske potrebščine pa je moral preplačati prekupčevalcem, ker ni imel gotovine.

Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818—1888) si je stavil za smoter svojega življenja in dela, pomagati kmetu na isti način, kakor je pomagal Schulze obrtnikom. Učil je kmete umnega gospodarstva, da bi si tako pomnožili svoje pridelke in zvišali dohodke, na drugi strani jim je hotel pomagati z ustanovitvijo takozvanih pomožnih denarnih društev. Bistvo teh je obstojalo v tem, da so premožnejši prebivalci zložili skupaj denar, katerega je društvo izposojevalo revnim kmetom. Toda taka društva so bila odvisna od dobre volje ustanoviteljev in če so ti pobrali svoj denar, je moralo društvo prenehati z delovanjem. Ta društva torej niso temeljila na zadružni ideji in se zato tudi niso držala. Radi tega je ustanovil Raiffeisen leta 1864 posojilno društvo na zadružni podlagi po Schulzejevem vzorcu ter določil tem društvom majhne teritorialne obsege, dalje da so smela dajati posojila le članom in tudi tem samo do že v naprej določene višine. Uprava je bila brezplačna, čisti dobiček se je stekal v rezervni fond. Jamstvo članov je bilo neomejeno.

Tudi Raiffeisen je združil leta 1874 svoja posojilna društva v »Generalno zvezo podeželskih zadrug v Nemčiji«.

Praktični Čehi so hitro spoznali pomen zadružništva; izprevideli so, da jih more zadružništvo rešiti pred narodnim propadom in jih gospodarsko osamosvojiti. František Šimaček je bil apostol zadružništva med Čehi, in leta 1864 je bilo v Avstriji samo 14 nemških zadružnih denarnih zavodov, čeških pa približno 70. Že leta 1865 so ustanovili Čehi centralno zvezo češko-moravskih posojilnic s sedežem v Pragi.

Med Slovenci je prvi gojil zadružno misel Miha Vošnjak; leta 1872 je bila ustanovljena v Ljutomeru prva slovenska zadružna posojilnica; (leta 1856 v Ljubljani ustanovljena kreditna zadruga ni bila čisto slovenski zavod, ker je poslovala v nemškem in slovenskem jeziku).

Po tem prvem početku se je denarno zadružništvo naglo širilo med Slovenci in mnogo pripomoglo h gospodarskemu in narodnemu napredku Slovencev. Slovenske posojilnice so bile važen narodni činitelj in protiutež nemškim denarnim zavodom. Poleg posojilnic je bilo v Sloveniji ustanovljenih več zadrug (zlasti po prizadevanju dr. Janeza E. Kreka), kakor mlekarske, pašniške, živinorejske, sadjarske, kletarske, nabavljalne zadru-

ge itd., ki so bile včlanjene v štirih zvezah, od katerih je zveza v Gorici prenehala poslovati v drugi polovici leta 1930 pod pritiskom tamošnjih razmer.

Zanimiv je razvoj zadružništva v Srbiji. Šele leta 1894 je bila ustanovljena v selu Vranovo prva kreditna zadruga, a leta 1914 je bilo v Srbiji v celem že 976 zadrug. Ako ne bi bilo prišlo do svetovne vojne, bi najbrže bila danes vsa Srbija jedna velika zadruga po vzoru Danske, ki je dobila leta 1881 svojo prvo mlekarsko zadrugo, a je danes težko najti kmeta, ki ne bi bil včlanjen v zadrugi.

Hrvatska in Slavonija ima po številu mnogo zadrug; žal, da te zadruge ne delujejo tako, kakor bi bilo želeti.

Vse zadruge v naši državi združuje Glavni zadružni savez v Beogradu, ki mu načeljuje dr. Anton Korošec.

Svetovna vojna je uničila evropsko gospodarstvo in vse države je zajela gospodarska kriza, kakršne zgodovina ne pozna. Ta silna razburkanost v gospodarskem življenju se najbolje odraža v načinih, kako skušajo posamezne evropske države najti izhod iz tega kaosa in spraviti gospodarstvo zopet na solidno podlago. Brezobziren boj se bije na eni strani za socializacijo obratov, na drugi strani za individualistično gospodarstvo in na tretji za poddržavljenje vseh obratov.

Nobeno teh načel zaenkrat ne more prodrati in se ne more držati. Za narodno gospodarstvo bi bilo škodljivo eno kakor drugo. Naša država je zato krenila nedvomno pravo pot, ko je propagirala zadružništvo in mu dala deloma sredstva na razpolago. Zadružništvo stoji med kapitalizmom in kolektivizmom (skupnostjo), torej med kapitalističnim in socialističnim načinom gospodarstva in vsebuje vse prednosti obeh teh oblik gospodarstva.

Po svoji zgodovini je zadružništvo edina rešitev gospodarsko slabih in odvisnih. To nalogo vrši in jo bode vršilo zadružništvo še nedvomno nekaj desetletij, kajti priznati mora vsak objektivni opazovalec, da so vladale po vojni take razmere, da bi morale dovesti do popolne propasti nekaterih slojev, če ne bi bilo zadrug. Po vojni ni bilo srednjega stanu; bili so le bogataši, ki so znali izrabiti povojne prilike in neprilike in so si

nakopičili bogastvo, katero so razmetavali v tujih državah, na drugi strani pa smo imeli reveže, najsi so se imenovali delavci, uradniki in mali kmetje. Tu je moral priti regulator in ta je bil združništvo. Združništvo pa mora iti še dalje; ustvariti mora most med raznimi vrstami zadrug, da se bodo te medsebojno zalagale in izločile nepotrebno vmesno trgovino, katere si ravno mi Jugoslovani ne moremo privoščiti, kajti nam je svetovna vojna uničila v Srbiji in Črni gori nenadomestljive dobrine in uničila cele pokrajine ter nas tako pahnila v strašno revščino.

Priznati mora dalje vsak objektivni opazovalec, da je morala vsled svetovne vojne strašno padla. Nizki nagoni v ljudstvu, ki jih je stoletna kultura že skoraj zatrla, so izbruhnili med vojno in po vojni zopet na površje. Udejstvovali so se v brezobzirnem boju napram svojemu bližnjemu. Ne pomagati svojemu bližnjemu, temveč uničiti ga in na njegovih razvalinah postaviti svoje blagostanje, to je bilo poveljno geslo.

To nemoralo morajo in morejo zatreti le zadruge, ki temelje na medsebojni pomoči in medsebojnem zaupanju. Nравstvena stran zadrug, ki so jo tako posebno povdarjali idejni ustanovitelji Robert Owen, Fourier, Buchez in angleški »krščanski socialci«, mora priti sedaj po vojni zopet do posebne veljave. Združništvo je dokazalo, da ve in hoče ceniti človeka, da je bitje, vredno neprimerno več, ko najdragocenejši stroj in da je človeško življenje najdragocenejša dobrina na zemlji.

Po vojni nas je svet preplaval s frazami o demokraciji. Ostale so le fraze: demokracije ni bilo. Edino združne organizacije so bile v resnici demokratične in so gojile demokracijo, ker je to bistvo njihove organizacije. Združne organizacije pa so bile tudi socialne organizacije, to se pravi, skrbele so za dobrobit splošnosti z regulacijo cen, za dobrobit svojih članov in šele na zadnjem mestu za svoj dobrobit.

Vse te prednosti in vrline zadrug v gospodarskem in nравstvenem pogledu je spoznala naša država. Zato je podpirala z vsemi silami ustanovitev raznih vrst zadrug kakor: agrarnih, poljedelskih, rokodelskih, uradniških, obrtnih itd. Za obrtne zadruge vseh panog in za poljedelske zadruge je ustanovila država močne denarne zavode, ki podpirajo te zadruge gmotno, da morejo uspešno vršiti svojo nalogo.

Kar se posebej tiče uradniških zadrug, ne trpi radi njih nobeden davkoplačevalec neposredno nikake škode, kajti denar, ki ga je dala država Savezu nabavljalnih zadrug na razpolago, je odtrgala in še odtrguje državnim uslužbencem od njihovih plač. Država torej ni porabila za ustanovitev uradniških zadrug državnega denarja, ki bi ga bili plačali davkoplačevalci. Gonja nekaterih slojev proti uradniškim zadrugam je torej neutemeljena. V pomirjenje teh slojev se lahko pove, da se zadruge itak ne bodo držale, če so res slabe ali nepotrebne. Naravni zakoni ne delajo izjem: uničijo neusmiljeno vse, kar je slabega.

Če pa zadruge uspevajo, je to znak, da so potrebne, da je njihov obstoj utemeljen. Ako pa je tako, jih zavidljivci ne bodo uničili. Naše mariborske uradniške zadruge, predvsem nabavjalna zadruga, dobro uspevajo. Dokazale so s tem, da so potrebne, in bodo zato obstojale in vršile svojo nalogo, kakor jim to nalagajo zadružna načela in zadružni zakoni.

V interesu države je, da gre dobrim zadružnim organizacijam na roke.

Zadrugetarji pa se naj zavedajo, da je zadružno delo človekoljubno in visokoetično delo. Člani naj zato zaupajo vodstvu in ga podpirajo, držeč se načela: zvestoba za zvestobo.

Lahko se tuptam pripeti, da je v zadruzi kaka stvar izjemoma dražja ko drugje. Dolžnost zadrugetarja je kljub temu, da ostane zvest svoji zadruzi, kajti pojavi, da se dobi kaka stvar drugje ceneje, so le nastavljene vabe, ob katerih bi se naj razbilo zadružništvo. Nasprotniki zadrug hočejo na tak način uničiti zadružništvo, da bi sami poljubno, nemoteno in brez kontrole določevali cene. Zadrugetarji se morajo zavedati, da so člani velike družine, da jih družijo zadružna ideja, da morajo zlasti gmatno boljše situirani podpirati zadružništvo; predvsem pa je dolžnost vsakega državljana in javnega uslužbenca, od najvišjega do najnižjega, da je član zadruge, kajti le tako bo zadruga na zunaj in na znotraj močna organizacija, v katero se bodo zaman zaletavali njeni zavidljivci. Trdimo lahko celo, da se v slučaju, ako bodo vsi državni in javni uslužbenci organizirani v svojih zadrugah, zaplotkarji sploh ne bodo upali napadati naših zadrug, ker bodo vedeli, da imajo zoper sebe organizirano skupino tisočev, katerim se ne morejo zoperstavljati.

Nabavljalna zadruga v Celju.

Kratka zgodovina k njeni desetletnici.

V težkih povojnih razmerah se je leta 1920. ustanovila v Celju »Samopomoč«, gospodarska zadruga javnih nameščencev in upokojencev, ki je svojim 659 članom nabavljala zlasti živež.

Na občnem zboru »Samopomoči« dne 6. marca 1921 je bilo soglasno sklenjeno, da se načelstvo in nadzorništvo pooblasti, da izposluje spremembo pravil v smislu ministrske naredbe o Nabavljalnih zadrugah državnih uslužbencev in Zveze nabavljalnih zadrug z dne 5. decembra 1920. Načelstvo in nadzorstvo je nato v seji dne 7. aprila 1921 sklenilo, poslati na Savez nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev prošnjo za sprejem celjske Samopomoči med njegove člane. Dotedanja pravila Samopomoči so se v polnem obsegu spremenila in nadomestila z novimi pravili z dne 1. julija 1921 v smislu pravil Nabavljalnih zadrug drž. nameščencev in dne 29. avgusta 1921 se je vpisala pri okrožnem sodišču v Celju v zadrugni register pri zadrugi »Samopomoč« izprememba, da se tvrdka izpremeni v besedilo: »Nabavljalna zadruga javnih nameščencev in upokojencev v Celju, r. z. z o. z.« Dosedanje načelstvo ostane naprej kot upravni odbor. Tako je prejšnja »Samopomoč« gladkim potom prešla v Nabavljalno zadrugo, ki jo zato njeni zadrugniki, zlasti starejši, imenujejo še danes Samopomoč. Ko so se na osnovi navedene ministrske naredbe o Nabavljalnih zadrugah snovale zadruge tudi v krajih z maloštevilnim uradništvom, je bilo Celje na podlagi sejnega sklepa z dne 18. maja 1921 nekaka centrala za njih potrebščine.

Iz sejnih zapisnikov čitamo, kako so postajale socialne razmere drž. nameščencev od dne do dne žalostnejše. Sprva so zadrugniki svoje potrebščine sproti plačevali, v svoji seji dne 19. januarja 1922 pa je upravni odbor moral povdarjati, »da bo za ohranitev članstva potrebno upeljati delitev blaga na kredit«. In to kreditiranje je odslej postajalo vedno širše in češče ter je delalo vsakokratnemu upravnemu odboru največje nevšečnosti, saj so bile na podlagi teh kreditov, ki so jih žal mnogi izrabljali, izgube na dnevnem redu. K temu so prišle še težkoče s trgovskimi lokali. Te je imela zadruga prvotno v hiši Podružnice Ljubljanske kreditne banke in je morala za nje pre-

cej investirati. Ko se je od tu koncem leta 1925. morala umakniti v sedanje prostore, so bili ti tako razdrapani in umazani, da se je bilo bati, da izgubi zadruga vse odjemalce in ji ne kaže drugega kakor likvidirati, o čemer se je že leta 1925. resno razpravljalo. Ko so se pa v letu 1928 s pomočjo brezobrestnega posojila Saveza Nabavljalnih zadrug v znesku Din 46.000.— prostori preuredili in prenovili ter se je nabavil nov inventar, je začelo število odjemalcev razveseljivo rasti. Zadruga je začela svojim članom dobavljati tudi prvovrstno kurivo, kar je tudi pripomoglo k njenemu razvoju, tako da je po težkih časih in vsakoletnih izgubah v bilanci za leto 1929 prvikrat pokazala lep čisti dobiček Din 42.830.35.

V februarju 1930 je zadruga odprla zajutrkovalnico, kjer nudi zadružnikom prvovrstna bela in črna vina, pivo in mrzli prigrizek. Poslovanje je zadovoljivo in upati smemo, da bo zadrugo okrepilo.

Članov šteje zadruga sedaj 235, kar je za Celje, ki je močno uradniško mesto, mnogo premalo. Gotovo so težkoče v prvih letih njenega obstoja mnogo temu krive, a če se sedaj, ko se je začela zadruga lepo razvijati in nudi vse potrebščine za živež v dobri kakovosti in po nizkih cenah, število njenih odjemalcev ne bo vsaj podvojilo, si bo uradništvo naložilo težak očitke, če bo zaradi njegove malomarnosti zadružni upravi pošlo veselje do odgovornega in napornega dela za obstoj zadruge in bo ta regulator cen prenehal.

O »Nabavljalni zadrugi« v Murski Soboti.

Razmeroma pozno, šele 20. junija 1928, je bila ustanovljena Nabavljalna zadruga drž. uslužbencev v Murski Soboti. Malo je v Sloveniji krajev, kjer bi bila uradniška zadruga tako zelo potrebna, kakor ravno tu, kjer so trgovci lahko nemoteno določevali cene, ker nikoli niso poznali one ostre medsebojne konkurence, ki tako blagodejno vpliva na indeks cen življenjskim potrebščinam v drugih večjih mestih. Seveda je bila organizacija zadruge v Murski Soboti sila težavna. Uradništvo je bilo brez tozadevnih izkušenj in v kolikor so te bile, so jih paralizirale tukajšnje krajevne prilike, ki komaj sličijo onim v ostalih naših trgih.

6. novembra 1928 je bila otvorjena trgovina, kateri je kreditirala blago Nabavljalna zadruga v Mariboru, ki spada med

najboljše prijatelje soboške organizacije. Otvoritev združne trgovine je izzvala seveda negotje pri trgovcih, ki so takoj znižali cene najvažnejšim potrebščinam, da bi tako že v kali zadušili mlado setev. Toda solidno fundirana zadruga je še dokaj lahko prebolela te začetne težave, akoprav se njeno članstvo ni v polni meri zavedalo pomena tega gospodarskega boja; že prvo poslovno leto je mogla zaključiti z majhnim prebitkom. Dvomesetni promet je znašal 169.927 Din, članov pa je štela zadruga v prvem svojem letu osemdeset.

Leto 1929 pa je bilo ono, v katerem se je moralo pokazati, če zo v Murski Soboti dani zadruzi pogoji za obstanek, ali pa je bila ta le slabotna enodnevnicca. Izkušnjo je prav dobro prestala; članov je štela začetkom l. 1930 že šestinosemdeset in za sabo je imela tako hudo konkurenčno borbo, kakor je Sobota še ni poznala. In vendar so ostale njene cene vseskozi nižje kakor pri trgovcih!

Nadzorstveni odbor je stalno kontroliral delo poslovalnice zadruge in vedno se je mogel uveriti, da se vodi racionalno gospodarstvo. Največje zasluge za lep podvig sta imela pač združni gospodar in pa združni blagajnik. Iz poročila zadnjega, ki ga je podal na II. rednem občnem zboru dne 25. januarja 1930, je razvidno, da so dosegli prejemki v tem letu vsoto 402.680.88 Din in da je znašal čisti dobiček Din 14.436.91.

Za začetek vsekakor pomemben uspeh, ki bi bil lahko seveda še enkrat tolik, ako bi se vsi stanovski tovariši zavedali svojih dolžnosti do zadruge. Iz nerazumljivih vzrokov jih je še danes mnogo takih, ki se odtegujejo združnemu gospodarstvu. Vsekakor je bil močan zadržek večjemu razmahu oddaljenost poslovnega lokala od centra Murske Sobote. Neumornemu odboru pa se je v tekočem letu posrečilo dobiti lepe prostore v središču Soboté in tako lahko zadruga še z večjim zaupanjem zre svoji bodočnosti nasproti, nego je gledala dosedaj.

§

Zgodovina Nabavljalne zadruga uslužbencev državnih železnic v Ljubljani.

Inicijativo za ustanovitev železničarskih nabavljalnih zadrug je dala »Zveza jugoslovanskih železničarjev« v Ljubljani že v letu 1920, mnogo preje nego je izšla Uredba o nabavljalnih zadrugah od 5. decembra 1920. Začasni pravilnik za železničarske potrošačke zadruga je izdalo ministrstvo saobračaja v letu 1920. Določil se je delež Din 300,—, in začeli so z odtegotvanjem po Din 25.— mesečno s 1. junijem 1921.

Predpriprave za ustanovitev zadruga so se zavlekle deloma radi prezaposlenosti voditeljev Zveze, deloma radi boleznih sodelavcev do novembra 1921. Medtem so začeli ljudje protestirati proti prisilnemu odtegotvanju in zahtevati denar nazaj. Železniška uprava se je sredi novembra odločila, da se ne briga več za usodo potrošačkih zadrug in odredila, da se lahko denar vrne, kdor ga zahteva.

V takem razpoloženju se je vršil ustanovni občni zbor železničarske nabavljalne zadruga v Ljubljani dne 27. novembra 1921. 1400 železničarjev je prišlo na ustanovni občni zbor; mislili so, da so shod razbili, ostalo pa je 23 železničarjev v dvorani, in ti so ustanovili sedanjo Nabavljalno zadrugo.

Poslovati je pričela zadruga 1. januarja 1922, 800 Din je bil začetni kapital, sposodili smo si nekaj vreč moke, sladkorja, riža, soli in cikoriije, pa Bog in sreča junaška. Naši poslovni lokali so bili skrajno nezadostni v baraki. In v tej baraki je narastel promet tako, da smo prodali v letu 1925 za 11 milijonov dinarjev blaga in to blaga velike obsežnosti in male vrednosti (moka, otrobi, koruza).

Koncem leta 1923 je prevzela država južno železnico in znašli smo se januarja 1924 na področju ljubljanske železniške direkcije dve prehranjevalni ustanovi. Naša zadruga, stara dve leti in Gospodarska poslovalnica bivše južne, potem državne železnice, ustanova, stara skoro 40 let. Začelo se je malo licitacije, tipanje in agitacija med železničarji. Za, proti. V zadrugi 300 Din deleža, 900 Din jamstva, v »aprovizaciji« nobenega deleža, nobenega jamstva. Težka in trda preizkušnja za zadrugo, njeno vodstvo in njeno članstvo.

Toda za našo zadrugo smo vedeli, kdo da je lastnik, tam v aprovizaciji pa so bili ti pojmi nerazčiščeni, dokler ni končno sodišče odločilo, da je ves nabrani denar last države.

Dne 31. marca so zaprli lokale Gospodarske poslovalnice in šele leta 1928 je dobila naša zadruga njene poslovne lokale v Mariboru in sredi septembra lokale v Ljubljani. Naša zadruga je na dražbi kupila preostalo blagovno zalogo Gospodarske poslovalnice.

Kakor je bilo življenje naše zadruge na zunaj nemirno, tako je bilo mirno na znotraj. Sicer smo morali preboleti vse otročje bolezni. Prišli so v upravni odbor začetniki v trgovini in združništvu. Kakor se je zadruga razvijala, tako so se učili tudi odborniki. Mnogo je zadrževala razvoj zadruge ona negotovost radi Gospodarske poslovalnice, ali bo mogla zadruga poleg stare močne aprovizacije sploh obstojati. V tej negotovosti se je zadruga odločila, da sezida svojo stavbo za 1.100.000 Din in to celo na železniškem svetu. Sreča nam je bila mila. Danes ima naša zadruga tri velike prodajalne in eno manjšo v Mariboru.

Od osmih predmetov blaga v prvem letu smo prišli danes na kompletno špecerijo in manufakturo (izvzemši konfekcijo), od prometa dva in pol milijona dinarjev v prvem letu na 50 milijonov dinarjev letno. Uslužbencev je danes v zadruzi skoro sto.

Naša zadruga ni nikdar počivala in živela sama zase. Bila je gospodarska hrbtenica za nekatere naše železničarske ustanove. Podprli smo Kreditno zadrugo v Ljubljani, ki so jo ustanovili tudi stvaritelji naše zadruge, podprli Kreditno zadrugo železničarjev v Mariboru, Stanovanjsko zadrugo železničarjev v Ljubljani, ustvarili lastno menzo za približno 200 gostov. Dajali smo podpore kulturnim ustanovam železničarjev, za podporo revnim in bolnim družinam delavcev pa daje zadruga v zadnjem času okrog 100.000 Din letno. Da omenim še podporno akcijo Nabavljalne zadruge za umrlimi člani: po 1000 Din dobi vdova člana, ali nasprotno član za umrlo ženo.

Pri ugodnostih prostega prevoza in potem četrtinskega prevoza je imela naša zadruga lahko stališče napram privatni trgovini in napram drugim nabavljalnim zadrugam. Ni posebna umetnost imeti uspehe v zadruzi pri takih predpogojih. Tega se zavedamo sami. Kljub temu je uspeh naše zadruge dovoljen tudi v očeh kritikov, ki vse to vpoštevajo.

Pri prometu 50 milijonov dinarjev na leto smo že tako daleč, da kupujemo skoro vse kolonijalno blago direktno v Trstu ali pa celo na izvoru blaga.

Kot močnejša zadruga, ki je najbližja Trstu, smo že večkrat poskušali, da bi organizirali skupne nabavke za naše zadruge v Sloveniji, pa še do danes nismo uspeli. V praksi pa že začenjamo nabavljati kolonijalno blago skupno tri železničarske zadruge, to so, Zagreb, Sarajevo in Ljubljana. Upamo, da se bo iz tega kedaj razvil stalen aparat za redno nakupovanje naših potrebščin na debelo pri producentu.

Kitajska.

Ši-Ti.

Mordà je vetra bežen dih samó
vse, česar čakamo, da doživimo,
od česar vztrepetati si želimo:
kakòr piščali pesem je samó
bežen vztrepet, ko vetra dih gre mimo.

Pohorski smučar.

Lj. Zorzut.

Pod solnce planil sem in mu razkril sem
planinec drzni svoje zorno lice,
sem raziskál vse pohorske stezice,
kjer gorskih zarij sij v lepoti pil sem.

Prisluhnil v bele zime tajne čudi
in vzhičeno srce ji v dar prižgal sem,
pohórski smučar — tam na zimski grudi
snežne prve brazde razoral sem.

Zarisal v gori sem dve strmi črti
se vzpenjajoči v svóbodne višave,
jaz smeli smučar mimo bele smrti
orím življenja novega pozdrave!

Mariborski soneti.

Janko Samec.

Štajerska pokrajina.

Vijó se ceste kakor bele kače
v bleščavo živo solčno jasnih brd.
Ob njih topoli, dolgi kakor žrd,
majéjo se v vetrovih kot pahljače.

Vmes zidanice, drobne kot igrače,
očem se skrivajo v zelenju trt.
Tu, tam pa gospodar, ob kol oprt,
oči skrbno upira med kopače.

V daljavi doma kmečkega poslopje
ponosno izmed drevja se svetlika
v pomladni dan . . . Pred njim kamnita klop je.

Na griču dvíga cerkev se velika,
ki starodavnih fresk ves poln njen strop je,
in s stolpom drznim se nebá dotika . . .

Mariborska nedelja.

Prešerna luč na nebu . . . Smeh. Nedelja.
Dan večnih maš in bučnega zvonjenja,
Sred ulic šum, ko da se zbrala srenja
je na posvét od Kamnice do Melja.

Žaré po cestah lica od veselja,
ki nekam pod nebo se živo vzpenja
iz simfonije žarkov, senc zelenja —
Vmes svetíjo se belih hiš pročelja.

Potem ta svet iz mesta se razlije:
In enim vrh je Pohorja uteha,
kjer sveži zrak z vodó zastonj se pije.

- 3 se v črno brozgo kvant, skrbí in greha!
 2 Ko pride noč, pa vsak spet brž zarije
 1 A drugim je zavetje krčme streha —

Srednjeveški stolp.

Siv stolp nad mano, ki sred davnih dni
 je gledal že na mnoge turške boje
 in zrl sred rek človeške je krvi
 na jug poditi se barbarov roje.

Izmučen, oglodan je do kosti,
 ker čas na njem stoletja dolga gloje.
 A pod nebo uporno še kipi,
 ko da zmaguje ga iz trme svoje.

Pod njim zdaj vró drugačnih dni tokovi
 in, butajoč trdó ob tla in zid,
 pojó v življenja pesmi, večno novi.

A ko napoči drugih zarij svit,
 in tesni nas zakrijejo grobovi,
 Bog vé, če stal bo tu še kot granit?

Mariborski grad.

Nad morjem hiš že noč leži globoka . . .
 Le sivi grad, bdeč kakor stavec čvrst
 nad težkim snom nemirnega otroka,
 skrbno po cesti zré, ki vodi v Trst.

Kaj srce kamenito morda joka
 mu po usodah v dalj razbeglih vrst,
 da je nad okni poznega baroka
 svoj stolp grozeče dvignil kakor prst?

O ne! Ni skrb, ki sen nocoj mu truje —
 Je le nekdanjih dni grenak spomin,
 ki v njem med zidi nikdar ne miruje,

- 3 mu čas ne dá več izpod ruševin!
- 2 ki (kadar vâse enkrat se sesuje!)
- 1 in kakor krik nevidnih je globin,

V grajski kapelici.

Molk mračnih sten in vmes tišina sveta
v pretekle dni zamišljene molitve.
Na tem oltarju žgale so daritve
mordá se novoveškega asketa.

In v teh klopeh ob času so možitve
drhtela sreče grofovska dekleta.
Tu najbrž tudi za tlačana — kmeta
zorele so najtežje odločitve.

O, kot da čas pozabljenja bi mreže
razpel med cerkvico in mestne hiše,
življenje z ulic šumnih sèm ne seže.

Le včasih starka modra s slik obriše
prah, ki med letom nânje trudno leže,
da lepše v čas se naš njih molk zariše!

Sentimentalec v kavarni »Astorijska«.

O, dan za dnem obrazi vedno isti,
ki okrog miz igrajo svoje vloge
napuha, ljubosumnosti, zavisti
v čast ino slavo svoje duše uboge!

Kak tipajo si med seboj obisti
ter prelepo razdeljeni so v kroge:
Da v čiste se ne zmešajo nečisti,
skrbé razlik družabnih meje stroge!

A kò gredó zvečer od čaše vina
iz »Orla« ali pa iz »Grajske kléti«,
so kakor ena velika družina,

ki ji na pot pijani mesec sveti —
Temú se, bratje, pravi: domovina,
ki treba zanjo bo nekoč umreti!

Poletje.

V razpaljeno ozračje usul se dež
z nemirnim ritmom je izpod oblakov.
Sred mesta beg stopinj in vdar korakov,
brzečih preko ulic v varstvo vež.

In kamorkoli z okna se ozreš
v šumót izpod neba visečih trakov,
bliščé se hiše iznad mokrih tlakov,
ko da so ujete v čar prosojnih mrež.

Sred vrtov v vetrih zibljejo se veje
in vroča zemlja vse bolj prosto diha
in vse bolj žive v parku so aleje.

Tu, tam že oglasi se pesem tiha
plevice, ki po dežju v njivo speje,
da si rokave k delu spet zaviha . . .

Opoldne.

Sred težkih snov poldanskih ur omame,
ležečih preko polj in daljnih mest,
ko da živele bi na svetu same,
se gibljejo trakovi belih cest.

Zajel je molk po gričih bele hrame,
kjer lanske trte zlata se prelest
po sodih skriva, dokler kmet ne vzame
z majoliko je sebi za pričést.

Vsa zemlja v solnčni luči se potaplja
in pije jo za blagor naših trt,
da bo jeseni boljša vinska kaplja.

O, kdo pač danes mislil bi na smrt,
ko zemlja je deklé, ki v blesk se šaplja
odela je, da gre v življenja vrt!

Večer na kmetih.

Že zvon zapel zamolklo je v večer . . .
In raz nebo noči so pajčolani
svoj molk razvrgli po vsakteri strani,
da v njem življenja ugasnil je nemir.

Zastrta okna so, zaprta dver
je vsake kočice, kjer pri luči vžgani
kmetiči okrog miz z družino zbrani
otépaajo oblice in krompir.

Nato razgovore se, kakor znajo:
če krave site so . . . al mladi junci
na jesen bodo godni za prodajo? —

Najmlajša vmes čeblija o svojem kuncu.
A ko gre gospodar pogledat v stajo,
se sin skrivaj izmuzne k svoji puncu!

Zima v mestu.

Ves pust je park. Ni listja več po tleh.
Še veter več v grmovju ne šepče.
Kar nam ostalo je od majske sreče,
praznosta siva je po vseh klopeh.

Zdaj vemo, da smo v mrzlih zimskih dneh.
Od mrtvih smrek visé debele sveče.
Večerno solnce medlo v njih trepeče,
ko da pri svojih zadnjih je močeh . . .

Vse steze v belem snegu se gubé
sred megle, ki od hriba sém se tipa,
in park in mesto nenasitna žré. —

Po ulicah pa še življenje utripa!
Tam v noč za senco trudna senca gre
s korakom, ki trdó po ledu škripa.

Tekma med Mariborom in Ptujem za prvenstvo na Dravskem polju.

Vprašanje, kje se bo razvilo pokrajinsko torišče prebivalstva Dravskega polja, je postalo prvič aktualno v rimski dobi, ko se razvije denarno gospodarstvo, ki je bistvena podlaga mest, tudi pri nas v Podravju. Smeri prometa iz osrednje Italije v obmejno Panonijo so takrat tekle od jugozapada proti severovzhodu in so na izstopu iz Alp v nižino krenile po prehodnih tleh med Alpami in Srednjim Podonavjem proti Donavi. Na tej prometni smeri se je razvil Ptuj kot osrednje mostišče in obenem vzhodno izhodišče Dravskega polja, ne pa Maribor kot obrobno mostišče in severno izhodišče. Gospodarska politika Rima, ki je pokroviteljsko čuvala nad trgovskim in industrijskim prvenstvom Italije ter vodila naše pokrajine v poljedelskem pravcu, ni ustvarila možnosti razvoja še drugega meščanskega selišča Dravskega polja; vsled tega je predstavljal rimski Maribor poljedelski zaselek med Koroško cesto in Vrbanovo ulico.

Preseljevanje narodov je končnoveljavno strlo denarno gospodarstvo. Zgodnji srednji vek goji izrazito naturalno-gospodarsko, osebno ali zadružno avtarkijo,¹ h kateri moramo prišteti tudi začetke cerkvene obrti in trgovine. Obrt in trgovina v našem smislu besede sta še tako malenkostni, da so jima lahko zadostili redki potujoči trgovci in obrtniki. Šele polagani razvoj denarnega gospodarstva je omogočil proti sredini srednjega veka in pozneje deželnim knezom smotreno razviti iz političnih-protistanovskih, finančnih in vojaških razlogov v naših krajih mesta in meščanstvo. S tržnimi in mestnimi predpraviciami postavijo solnograški nadškofi podlago Ptuju kot središču njihove dravskopoljske posesti, Babenberžani in Habsburžani pa Mariboru in Slovenski Bistrici. In takoj se je pojavilo vprašanje, katero izmed teh novih mest postane vodilno torišče Dravskega polja, ali Ptuj na svojem rimskem položaju ali pa Maribor, oziroma Slovenska Bistrica.

Geopolitično je to vprašanje takoj odpadlo za Slovensko Bistrico, kjer je po 1147 gospodarski, kulturni in politični tečaj

¹ Avtarkija je možnost, pridelati in priskrbeti si sam vse, kar kdo potrebuje.

našega Podravja na severu v Štajerski in ne več kot dotlej na zapadu na Koroški. Borba za premoč Ptuja, oziroma za obstoj Maribora se je vsled tega vodila samo med Ptujem in Mariborom; Slovenska Bistrica je v borbi med obema dravskima mostiščema bila samo habsburška opora, ki je ščitila Mariboru krilo.

Gospodarsko je bil v tej borbi v premoči Ptuj kot starejše (874) mesto z naprednejšo obrtjo in trgovino. Politično pa je bil v premoči Maribor; to zlasti z nastopom Habsburžanov ter vzporedno z njih namero, utrditi se na Kranjskem in ob Jadranu. Kot dolgo edino štajersko habsburško mostišče na Dravi so z vsemi močmi dvigali mlado (1254) mesto s protiptujskimi predpravicami. Solnograd pa je lahko nudil Ptuju dejansko pomoč samo v političnih položajih, ko so ga Habsburžani rabili.

Maribor so dvignili iz kmetske vasi do položaja mesta Babenberžani in pozneje Habsburžani, ki so svojemu mostišču zasigurali vso obrt in trgovino v okolici do Selnice, Lučan in Št. Ilja v Sl. g. Pravtako je bil Ptuj edino gospodarsko središče solnograške posesti na Dravskem polju. Brez habsburške protiptujске politike bi Maribor kot tržišče postal pomočnik naprednejšega Ptuja. Da pa bi se Maribor lahko razvil v samostojno tržišče, neodvisno od Ptuja, ki bi bil s tem omejen samo na dravskopoljsko solnograško posest, so Habsburžani kot gospodarji Dravske doline zasigurali Mariboru najkasneje (v sredi XIV. stoletja) v času, ko pridobijo Koroško, izključno in vso vinsko trgovino iz našega Podravja na Koroško. Tako je bil Mariboru, poleg v srednjem veku in v začetku novega veka običajnega monopola obrti in trgovine v širši mestni okolici, zasiguran samostojni gospodarski razvoj z monopolom izvažanja glavnega pridelka Slovenskih goric v glavno izvozno deželo.

Ko pa se začne koncem XIV. stoletja vsled dinastičnih delitev habsburška posest deliti, habsburška moč pa pešati, stopi Ptuj takoj na delo, da uniči vinski monopol Maribora in doseže možnost izvažanja in trgovanja z okoliškim vinom. Če bi se posrečilo Ptuju to doseči, potem bi bil Maribor kot tekmeč Ptuju izločen; kajti Ptuj je po poročilih virov trgoval z najboljšimi štajerskimi vini (jeruzalemčan, haložan) in bi mu bilo z odpravo mariborskega vinskega monopola zasigurano vodilno mesto v trgovini s štajerskimi vini, v zvezi s ptujsko obrtno in trgovsko naprednostjo pa tudi vodilno mesto med podravskimi

mesti sploh. Maribor bi padel na položaj podeželskega trga. S pomočjo Solnograda začne Ptuj borbo za ukinitve mariborskih predpravil v vinski trgovini, borbo, ki je trajala od srede XIV. do srede XVII. stoletja in katera je morala odločiti, ali bo Ptuj gospodarsko nadvladal celo območje Dravskega polja, ali pa se bo poleg njega vzdržal tudi Maribor kot mesto.

V dobi vlade Friderika III. so Ptujčani vsled denarne pomoči Solnograda cesarju svoj cilj že skoro dosegli. Friderik III. pa je govoril brez ozira na postoječe pravo in brez ozira na štajerske stanove; vendar bi tudi ta dva činitelja ne mogla preprečiti poraza Maribora, ko bi ne nastopili novi politični momenti. V boju med Friderikom III. in Matijo Korvinom so Ptujčani s svojim lastnikom nadškofom solnograškim prešli na stran Madžarov, Mariborčani pa so jim pred mestnimi zidovi junaško kljubovali. Politično so se Ptujčani s tem onemogočili in novi Habsburžan je rešil spor med Mariborom in Ptujem v zvezi s štajersko deželo, ki se je pod vplivom stanov, vinogradniških posestnikov iz Srednje in Spodnje Štajerske, izrekel za mariborske predpravice. Ptuj je dobil dovoljenje, da sme izvoziti na Koroško letno 100 štrtinjakov vina, obenem pa trgovati z vinom po pomurski Štajerski. Koncesije Ptuju so izraz nove habsburške politike napram Ptuju. Da niso Habsburžani tega izrazili v koncesijah Ptuju jasneje, je poleg obzira do dežele in preteklosti nezanesljivih Ptujčanov tičal važen vzrok v habsburški zunanji politiki.

Turška opasnost je v začetku XVI. stoletja prihajala vedno bližje. To dejstvo je rodilo misel, zgraditi iz Maribora veliko protiturško oporišče, vsled česar je bilo nujno potrebno, kolikor mogoče vzdržati gospodarsko moč Maribora. V zvezi s turško opasnostjo pa se glavna srednjeveška pot iz Posavja preko Ptuja in Radgone na Dunaj začne vedno bolj umikati z izpostavljenega goriškega ozemlja v notranjost Alp na črto Maribor—Gradec—Dunaj, kar je za bodočnost mesta Maribora predstavljalo neprecenljivo prednost napram Ptuju.

Turško nevarnost pa izrabijo tudi Ptujčani s pomočjo — zadnjič — solnograškega nadškofa za naskok proti Mariboru, češ, samo ako padejo mariborske predpravice v vinski trgovini, bo Ptuj gospodarsko sposoben za nastop proti Turkom. Iz težkega položaja reši Maribor dežela, ki je vzela zadevo v roke. S spretno agitacijo dosežejo Mariborčani, da so podali

tukaj svoje mnenje strokovnjaki, ki so jih tvorili stanovi-vinogradniki. Stanovski poročevalci so bili zainteresirani na prepovedi preširoke ptujske vinske trgovine, ker so bili kot spodnje- in vzhodnoštajerski veleposestniki v opasnosti pred ptujsko konkurenco ter so nastopili v skrbi za lastne in koristi svojih kmetov vsi proti Ptuju in za Maribor. Beseda stanov je obveljala, saj imamo v XVI. stoletju stanove na višku politične moči; interes stanov pa je pokazal Ptuju, da je nadaljna politična borba proti Mariboru brezplodna.

S tem je Maribor koncem XVI. stoletja, ko postane 1596. leta Ptuj habsburški, že očuval z monopolizirano vinsko trgovino na Koroško svoj položaj kot mesto poleg večjega Ptuja, ki je drugače v tej dobi prvo obrtno in trgovsko mesto v našem Podravju. Poizkus Ptuja, da bi Maribor kot mesto uničil, se je s tem ponesrečil.

Mir med obema mestoma pa s tem še vedno ni nastopil. V XVII. stoletju je obrt in trgovina še srednjeveška. Poljedelska okolica je obrtno in trgovsko izročena mestu na milost in nemilost, ker ni na deželi dopuščeno tekmovanje z domačim mestom. Poleg tega je Maribor obvladal vinsko trgovino s Koroško, Ptuj pa je uspešno tržil po madžarskih in hrvatskih mestih. A Mariborčani in Ptujčani so še kot nekdanj medsebojno nasprotovali drug drugemu: pri splavarstvu, nakupovanju žita in živine, pri mitnini itd. Gospodarsko udejstvovanje v drugih »revirjih« je bilo naravno nemogoče, otežkočeno pa je bilo tudi sožitje na nevtralnih tleh, n. pr. na sejmi. Vsled prenapetosti so trpeli zlasti oni, ki so imeli posestva v obeh mestnih gospodarskih oblastih. Tako so začeli ravno ti krogi delovati za sporazum, ki naj konča stoletno gospodarsko vojno. In ko je postal koncem XVII. stoletja ptujski grad jezuitski, so prevzeli jezuiti v roke akcijo za sporazumno gospodarsko izmirjenje med obema mestoma, kar so tudi dosegli 1688. leta.

Sklenjeni sporazum pomeni priznanje Ptuja nad dejanskim položajem Maribora kot mesta, s katerim si delita interesne gospodarske sfere, kakor sta jih v bistvu obvladovala pred sporazumom. Ptuju dopustijo Mariborčani, da lahko izvažajo svoje vino v Maribor, odkoder ga razpečajo dalje Mariborčani sami. Mariborčani pa smejo zato uvažati živino po ptujskih cestah, prav tako smejo skozi Ptuj mariborski splavarji, kovači in ključavničarji s svojo robo; na ptujskih sejmi lahko kupu-

jejo Mariborčani žito, »ali šele potem, ko so ga nakupili ptujski meščani in peki«. Kot imajo Mariborčani izključno trgovino z vinom, tako imajo izključno Ptujčani dovoljenje za sejmarstvo po Madžarskem in Hrvatskem. Žrtev za Maribor je dovoljenje, da sme Slovenska Bistrica kupovati vino v Halozah.

Takoj za tem sporazumom pa nastopa polagoma nova doba, ki nadomesti mestna oblastna gospodarstva z narodnim vsedržavnim gospodarstvom. Merkantilizem¹ je sicer še vedno prvenstveno podpiral mesta proti deželi, za razvoj in utrditev središča Dravskega polja pa je zgradil veliko »komercijelno« cesto Dunaj—Gradec—Maribor—Slovenska Bistrica—Celje—Trst. S tem je bila prometno uveljavljena šele v novem veku močnejše izražena alpska cesta iz središča države k morju, ki je križala Maribor, ne pa tudi Ptuja, kakor je bilo to v rimski dobi in v srednjem veku z obalpsko cesto. Maribor se pojavi s tem na glavni prometni črti, Ptuj pa izven nje: položaj je obraten od srednjega veka ter govori za Maribor. Vsled tega je bilo sedaj končno rešeno vprašanje dviganja in razvoja Maribora nad Ptujem. In ko so v zvezi s fizijokratizmom začele padati mestne gospodarske predprave, je začel radi svoje prometne lege polagoma stopati Ptuj v ozadje Maribora tudi v obrtnem in trgovskem oziru. Poleg intenzivnejše obrti in trgovine se začne v XVIII. stoletju, v dobi prosvetljenega absolutizma, razvijati zopet radi prometne lege Maribora nov razvojni činitelj, ki Ptuju v isti meri manjka, to je uradništvo. Birokratsko je osredotočeno v Mariboru ne le vse Podravje, ampak po Pesnici in Čakavi tudi vznožne pokrajine Kobanskega in Golice.

Koncem XVIII. stoletja pred francoskimi vojnami je Maribor na osnovi prometnih in uradniških prednosti že prehitel Ptuj. Maribor šteje v tej dobi (Kindermann) 240, Ptuj 200 in Slov. Bistrica 140 hiš. Zastoj v razvoju v dobi francoskih vojn je udaril predvsem Slov. Bistrico. S svojimi 878 prebivalci (Schmutz) predstavlja pretežno poljedelsko selišče, kjer ima več kot vsaka druga hiša konje ali vole in krave. Slov. Bistrica je tako končno izločena iz tekme za središče Dravskega polja. Maribor pa zopet preboli krizo francoskih vojn z manj-

¹ Merkantilizem je narodnogospodarsko naziranje, po katerem je trgovina osnova bogastva.

šimi izgubami kot Ptuj. Ako je koncem XVIII. stoletja predstavljal Ptuj skoro štiri petine, pade po francoskih vojnah na tri četrtine Maribora.

Zadnja možnost, da bi Ptuj prevladal Maribor kot središče Dravskega polja, se pojavi koncem prve polovice XIX. stoletja z graditvijo južne železnice. Izmed dveh najresnejših načrtov je upošteval eden obalpsko, torej nekdanjo rimsko, drugi pa alpsko prometno smer ob veliki trgovski cesti. Uresničenje prvega načrta bi dvignilo Ptuj, drugega pa Maribor. Južna železnica je 1847 stekla po alpski črti in ko je bila 1863 zgrajena koroška železnica, takrat je bila premoč Maribora nad Ptujem samo še ojačena. S koroško progjo se je usmeril ves promet Štajerske s Koroško na dravsko črto, kar je bilo v korist Mariboru; izgubila pa je ves pomen do takrat važna prometna črta Južno od Pohorja preko Konjic in Vitanja in s tem je bil Ptuj popolnoma izločen iz koroškega in alpskega prometa.

Z južno železnico so poživeli na veliki trgovski cesti razviti stiki Maribora s Štajersko. In kolikor bolj je napredovala industrijalizacija Štajerske, toliko bolj se je dvigala trgovina Maribora s poljedelskimi proizvodi, obenem pa tudi industrija, predelovanje poljedelskih pridelkov, n. pr. mlinarstvo. Koroška železnica je na drugi strani ojačila že srednjeveške trgovske stike Maribora s Koroško in Alpami ter ustvarila iz Maribora zemljepisno središče vzhodnoalpskih južnih železnic, kar je rodilo največjo mariborsko industrijo, strojne tovarne na Koroškem kolodvoru. Z železnicami je postal Maribor gospodarsko izhodišče našega Podravja na sever in zapad.

Vse slične gonilne sile so manjkale Ptujju, ki je ostal v XIX. stoletju v bistvu isto, kar je bil v fevdalni dobi: zbirališče odvišnih pridelkov med Cirkovci, št. Janžem na Dravskem polju, Sv. Antonom v Sl. g., Veliko Nedeljo in v Halozah, in oskrbovalec istega ozemlja s trgovskimi potrebščinami.

Na teh osnovah kaže tudi porast prebivalstva obeh mest popolnoma različno sliko:

Leto	Maribor	Ptuj	Leto	Maribor	Ptuj
1821	2.198	1.620	1890	19.898	3.924
1851	4.168	1.593	1900	24.601	4.223
1869	12.828	2.361	1910	27.994	4.631
1880	17.628	4.257	1920	30.739	4.449

Pregled jasno kaže, da je dobil Maribor prej železnice in tako daleč prehitel Ptuj, ki se je začel dvigati z dograditvijo železnice 1860, in dosegel v osemdesetih letih železniškemu prometu primerni položaj, ki je prilično enak položaju današnjega Ptuja. Ptuj je samo železniški prehod; Maribor pa križišče, na katerem se je razrastlo tako uradništvo kakor trgovina in zlasti v jugoslovanski dobi industrija. Današnji Maribor je štirinajstkrat večji od predželezniškega, današnji Ptuj komaj trikrat večji od Ptuja v dobi pred železnicami; v dobi pred južno železnico je zavzemal Ptuj tri četrtine takratnega Maribora, današnji Maribor pa je šestinpolkrat večji od današnjega Ptuja. Doba železnic je tako definitivno odločila Maribor kot prvenstveno gospodarsko in kulturno središče ne samo Dravskega polja, ampak tudi celega Podravja.

Zemljepisno sta določena Ptuj, kakor tudi Maribor za središče Dravskega polja. Rimska prometna smer je odločila za Ptuj; fevdalizacija srednjega veka je omogočila Maribor poleg Ptuja; prosvitljena doba je prometno razvila Maribor nad Ptujem kot središče Dravskega polja; železniška doba pa je napravila iz Maribora središče vsega Podravja.

Troje literarnih.

Dizma.

Poet in kritik.

Vse si je v rodu, letaj ali lezi —
tako i kritik s pesnikom je v zvezi:
kakor marelar in njegà marena
s stvarnikom Jupitrom, ki vreme dela.

Taktika.

Kako najlažje zlezeš med preroke? Zoološko:
da Mojstru vgnezdiš v brado se preroško.

Tendenčni pisatelj.

S črnilom namenjen je, svet umiti.
Zato misli, da posel njegov je — črniti.

SANATORIJ V MARIBORU

Telefon 2358

GOSPOSKA ULICA 49.

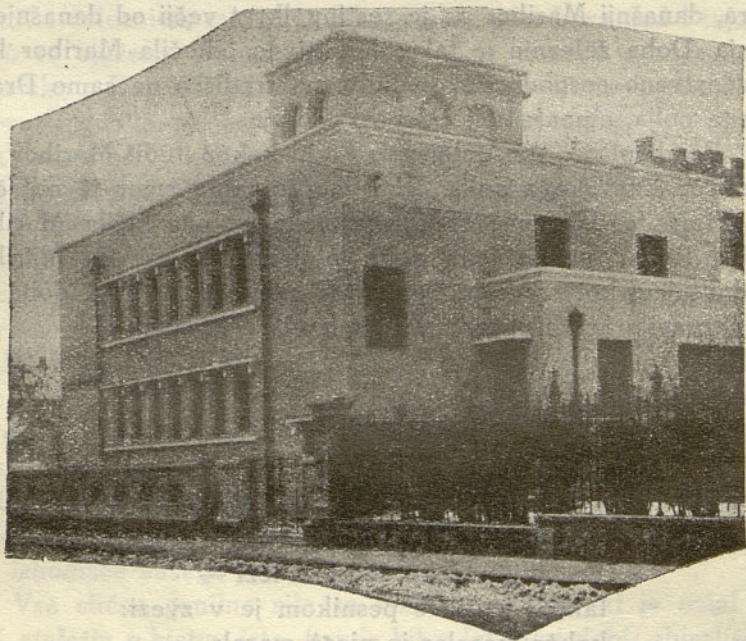
Telefon 2358

Lastnik in vodja primarij Dr. M. ČERNIČ, specialist za kirurgijo.

Sanatorij je na najprikladnejšem kraju brez hrupa in drugih nevšečnosti, pa vendar v centru mesta. Ima centralno kurjavo, toplo in mrzlo vodo.

Sanatorij je moderno urejen za vse vrste operacij; zdravi tudi s sledečimi zdravilnimi aparati:

1. z višinskim solncem za zdravljenje ran, ki se nočejo celiti, in tuberkuloznega vnetja raznih organov. Višinsko solnce je tudi izborno sredstvo za splošni telesni povdigi;

2. z diatermijo za operativno izžiganje, za električno pregrevanje v vseh slučajih, kjer je potrebna gorkota v globini, ki razširja staničje in poživlja obtok krvi;

3. s tonizatorjem za električno poživljanje slabotnih in ohlapnih organov po težkih boleznih, operacijah, v starosti;

4. s hala-žarnico za ogrevanje pri vseh vrstah revmatizma in bolečih živcev, pri raznih vnetjih, odprtinah na koži itd;

5. z enterokleanerjem, t. j. aparatom za izplakovanje debelega črevesa, za takozvane črevesne ali notranje kopelji. Uporablja se z velikim pridom pri vseh vrstah zapeke, črevesne ohlaplosti in črevesnih katarjih, pri napihnjenosti in napetosti v trebuhu in vsled tega pritisku na srce in težkem dihanju, pri obolenju jeter in žolčnika, pri motnjah prebave in njihovih posledicah itd. V novejšem času ga zelo hvalijo tudi za vzdrževanje mladostnih in odpornih sil, ker odvaja strupene produkte iz čreves, ki sicer pronicajo v telo in ga zastrupljajo.

Prospekti in drugi podatki se dobe pri vodstvu sanatorija.

Prvi mariborski časopisi.

Prva tiskarna (sedanja Mariborska) se je ustanovila v Mariboru l. 1795. S tem je za izdajanje časopisja glavni pogoj bil dan, vendar je minilo skoraj še tričetrto stoletje, preden so Mariborčani dobili svoje prvo lastno glasilo. V tem oziru so jih Celjani znatno prehiteli: dočim je Celju prineslo prve »novine« že revolucijsko leto 1848., je najstarejši mariborski list začel izhajati šele po obnovi ustavnega življenja, l. 1862. Da se je zgodilo to tako pozno, je zakrivil največ takratni mariborski tiskar Jožef Janžič (Janschitz), ki se za izdajanje časopisa ni mogel odločiti, ker se je bal neuspeha in izgube.

Da pa se je potreba po glasilu mariborskih zadev vendarle čutila, kaže poskus iz l. 1859.: takrat je v dobi od 12. februarja do 17. aprila graška »Tagespost« po enkrat na teden, večinoma v nedeljo, prinašala posebno prilogo, ki se je imenovala »Marburger Bot« in bila posvečena predvsem Mariboru, deloma pa tudi Spodnji Štajerski sploh. A že po dobrih dveh mesecih je priloga zopet izginila, kar je povzročila najbrž vojna v Italiji: pred vestmi z bojišča so lokalne zadevice stopile v ozadje.

Do samostojnega in trajnega glasila je prišel Maribor šele tri leta pozneje, ko je sin Jožefa Janžiča Edvard ustanovil list »Correspondent für Untersteiermark«, iz katerega se je razvila pozneje sedanja »Mariborer Zeitung«. Prva številka »Correspondenta«, ki je izhajal od kraja po dvakrat na teden, v nedeljo in četrtek, je izšla 30. marca 1862. Kot tiskar, založnik in odgovorni urednik je podpisan v njej Edvard Janschitz, resnični urednik pa je bil listu prve mesece gimn. profesor dr. Adalbert Svoboda. Vendar je uredil samo prvih 40 števil, ker so ga nato zaradi časnikarske spretnosti povabili v uredništvo graške »Tagespost«, kjer je — kakor znano — odkril pozneje Roseggerja. Programatični uvodnik 1. številke povdarja, da bodi politika iz lista izključena; list hoče biti predvsem glasilo občinskih zastopov na Štajerskem in poročati o njihovem delovanju. Ne bo pa se omejeval le na Štajersko, ozirati se hoče tudi na Kranjsko in Koroško in z vsega tega ozemlja prinašati novice, članke o gospodarstvu, slike iz ljudskega življenja, zgodovinske črtice, poročila o prazgodovinskih

01.106
najdbah, ocene o delih oblikujoče umetnosti, pa tudi o književnih novostih, tako nemških kakor slovenskih. Že tekom prvih let pa je list svoj program znatno izpremenil. Dočim je v začetku skušal biti nepolitičen, oziroma v političnih vprašanjih po možnosti nepristranski in je poročal tudi o slovenskih zadevah (v 1. letniku je n. pr. Oroslav Caf bil njegov sotrudnik!), je pozneje, zlasti od 1870 naprej postal izrazito glasilo spodnještajerskega nemštva. Ponovno je menjaval tudi svoj naslov: 1865 se je imenoval »Marburger Correspondent«, od 1866 do 1870 »Marburger Zeitung«, od 1. septembra do 30. novembra 1870 (ko je prvič izhajal kot dnevnik) »Tagessbote für Untersteiermark«, nato zopet »Marburger Zeitung« do 26. februarja 1929, ko je dobil sedanji naslov. Večinoma je izhajal po trikrat na teden, od 31. julija 1914 izhaja kot dnevnik.

Drugi časopis, ki se je ustanovil v Mariboru, je bil »Slovenski gospodar«. Nastal je iz težnje, da se štajerskim Slovincem dá vsestransko »podučiven list«, nekaj podobnega, kakor so bile Bleiweisove »Novice«. V programu 1. številke, ki je izšla 16. januarja 1867, čitamo o tem sledeče: »Kar je za otroke šola, so odraslim dobri časniki in podučljive knjige. Obojih imamo dovolj. V Ljubljani, Celovcu, Gorici, Trstu izhajajo slovenski časniki in se na svitlo dajejo vsake vrste dobre knjige. Samo mi štajerski Slovenci, katerih nas je vendar čez 400.000, nimamo svojega časnika za naše ljudstvo, kteremu je gotovo jako treba podučjenja. Zato so se pogovarjali slovenski rodoljubi na štajerskem in sklenoli izdavatı podučiven list za slovensko ljudstvo. »Slovenski gospodar« prizadeval si bode podučiti naše ljudstvo v domači, lahko razumljivi besedi o raznih gospodarskih pa tudi v političnih in narodnih stvareh.« Kakor pripoveduje dr. Josip Vošnjak v svojih »Spominih«, je do tega pogovora rodoljubov prišlo, ko se je 10. novembra 1866 zaradi deželnozborskih volitev vršil shod v Celju. Izvršitev tamkaj sprožene misli je prevzel dr. Matija Prelog, zdravnik v Mariboru, ki je založil potrebno kavcijo (1000 gold.) ter postal novemu listu ustanovitelj in prvi urednik. S početka je izhajal »Slovenski gospodar« dvakrat na mesec v približno 500 izvodih, a že v drugem polletju prvega letnika je postal tednik in tudi število naročnikov je stalno rastle. S 1. julijem 1871 je list kupilo »Kat. tiskovno društvo«, od 10. no-

vembra 1921 naprej pa je kot izdajatelj podpisan v njem »Konzorcij Slov. gospodarja«.

Ko je koncem aprila 1867 nemški tiskar v Celovcu odpovedal tiskanje Einspielerjevega »Slovenca«, ki je v dobi od 1865 do 1867 izhajal po dvakrat na teden, so bili Slovenci zopet brez večjega političnega lista. To in pa nezadovoljstvo z dualizmom je rodilo tretji mariborski časopis — »Slovenski narod«. Že 1. 1867. so v Ljubljani snovali list »Slovenski Jug«, vendar načrta niso izvedli. Z večjo vnemo in požrtvovalnostjo so se lotili dela štajerski rodoljubi. Sešli so se v Mariboru in sklenili ustanoviti konzorcij z deleži po 250 gold. Dasi se Ljubljana, odkoder so predvsem pričakovali podpore, vabilu ni odzvala niti z enim deležem, vsa Kranjska pa samo z enim, je vendar kmalu bil zagotovljen znesek 6000 gold. Največ je prispeval dr. Ferd. Dominkuš, ki je podpisal štiri deleže, to je 1000 gold.; razen tega je položil še 2000 gold. kavcije. S tem je gmotna stran bila urejena, obstoj lista vsaj za začetek zasiguran. Uredništvo je prevzel Anton Tomšič in 2. aprila 1868 je izšla prva številka. Program je po Levstikovem osnutku napravil dr. Serbec, končno obliko mu je dal Tomšič. V njem se zahteva federalistična ureditev države, »združenje vseh Slovencev v jedno administrativno celoto« kot podlago za »ravnopravnost slovenskega jezika v uradu, šoli in javnem življenju«; vsled tega bo list nasproten dualizmu. Verske zadeve in cerkvene naprave mu bodo svete, »kakor so vsemu narodu«. »Opravičene tirjatve slovanskih bratov v Avstriji, posebno svojih južnih sosedov Hrvatov in Srbov bomo zagovarjali in povdarjali z isto resnobo in živahnostjo, kakor lastne domače. Sploh ne bomo nikdar zgrešili, da je slovenski narod koleno velike slovanske družine in po svojih silah hočemo pripomoči, da se bolj in bolj širi duševna vez in vzajemnost slovanska po zameni literarnih in sploh kulturnih izdelkov med Slovani.« Kako je »Slovenski narod« — glasilo Mladoslovencev — sprejela mladina in kaj je od njega pričakovala, kažejo besede, ki jih je o njem na študentskem shodu 14. avgusta 1868 v Ljubljani izpregovoril Levstik: »Ta časnik je časnik vseh svobodoljubih, poštenih, rodoljubih Slovencev, časopis, ki se ne boji nobenega prvaka, kedar gre resnico povedati. Naša dežela in naši vodniki, žalibog zanj niso ni krajcarja dali, ampak zavirali so ga ter zoper njega

delali. Toda jaz vam povem; slovenski narod, ki po zemlji hodi in mariborski Narod se identificirata. On ima korenike, katerih mu ne boste izruvali, . . . Mladina, delaj za ta list, širi ga med narodom; priporočaj ga, kajti on resnico govori.« — V Mariboru je izhajal list samo prva leta; stal je letno 8 gold. za mesto, 10 gold. po pošti. Po nenadni Tomšičevi smrti 1871 je prevzel glavno uredništvo Josip Jurčič, ki je začetkom oktobra 1872 preselil list v Ljubljano, z novim letom 1873 pa ga razširil v dnevnik. Bil je to prvi slovenski dnevnik. Za Maribor je list pomemben zlasti zato, ker je skrb zanj dala pobudo, da se je 1871 ustanovila tukaj slovenska tiskarna »Fr. Skaza i. dr.« (pozneje »Narodna tiskarna«, sedaj »Tiskarna sv. Cirila«). Do ustanovitve te tiskarne se je tako »Slovenski narod« kakor tudi »Slovenski gospodar« tiskal pri Ed. Janžiču, torej pri istem tiskarju, ki je izdajal nemško »Marburger Zeitung« in ob priliki tiskovnih pravd ponovno izjavil, da slovenski ne razume.

Iz iste tiskarne je izšel tudi prvi mariborski leposlovni list. Bil je to takozvani Jurčičev »Glasnik«. Že ko je v juliju 1868 Jurčič, povabljen od dr. Vošnjaka, vstopil v uredništvo »Slov. naroda«, se je mislilo na to, da bi se pod njegovim uredništvom v Mariboru obnovil Janežičev »Slovenski Glasnik«, ki je bil 1. junija 1868 prenehal. Jurčič se je misli oprijel in 17. decembra istega leta kot bodoči izdajatelj in urednik priobčil v »Narodu« program, v katerem označuje nameravani časopis s sledečimi besedami: »Sl. Glasnik bode literaren list v ožjem pomenu besede. Prinašal bo torej izvirne slovenske povesti in novele, obraze iz življenja, pesmi, estetično-kritične razprave itd. Ker je v prvi vrsti namenjen odrasteni mladini in izobraženi slovenski družbi sploh, ogibal se bode strokovnih vednostnih preiskav ter prinašal samo sploh lahko umljive vednostne sestavke.« Sodelovanje, pravi, da je »obljubilo več izmed najboljih slov. pisateljev«. Vendar podjetje ni uspelo: 1. številka je sicer izšla, a že ta s celomesečno zamudo: datirana je s 15. jan. 1869, izšla je šele 16. febr.; bila pa je obenem — zadnja. Izmed prispevkov, ki so jih napisali Haderlap, Jurčič, Levec in Ogrinec, bodi omenjeno zanimivo »Književno pismo«, v katerem Jurčič, govoreč o gmotni strani naše književnosti, očita čitalnicam, da neugodno vplivajo na nakup knjig: »... naj se ne zameri — v tej zadevi imajo naše čitalnice slabšo stran

zraven dobrih, ker so razširjevanju slovenskih listov bolj za-
vornice nego podpornice, baš s tem da en iztis več bralcem
ustreza. Dobro za bralčeve žepe, slabo za literaturo.« Kako
so te besede veljale tudi za »Glasnik« sam, priča njegova ža-
lostna zgodovina, kakor se nam je ohranila v beležkah »Slov.
naroda«. 19. januarja 1869 čitamo, da je »Glasnik« sicer »dobil
med mladino toliko naročnikov, da bo izhajal«, a takoj za tem
stoji ugotovitev: »Od slovenske inteligencije, ktera bi domačo
literaturo laglje podpirala, pa je število naročnikov baje prav
pohlevno.« S podobno tožbo se zaključuje poročilo o izidu
1. številke (16. februarja), češ, da gmotna podpora »do zdaj
kakor slišimo, ni najsijajnejša«. Dobra dva meseca pozneje
(22. aprila) pa stoji v Narodu« sledeča vest: »S l o v e s k e g a
G l a s n i k a je mogel do zdaj samo en list iziti. Drugi list je
skoro dotiskan in se v kratkem razpošlje. Potem misli izdatelj
po več listov skupaj izdati, da bode naročnike zadovoljil. Ker
je materijalna in duševna udeležba premala, bode v prihodnjem
letu imela »Matica« priliko izdajati beletrističen list.« Napoved
druge, oziroma še ene skupne številke, s katero Jurčič tukaj
tolaži naročnike, se nikoli ni uresničila. Res se je sicer 2. šte-
vilka že tiskala (ohranile so se od nje izvesne pole), vendar ni
nikoli izšla. List je prenehal, ker je bila (kakor pravi gornja nje-
gova osmrtnica) »materijalna in duševna udeležba premala«.

10. septembra 1870 je »Mariborčanka«, imenovana takrat
»Tagesbote für Untersteiermark«, začela izdajati slovensko
pisano prilogo z naslovom »S l o b o d n i S l o v e n e c«. Listič
je izhajal vsako soboto zvečer in bil v prvih osmih številkah
označen kot »po domače pisana priloga k 'Tagesbote für
Untersteiermark'«; z 9. številko (3. dec.) se je osamosvojil, ka-
kor pravi sam, »ker ga na deželi jako radi berejo«; vendar je
že z dvanajsto številko prenehal. List je zanimiv, ker pred-
stavlja prvi poskus slovensko pisanega, a nemško usmerjenega
časopisa in je idejni prednik ptujskega »Štajerca«. Ker spada
med redkosti, navajam njegov program v celoti: »Tovarši!
Naša avstrijska domovina je pred sprememboj vravnave
(= ustave); naša vravnava, ktero smo z velikim trudom dosegli,
in naša svoboda, ktera le v ravnavi obstati zamore, je v ne-
varnosti pred sovražniki. Tedaj je potrebno, da smo edinih
misli, da pokažemo, da smo resnično isti, ki domovini, cesarju
in vravnavi zvesti ostanemo. Naši nasprotniki so v deželi po-

litične družbe osnovali, časnike raztrosili in si prizadevajo na tako vižo za svoj namen celo drhal pridobiti. Mi hočemo njih ravnanje posnemati in skoz časnike in politična društva za našo domovino, svobodo in vravnavo potegniti. To pa bomo tedaj le storili z pospehom, ako nam vsi naši in naše očetnjave prijatelji pomagajo, ne le samo tisti, ki nemški, ampak tudi tisti, ki slovenski jezik govoré. Naš namen ni drugi kakor ta, da Avstrija mogočna in neokvarjena ostane, da naša rodna domovina štajerska cela nerazdeljena ostane in vedno cvete, da se poljedelstvo, kupčija in obrtnija povzdigne, da se šole pomnožijo, da se davki polajšajo, z eno besedo, da se sreča in zadovoljnost v naši deželi dolgovečno ustanovi. Da mi naš namen dosežemo, Vam priporočamo, da tudi toti početek blagovoljno podpirate.« Oba tedanja slovenska časopisa v Mariboru (ki sta izhajala takrat še v isti tiskarni kakor »Slobodni Slovenec«!) sta list odločno in spretno zavrnila. »Slov. narod« piše: »Nas je listič zelo razveselil: 1. je živ dokaz, da mora v slovenskem jeziku govoriti, kdor hoče govoriti z našim narodom; naši nasprotniki so nam torej dejansko sami priznali, kako opravičene so naše tirjatve po vpeljavi slov. jezika v javno življenje; 2. je listič pisan tako slabo, ... da nam ne more trohice škodovati na nobeno stran. Le enega nismo mogli umeti: vladne nepaznosti. List se imenuje sicer »doklada« k »Tagesbote für Untersteiermark«, a se čisto posebej raznaša in prodaja, pa je vendar nekolikov in brez kavcije. Na listu je dalje g. Janžič imenovan kot odgovorni vrednik. V tiskovni pravdi »Slov. gosp.« in »Slov. nar.« je g. Janžič dvakrat pred sodnijo izrekel, da slovenski čisto nič ne zna. Državni pravdnik ima torej v aktih konstatirano, da g. Janžič nima potrebnih vredniških lastnosti, a vendar pusti list izhajati pod takim vrednikom.« Klasično označbo je dal listu, oziroma njegovemu početju »Slov. gospodar«; označuje ga namreč kot »časnikarsko tihotapstvo«.

Koncem novembra 1871 je Ivan Železnikar začel izdajati humoristično-satiričen list »Sršeni«, ki bi naj bil izhajal po dvakrat na mesec. Izšli pa sta samo dve številki. Kot primer navajam prvo kitico programatične pesmi:

Oj sršeni izletíte,
Po slovenskih tleh hitíte,
Vragu nikdar mir ne dajte!

Kar nam kvarno, to pikajte!

Brrzz, brrzz! le naprej!

Dokler je nemčurjev kaj!

Ko je koncem l. 1870. Stritar nehal izdajati »Zvon«, so ostali Slovenci brez leposlovnega lista. To je vzpodbudilo Davorina Trstenjaka, da je sklenil ustanoviti tak list v Mariboru. Prvotno ga je nameraval imenovati »Tabor«, »po želji mnogih prijateljev« (kakor čitamo v 1. številki) pa je zamenjal ta naslov »z manje ominoznim: »Z o r a««. Bil je to »časopis za zabavo, znanost in umetnost«, ki je prinašal v zabavnem delu »novele, povesti, pikantne anekdote, humoreske itd.«, v oddelku za znanost »članke iz dežel- i narodoznanstva«, zgodovinske, prirodopisne ter »kratke arhajologične, filologične in mitologične sestavke«, poleg tega razen drobiž. Prispevki so povečini brez večje literarne ambicije, v precejšnji meri prevodi, značaj lista pretežno didaktičen. Namen »Zore« je bil, »s pomočjo literature k povzdigi našega ljubljenege naroda pripomagati«. Izhajal je list po dvakrat na mesec. Prvo leto (1872) ga je izdajal in urejal Trstenjak, potem je prešel v last »Nar. tiskarne«, novembra 1874 pa s tiskarno vred v roke prof. Janka Pajka, ki je kot delničar vodil tiskarno že dve leti poprej, ker se je l. 1872., ko so ga iz političnih razlogov hoteli premestiti iz Maribora, odpovedal državni službi. Zanimivo je, da se šele za 2. letnik, ko je lastništvo prevzela »Nar. tiskarna«, obljublja sotrudnikom za »boljše spise« honorar, »ako po odbitih tiskarskih, uredništvenih in opravištvenih stroških prištedimo kakšno svotico.« Pajk z listom ni imel sreče. Zaradi neenotnega, s hrvatizmi pomešanega jezika, še bolj pa zaradi nesrečnih polemik, v katere se je od 1876 naprej, ko je zopet začel izhajati dunajski »Zvon«, zapletel s Stritarjem, je list vedno bolj izgubljal na ugledu in propadal. K moralnemu neuspehu so zaradi nerednega plačevanja naročnine prišle še gmotne skrbi, tako je koncem marca 1878 »Zora« sredi leta ugasnila, njen urednik pa se je razočaran preselil v Gradec.

V dobi od januarja 1873 do junija 1874 ter od maja do decembra 1875 je prinašala »Zora« samostojno znanstveno priložilo z naslovom »Vestnik«, ki je izhajala po enkrat na mesec. Urejeval jo je prvi dve leti Davorin Trstenjak, ki ji je s svojimi filološkimi, zgodovinskimi in mitološkimi članki bil ebenem glavni sotrudnik, zadnje leto pa Janko Pajk. Bil je to

časovno drugi poskus, da se osnuje slovensko znastveno glasilo. (Zanimivo je, da je tudi prvi tozadevni poskus nastal na Štajerskem: Geršakova »Čitalnica«, 1865—1866 v Gradcu.)

7
V decembru 1872 je v Mariboru začel izhajati »Slovenski učitelj, List za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje.« Ustanovil in izdajal ga je po trikrat na mesec Ivan Lapajne, nadučitelj v Ljutomeru, in sicer do 10. novembra 1873, ko ga je zopet ustavil. A že čez pol leta ga je na novo prebudilo »Učiteljsko društvo za slovenski Štajer« in ga potem kot svoje glasilo izdajalo (po dvakrat na mesec) do konca l. 1877. List se je rodil iz zavesti, da je treba »slovenske učitelje in odgojitelje napeljevati do večje strokovne omike v narodnem jeziku, narodnem duhu in narodnem smislu, treba . . . naše slovensko občinstvo ogreti za slovensko narodno šolo in naše domoljube prevstvariti v prave šolske prijatelje.« Skušal je biti »neodvisen šolski ali učiteljski list« in bil vseskozi pristaš nove šole. »Stali bomo na podlagi novih šolskih postav, ktere čislamo kot velik napredek v Avstriji. Princip in glavne misli novih šolskih postav so — naš princip in naše misli.« V uvodnem članku zadnjega (5.) letnika je program lista strnjen v sledeče besede: »Zagovarjati hočemo naše šolstvo osobito z narodnega stališča, kajti naše prvo in zadnje načelo, alfa in omega našega delovanja je in bode: Delati za napredek slovenskega šolstva na narodni podlagi.«

Kakor je iz tega pregleda razvidno, je v dobrem desetletju (1862—1873) bilo ustanovljenih v Mariboru devet časnikov, oziroma časopisov. Štirje od teh so bili politični, dva leposlovna, po eden pa humorističen, znanstven in vzgojesloven. Od vse devetorice so do danes ostali pri življenju samo trije: »Mariborer Zeitung«, »Slovenski gospodar« in »Slovenski narod«. Zanimivo je, da so ravno ti trije bili ustanovljeni najprej in da so vsi političnega značaja. Eden izmed ustanovljenih časopisov (»Glasnik«) je doživel samo eno številko, eden (»Sršeni«) dve številki, eden (»Slobodni Slovenec«) je izhajal tri mesece, ostali trije (»Zora«, »Vestnik« in »Slovenski učitelj«) vsak po par let. Morda najzanimivejše je to, da je od vseh devetih časopisov pisan v nemškem jeziku samo eden, dočim je osem slovenskih. Glavni vzrok temu je pač dejstvo, da je

nemštvo v Mariboru bilo takorekoč brez tal in kulturno mrtvo, ker je za zemljo, sredi katere je živelo, predstavljal tuj element in bilo zato z njo brez živega stika; soodločala pa je brez dvoma tudi bližina nemških kulturnih središč, predvsem Gradca, ker ni imelo smisla, v provincialnem mestu ustanavljati lastna literarna glasila. V tem oziru sta Gradec in Dunaj imela za takratni Maribor podoben pomen, kakor ga ima danes Ljubljana, samo da še v večji meri. Kajti danes, v okviru današnjih političnih mej, predstavlja Maribor vendar razmeroma mnogo važnejšo postojanko, ko jo je predstavljal takrat, in ima kot naravno središče velikega dela banovine brez dvoma možnosti, da se tudi samostojno kulturno afirmira.

D o s t a v e k. O končni usodi »Slobodnega Slovenca« poroča »Slov. Narod« 14. jan. 1871 sledeče: »Slobodni Slovenec« je vendar za vselej umrl. Razposlal se je bil k novemu letu v 6000 iztisih in z vsemi privabil — štiri naročnike. Njegov faktični vrednik se bode zdaj vsaj lahko v miru pripravljaj na — zrelostni izpit.« Pojasnilo k tej nekoliko zagonetni pripombi najdemo v »Slov. Narodu« 22. avgusta i. l., kjer zvedemo, da je dejanski urednik »Slobodnega Slovenca« bil omošolec tukajšnje gimnazije Gregor Jug. Bil je to kmečki sin iz Pilštanja (rojen 11. marca 1849), ki je prvih pet gimnazijskih razredov dovršil v Celju, zadnje tri pa v Mariboru. Bil je razmeroma dober dijak, na koncu osmega razreda po uspehu deveti med 34 učenci; iz slovenščine je v obeh tečajih imel red »hvalevredno«. Pri maturi v juliju 1871 pa je iz zgodovine in zemljepisja dobil ponavljalni izpit, ki ga je 11. oktobra i. l. tudi napravil. Kot bodoči študij je navedel teologijo, vendar te namerne najbrž ni izvršil; vsaj šematizmi lavantinske, sekovske in krške škofije ga ne poznajo.

V kakšnih ulicah naj kupuje modra gospodinja? Mnogokje velja zmotno načelo, da se najbolje kupi v zelo prometnih ulicah. Zato so trgovine v teh ulicah vedno polne. Nihče se pa ne zaveda, da se na ta način zmečejo težki tisočaki naravnost na cesto, kajti trgovci v tako prometnih ulicah imajo znatno večje stroške za drage lokale, reklamo, luč itd., kakor pa trgovci v stranskih ulicah. Umljivo je tedaj, da je njihovo blago vedno dražje od blaga, ki se prodaja v stranskih ulicah. Ve, cenjene gospodinje, hodite n. pr. skoro dnevno na Rotovski trg v svojo zadrugo, ker ste že davno spoznale resničnost zgornjih besed in pa moč združne misli. Prosimo Vas, da si mimogrede ogledate tudi cene v papirnici Ljudske tiskarne in da kupujete v bodoče za svojo deco šolske potrebščine pri nas. To, kar velja glede cen za ostale trgovine, velja v isti meri tudi za šolske potrebščine. Mi le želimo, da se o tem čimprej prepričate. **Papirnica Ljudske tiskarne.**

Maribor pred dvema generacijama.

Po prvem letniku »Mariborčanke« sestavil J. Glaser.

Kakor smo videli že v članku »Prvi mariborski časopisi«, je »Mariborčanke« začela izhajati l. 1862., in sicer pod naslovom »Correspondent für Untersteiermark«.

Kot izraz važne dobe, ko se je z obnovo ustave začinjalo novo življenje med narodi, zlasti pa še važne za Maribor, ki so se mu z graditvijo koroške proge ravno takrat obetale nove razvojne možnosti, vsebuje list že v svojem prvem letniku marsikaj zanimivega. Celotna in vsestranska izraba gradiva, ki ga letnik nudi, bi bila v kratkem članku nemogoča. Zato se hočem omejiti na snov, ki nas posebno zanima, namreč na podatke, ki jih ima list o takratnem Mariboru. Slika, ki jo iz teh podatkov dobimo, sicer ni v vseh delih enako nazorna, vendar nam vsaj nekoliko kaže, kak je bil Maribor pred približno 70 leti.

Za Maribor se je ravno takrat začinjalo važno razdobje njegovega razvoja: gradila se je koroška proga. Takoj prvi članek za programatičnim uvodnikom posveča »Correspondent« temu vprašanju in zaključuje z željo, da bi se delo čim bolj pospešilo in čimprej končalo. Nato se vse leto vrste o železnici razne vesti: o njenem pomenu, o napredovanju dela, o nesrečah, o pobojih in drugih ekscesih pri gradbi zaposlenega delavstva, ki je bilo večinoma italijanske narodnosti. 13. novembra se je vršila prva poskusna vožnja do Vuzenice, katere se je poleg drugih povabljenecv udeležil tudi mariborski župan Tappeiner. Protí Vuzenici so se vozili počasi, ker so si medpotoma hoteli točno ogledati vse objekte, za vrnitev pa so rabili 2¼ ure, kar je za prvo vožnjo, kakor pravi poročevalec, »presenetljiva hitrost«. Navdušen je župan brzojavil v Celovec: »Vrnivši se pravkar s koroške meje, pozdravljam sosedno deželo in mesto Celovec.« Še istega dne je celovski župan Jessernig brzojavno odgovoril: »Za razveseljivo vest se bratsko zahvaljujem in pričakujem željno trenutka, ko si prvič sežemo v roke.« (Poročilo v 67. številki.)

Podobno zanimanje kakor zveza s Celovcem je vzbujala tudi zveza s Ptujem. Železniška zveza preko Pragerskega je sicer že eksistirala, vendar zaradi ovinka ni zadovoljevala,

češ, da se »dospe na Ptuj z lokomotivo komaj hitreje ko prej s konji«. Tako se je že v prvi številki (neposredno za člankom o koroški progi) pojavil načrt, naj se obe mesti spojita — z vodnim kanalom. Kanal naj bi se odcepil od Drave nekoliko nad izlivom Laznice, bil izpeljan do železniškega mosta vzporedno z Dravo, nato pa prerezal Ptujsko polje. Meril naj bi povprečno 13 čevljev v širino, 6'5 čevlja v globino ter služil razen prometu tudi napajanju okolice in mlinskemu obratu; dobrodošel pa bi bil tudi ob pogostih požarih na Ptujskem polju. Članek, ki ga je napisal neki F. R., se vleče skozi pet števil, ko pa je glasilo štajerske kmetijske družbe označilo načrt za neizvedljiv, se je užaljeni avtor oglasil še enkrat in v 12. številki priobčil obsežen odgovor. S tem je zadeva izginila iz »Correspondenta«, obenem pa menda tudi — z dnevnega reda.

Z graditvijo koroške proge je Maribor postajal važno prometno križišče: še par mesecev — pa bo na vse štiri vetrove zvezan s svetom! To je v življenje starega dravskega mesta prinašalo novo, živahnejšo sapo, obetalo mu nov in hitrejši razmah, stavilo pa tudi nove in večje zahteve.

Takratni Maribor je bil malo mesto, s patriarhalnim, bolj kmetskim ko mestnim značajem. Pač so se v njegovo idiličnost že oglašali prvi moteči glasovi modernizacije, vendar je v splošnem potekalo življenje še vedno po starem, zložno in domače. 7. oktobra se občinska seja ni mogla vršiti, ker kljub važnemu dnevnemu redu, ki je bilo nanj posebe opozorjeno, ni prišlo dovolj mestnih očetov; šli so rajši — v vinograd brat. (Poročilo v št. 56.)

Značilno za to, kako je prav do tistih dni še živel stari Maribor in se šele takrat polagoma začel umikati novemu, je »Poslano« v 16. številki. Tam zvemo, da je mestni zastop sklenil, prijaznim potom (»auf gütlichem Wege«) pozvati meščane, naj odstranijo lesene, oziroma kamenite klopi pred svojimi hišami. »Sicer se sedi na idiličnih klopih prav prijetno, posebno v toplih letnih nočeh; vendar so nekateri posestniki, ki imajo smisel za lepoto in splošno dobrobit, ta patriarhalična počivališča prostovoljno odstranili.« Drugi se v »poslanem« javno pozivajo, naj store isto in »ostanke idilične preteklosti ali skurijo ali pa jih porabijo za tlakovanje«.

Celo vrsto stvari, ki jih smatramo danes za neizogiben atribut mesta, so v takratnem Mariboru uvajali kot novost. Začeli so graditi prve kanale, najprej v Gosposki, Šolski (sedaj 10. oktobra) in Poštni (sedaj Jurčičevi) ulici; denar je dala občina, vendar so se hišni posestniki zavezali, da ga v 20 letnih obrokih s 5% obrestmi odplačajo. Začeli so tlakovati ulice s prisekanim kamenjem. Ob premožnejših, zlasti pa ob novih hišah v graškem predmestju so nastali prvi trotuarji. Začetkom avgusta je dobilo mesto prve ulične napise, črne pločevinaste table z belimi črkami; »Correspondent« hvali to novost, vendar obžaluje, da se je opremila vsaka ulica samo z enim napisom. »Kaj naj tujcu koristi napis, če pride v ulico po nesreči od tiste strani, ki napisa nima? Ali naj brez sape teče skozi vso ulico, da se bo po napisu na nasprotnem koncu morda prepričal, da ni našel prave ulice?« (Poročila v št. 2, 12, 24, 39, 43.) — V poročilu, ki govori o razširitvi mesta (št. 53), čitamo med drugim predlog, naj se prodre severno obzidje, da se podaljša Gledališka ulica; torej so deli obzidja še obstajali.

Precej srednjeveška je bila tudi še varnostna služba. Opravljali so jo nočni čuvaji in trije redarji; čuvaj graškega predmestja je prejemal 48 fl letne plače! Da mesta, ki je stalno rastlo in dobivalo vedno večji dotok prebivalstva, to osobje ni moglo obvladovati, je naravno. Odtod neprestane pritožbe nad množičimi se prestopki vseh vrst: tatvine so na dnevnem redu, rogoviljenje ponočnjakov vznemirja solidne meščane, zlasti ob oglu Gosposke in Slovenske ulice, ob Treh ribnikih se pojavljajo kopalci, oziroma kopalke v opremi, ki »žali dostojnost«. Da se položaj izboljša, se je v seji 1. julija soglasno sklenilo, z letom 1863. namestiti osem redarjev, od katerih naj štirje službujejo po noči, štirje po dne. (Poročila v št. 23, 29, 64, 65.)

Mestni proračun za 1862 izkazuje 26.518 fl 61 kr. prejemkov in 27.400 fl izdatkov, torej 881 fl 39 kr. primanjkljaja. Med prejemki je razmeroma visoka vsota (4800 fl) predvidena na račun tržnih in pristaniških pristojbin. Glede zadnjih se je ravno 1862 izdelal nov pravilnik, po katerem je znašala pristojbina za vsako s kolonijalnim blagom ali deželnimi pridelki naloženo šajko 2 fl 10 kr., za vsak splav, naložen s koljem, drvi, deskami ali hlodi, pa po 60 kr. Zanimivi so nekateri

izdatki, ker kažejo, kako majhen je bil obrat mestnega gospodarstva. Določenih je bilo 4000 fl za občinske uradnike, policijo, nočne čuvaje, babice in oglednike mesa, 1260 fl za pokojnine, provizije in dnevnice, 3000 fl za reveže in bolnike, 2000 fl za razsvetljavo, 3000 fl za zidanje in tlakovanje, 350 fl za pisarniške potrebščine in kurjavo, 2200 fl za šolstvo; v zadnji postojanki so vključeni vsi (tudi osebni) izdatki za realko. (Poročili v št. 4, 29.)

Zanimivo je, kar slišimo o takratnem mariborskem šolstvu. Na gimnaziji se je šolsko leto zaključilo 31. julija; pri razdelitvi daril v gradu je bil nemški in slovenski nagovor, obenem so zapeli nekaj pesmi. Učencev je bilo 352, od teh 116 Nemcev, 222 Slovencev in 14 »utrakvistov«, to je takih, ki »po lastni izjavi obvladajo od doma enako spretno oba deželna jezika«. Kot prosti predmeti so se poučevali: slovenščina za Nemce (67 obiskovalcev), štajerska zgodovina, stenografija, petje, risanje in telovadba. V novem šolskem letu, ki se je otvorilo 1. oktobra, se je na novo uvedla še italijanščina in francoščina, kar je najbrž v zvezi z železnico in pojačenim stikom s svetom; oba jezika je poučeval prof. Valentin Gašparšič, ki je privatno razen tega učil tudi angleščino. (Poročila v št. 35, 37, 57, 63, 70.) Kakor znano, je iz Gašparšičeve šole izšel prvi slovenski prevajalec Shakespeareja, gimnazijec Ivan Vrban Zadravski. — Realka je bila združena z glavno šolo in obsegala samo dva razreda; štela je 99 učencev, 61 v prvem, 38 v drugem razredu. Koncem leta čitamo v listu obsežen članek (v št. 75, 77), ki se zavzema za to, da bi se otvoril še tretji razred in se zavod izpopolnil v celotno nižjo realko. Med vzroki se navaja tudi to, da se v dveh razredih nemščina in slovenščina ne more obravnavati v zadostnem obsegu, zlasti v Mariboru, kjer »mešanje obeh jezikov, nemškega s slovenskim, znatno otežuje jezikovni pouk.«

V zvezi z realko se je s 1. oktobrom 1862 na novo otvorila gremijalna trgovska šola (v Slovenski ulici št. 156), ki je v prvem letu štela 30 učencev (št. 58).

V ustroj ljudskega šolstva nudi nekoliko vpogleda poročilo (v št. 48) o letnih izpitih, ki so se vršili 5. septembra na trirazredni šoli slovenske predmestne župnije pod predsedstvom kanonika Kostanjovca. Šolo je obiskovalo 275 otrok, 145 dečkov in 130 deklic, 107 nemške, 168 slovenske narod-

nosti; 181 otrok iste župnije je bilo razdeljenih na druge šole. Z zadovoljstvom ugotavlja poročevalec »Correspondenta«, da vesti o »popolnem poslovenjenju šol« na predmestni šoli ne odgovarjajo resnici, ampak da se postopa tam z obema narodnostima »v vsakem oziru popolnoma enako«. Uporabljajo se šolske knjige z vzporednim nemškim in slovenskim besedilom in Nemci »s precejšnjo spretnostjo« predstavljajo slovenski tekst na nemško, Slovenci nemškega na slovensko. »Na ta način se izkazuje obema deloma velika dobrota; nemškim mestnim otrokom se daje možnost, da bodo svojčas pri svojem poslu lahko občevali z okoličani brez tolmača, Slovencem pa se s priučitvijo nemščine zasigurajo boljši uspehi v življenju.« Dvojezičnost je vladala tudi pri petju, kjer so poleg nemških pesmi zapeli tudi dve slovenski: »Kje je veselje doma« in »Sanjač«. »Po izpraševanju je učenec Skoff imel slovenski, čedno meščansko dekletce iz graškega predmestja pa nemški nagovor, dočim so drugi deklamirali nemške in slovenske pesmi.« H koncu se omenja, da na magdalenski šoli v višjem oddelku uspehi niso bili tako zadovoljivi in da bi bilo nujno treba izboljšave; tam »prevladuje slovenščina in se nemščina ne goji v taki meri, kakor v šoli slovenskega predmestja«.

Razen za šolstvo je zanimivo in važno to poročilo tudi za presojo takratnih narodnostnih razmer v Mariboru. Kdor se spominja predvojnega Maribora, njegove narodnostne nestrpnosti, zlasti v šolski politiki, bo bral skoraj kot legendo, da so v istem Mariboru še pol stoletja poprej šole bile dvojezične. To jasno kaže, kak je bil pravi, pristni značaj nekdanjega Maribora, dokler ga še nista potvorila umetni dotok tujih elementov (uradništvo, železnica) in nasilna germanizacija poznejših desetletij. Ta ugotovitev je tem dragocenejša, ker gradivo zanjo stoji v listu, ki je pozneje postal glavni glasnik mariborskega »pranemštva«.

Podrobno in izčrpno poroča list o gledališču. Sezona 1861/62, ki se je zaključila začetkom aprila, je štela približno 120 predstav; igrali so 31 dram, 33 veseloiger, 42 burk, 17 operet in 9 karakternih slik. Od tega je za mariborsko občinstvo skoraj polovica bila novost, namreč 14 dram, 19 veseloiger, 16 burk, 7 operet in 5 karakternih slik! Kljub temu obisk ni bil posebno ugoden. (Poročili v št. 1, 6.) Nova sezona se je otvorila 28. septembra z Nestroyjevo burko »Liebes-

geschichten und Heiratssachen«. Pred igro je ravnatelj pl. Radler govoril kratek prolog in predstavil svoje osobje. Igralo se je najmanj po štirikrat na teden, in sicer v torek, četrtek, soboto in nedeljo. Ocene so precej ostre, vendar priznavajo novemu ravnatelju (ki je med drugim uprizoril tudi eno svojo dramo), da bi s svojo družbo lahko zadoščal vsem mariborskim potrebam. To se je pokazalo zlasti v oktobru, ko je gledališče kljub trgatvi bilo večinoma dobro obiskano. »Tako uspešno še noben gledališki ravnatelj v Mariboru ni tekmoval s trgatvijo!« Vendar sodba ni vedno tako ugodna. Mnogokrat se poročevalec spotika nad izbiro iger, deloma nad pohujšljivimi, za Maribor neprikladnimi komadi, deloma nad tem, da se predvajajo včasih malenkosti, po dve na en večer, in še ti tako neznamni, da traja predstava komaj poldruge uro. Z uprizoritvami je kritik večinoma zadovoljen, zlasti z damami, zna pa biti včasih tudi hudomušen. Ko se je nekoč pojavila igralka v okusni in elegantni obleki, je označeno to kot »prava oaza v naši toaletni Sahari«. Neki drugi igralki se očita, da z eno roko neprestano drži za svojo krinolino, ki je niti takrat ne izpusti, kadar v afektu roko dvigne; »učinek si lahko predstavljate«. Obisk občinstva je bil v novi sezoni boljši ko prejšnje leto. Pri benefični predstavi mladostne ljubimke je bilo gledališče celo tako prenapolnjeno, da se je orkester moral umakniti na oder in prepustiti svoj prostor gledalcem! Graja se pa, da del publike napravlja nemir, bodisi med predstavo, bodisi »s hrupnim pobegom (ali k vrčkom piva, ali v mehko pernico, se ne ve), ko se na odru še odigravajo zadnji momenti«. O gledališču samem čujemo tožbo, da je »malo akustično«. (Poročila v št. 54—79.)

Precej živahno je bilo v mestu društveno življenje; bilo je še mlado, zato sveže in agilno. Razen »Čitavnice« so bila društva nemška (Männer-Gesangverein, Leseverein, Turnverein . . .), vendar še niso imela izrazitega narodnostnega značaja. Služila so v prvi vrsti gojitvi družabnosti in v to svrhu složno družila pripadnike obeh narodnosti. Značilno je v tem oziru geslo, ki si ga je izbralo moško pevsko društvo: »Eintracht, Freundschaft, Fröhlichkeit«. Med člani je imelo društvo tudi Slovence in ko je 30. marca priredilo velik koncert, mu je napil tudi dr. Sernec. Istotako je tudi na ustanovni veselici »Turnverein«-a profesor Šuman kot zastopnik »Čitavnice« imel napitnico in v imenu enakopravnosti želel društvu uspeh.

Na veliki pevski slavnosti, ki se je vršila o binkoštih, je poleg nemške, avstrijske in štajerske zastave bila izvešena tudi slovenska trobojnica in v raznih pozdravih se je poudarjalo složno sožitje Nemcev in Slovencev.

Do ostrejšega nasprotja je prišlo šele, ko so začetkom avgusta Slovenci proslavili obletnico svoje »Čitavnice« in so Nemci to proslavo smatrali za izzivanje. Spor, ki se je razvil iz tega, pomenja v politični zgodovini Maribora važno epizodo in prispevki, ki jih ima o tem »Correspondent«, spadajo brez dvoma med najzanimivejše. Vendar nameravam izpregovoriti podrobneje o tem v samostojnem članku, deloma zaradi važnosti predmeta, predvsem pa zato, ker se je boj vodil razen v »Correspondentu« tudi v raznih drugih listih in je za celotno sliko treba skupno izrabiti vse te vire.

Tu naj sledi samo še par podatkov o že omenjeni binkoštni slavnosti, ki je bila največja prireditev vsega leta. Povod zanjo je dal poset graškega pevskega društva. Zabavni del veselice, ki je trajala dva dni, se je vršil na Felberjevem otoku, katerega je v ta namen brezplačno dal na razpolago takratni lastnik Felber; otok so za veselico spretno preuredili: prepregli so ga s potmi, postavili šotore in slavoloke, zvečer ga razsvetlili z lampijoni. Celò most so zgradili nanj. Blizu 5000 ljudi se je baje udeležilo slavnosti. Kakor je videti, smisla za družabnost in razvedrilo Mariborčanom ni manjkalo! (Poročila v št. 1, 2, 20—22, 38, 39, 70.)

Morda ni slučaj, da so med najbolj priljubljene in uspele spadale ravno pevske prireditve. V št. 76 čitamo, da se Mariborčani »ne razumejo samo na žlahtno gojitev vinske trte, ampak ravno tako tudi na pevsko umetnost«. Gojili so to umetnost pač predvsem kot pospeševaljico družabnosti. Razen tega izvemo iz »Correspondenta« (št. 67), da Maribor »že od nekdaj uživa slavo, da ima najlepša dekleta«.

Kakor se vidi, so Mariborčani znano trojico življenskih dobrin ne samo cenili, ampak jo tudi imeli.

Franjo Baš:

Mariborski program.

Študije Apiha, Prijatelja, Lončarja, Springerja, Kolmerja in Wertheimerja, spisi Gregoreca, Marušiča, zlasti pa J. Vošnjaka ter vpogled v slovensko časopisje šestdesetih in sedemdesetih let XIX. stoletja nudijo podlago za prikaz dobe in duha, ki sta rodila mariborski program 25. septembra 1865.

Prokletstvo za Slovence ob zori njih ustavnega in narodnostnega življenja je bilo pomanjkanje vsake politične tradicije, majhno število in geografski položaj.

Doba preurejanja Avstrije (1848—1868) je za Slovence doba, ko poizkušajo napraviti prve politične korake in jih programatično usmeriti; ta doba začne z zedinjeno Slovenijo 1848, se nadaljuje preko mariborskega programa 1865, in konča z jugoslovanskim ljubljanskim programom 1870. Ta doba je čas romantičnih in oportunističnih korakov, preko katerih stopijo Slovenci miselno v stik s političnimi evropskimi idejami, da na njih zasidrajo svojo nadaljno zgodovino na bazi katoliških, liberalnih in socialističnih političnih naziranj. In najbolj karakterističen primer za čas in duha slovenske politično-otroške dobe je septemberski mariborski program.

Politični položaj Slovencev je bil ob padcu Schmerlinga in sistiranju februarskega patenta bistveno drugačen od položaja ob Schmerlingovem prihodu. Ne samo, da je dunajski dvor 1861 stal strogo na stališču centralistične države in da je ob Schmerlingovem odhodu začel tozadevno popuščati, s čimer se je tudi dvor spustil na vprašanje preureditvene edinstvene Avstrije, je tudi slovenski narod postal politično drugačen.

Za časa oktoberskega diploma je bila politično zavedna manjšina pijana veselja nad dobljeno ustavo samo, taktično pa brez programa. Kmetško ljudstvo je bilo narodnostno nezavedno; istotako večina duhovščine, ki se je brigala predvsem za svoja posestva; obrtništvo je bilo konservativno, istotako večina trgovstva, dočim je bil manjši del konstitucionelno razpoložen. Rodbine, ki so prišle z dežele v mesto, so ostale narodno indifereentne, ali pa so postale slovenstvu nasprotno. Inteligenca, zavita še v romantiko, ni poznala razmer in duše kmeta, ki je bila še iz predmarčne dobe nezaupna proti gospodi.

Na koncu Schmerlingovega režima je bil položaj že drugačen. Čitalnice so potom družabnosti razširile narodno zavest med inteligenco in delom meščanstva, Einspieler, Trstenjak itd. med duhovščino, ki je začela narodnostno probujati deželo; Círil-Methodove slavnosti so bile aktivno torišče vsenarodne probude. Ljudstvo je videlo uspehe v delni vpeljavi slovenščine v šole in urade ter začelo zaupati prepородiteljem, zlasti duhovščini.

S tem napredkom pa se je začel tudi boj za politični program, ki je bil nujen, za kolikortoliko probujeni narod. In tudi v tem oziru obstoji razlika med dobo oktoberskega diploma in februarskega patenta; v prvi dobi stoje slovenski prvaki na temelju historičnega prava, ki osigurava na slovenskih tleh avtonomijo kronovin, v drugi pa se vedno bolj odmikajo od tega stališča in prehajajo k prirodnemu, narodnostnemu pravu. Karakteristični znak tega prehoda je ravno mariborski program; vzporedno s prehajanjem Slovencev od historičnega k prirodnemu pravu pa osvetljuje mariborski program tudi razvoj Slovencev od konservativnosti k ustavnosti in od kronovinskega regionalizma k nacionalizmu.

Historično pravo je pozitivno vpoštevalo samo Kranjsko in Goriško, ne pa tudi Koroške in Štajerske. Zato so iskali štajerski in koroški Slovenci program, ki bi rešil narodnostno vse Slovence in jih združil politično na enotni osnovi. Radi politične taktike so iskali, razen bistrejših glav, ki so bile kot n. pr. Ser-nec principijelno samo za narodnostno pravo, poti, ki Sloven-cem zasigura politično podporo na historičnem pravu stoječih severnih Slovanov. Zato so tudi šli Slovenci pri ustvarjanju državnopravne programa v šolo k Palackemu. In iz ustavnega načrta Palackega, ki predvideva federativno Avstrijo na geografski, politični in etnografski podlagi, se kmalu pokažejo obrisi bodočega mariborskega programa. Pod vplivom Palackega je Einspieler, poleg Dežmana prvi slovenski politik z evropskimi vidiki, združil historično in narodnostno pravo, dva medsebojno se izključujoča nasprotnika, ter izločil oba nasprot-nika vseh avstrijskih Slovanov, že ugasli Frankfurt in preteči dualizem. Po Einspielerju se naj enakopravnost vseh narodov izrazi s federativno ureditvijo Avstrije z avtonomno Madžarsko, Hrvatsko, Notranjo Avstrijo, Benečijo, Nižjo Avstrijo,

Češko in Galicijo. V teh avtonomnih oblastih se naj uresniči v oktoberskem diplomu obljubljena ravnopravnost narodov.

Einspielerjev program Notranje Avstrije, ki je dobil po svojem sprejemu od strani slovenskih prvakov na Slomškovi slavnosti v Mariboru ime **m a r i b o r s k i p r o g r a m**, je bil sklep, dan »ad referendum« vsem Slovencem, in vsebuje:

Zahteve slovenskega naroda so:

A. Da se kranjskemu vojvodstvu povrne zemeljna celota.

Ko sta si cesar Karol V. in nadvojvoda Ferdinand I. delila avstrijske dežele ter sta od kranjskega vojvodstva hotela odtrgati Metliko, Pivko, Kras in Istro, odrekli so jima 1521 kranjski stanovni obljubo zvestobe, dokler se jim ni potrdilo s pismom po Karolu V. lastnoročno podpisanim ddo. Brusel 16. marca 1522, da z vojvodstvom kranjskim imajo zediniti se Metlika, Kras in Istra, pa tudi vsi drugi kraji, kakor so mu pred pripadali po pravici in navadi, in tudi, kar jih je Benečanov otetih, brez vsake izjeme, ter imajo vsi nerazdružno zvezani biti in skupaj ostati. In ostali so združeni.

Šele minister Bach je leta 1849 samovoljno iz Istre naredil posebno kronovino in kosove Krasa pridjal k goriški grofiji in Istri.

Ni dvombe, da bodo historično celoto kranjskega vojvodstva podpirali:

a) Državna vlada, ker je Avstriji neobhodna potreba krepke pokrajine proti Italijanstvu; ta pa ne more biti niti italijanska, niti nemška, ampak slovenska;

b) Slovani češke in poljske in vsi narodi ogrske krone, ker ima trdno zgodovinsko in narodno podlago;

c) vsi Slovenci; zakaj čim krepkeje bo kranjsko vojvodstvo, tem jače bo pritezalo in edinilo druge slovenske kosove in tako postajalo vsem Slovencem podpora in središče.

B. Da se ohrani narodu slovenskemu narodna celota, to je, da njega potujčevanje za vselej prestane.

V ta namen se ima uprava, zastóp in ravnopravnost slov. naroda na sledeči način uravnati:

I. Uprava.

Upravni organizmi naj bodo:

1. Soseska, ki obsega vasi in hiše, ki imajo skupaj eno podružnico ali cerkev. Ona si voli svojega župana, ki gospodari ali sam ali s pripadnim odborom s soseskinim premoženjem ter izvršuje, kar mu občina naloži.

Združba v soseske je dobrovoljna.

2. Občina, ki obsega več sosesk, ako je mogoče celo faro, in če je ta majhna, po več fará. Ona si voli svojega glavarja in odbor, v katerega se pa brez volitve jemljó soseskine župani.

Po ubogih in v izobrazbi zaostalih deželah morajo biti občine dovolj velike, drugače zavoljo pomanjkanja gmotnih in dušnih moči hirajo.

Zatorej se združenje v občine, ki so prevažen organizem narodne avtonomije, ne more soseskam samim na voljo dajati, temveč naj jih združuje sam deželni zbor v dogovoru z vlado in soseskinimi zaupniki.

3. Županija, kakor kamen ogelnik narodnega samopravja, narejena po vzgledu ogrskih varmedij (komitator) in hrvaško-slavonskih županij.

Ona bi obsegala po več sedanjih političnih okrajev (kantonov) kolikor mogoče ene narodnosti ter bi prevzela politično in sodno upravo I. stopnje; pregledovala bi občine in vodila volitve za narodni zastop. Njeni organi bi bili: Skupščina, odbor, uradniki in služabniki, ki bi se lahko po okrajih razstavili, kakor sedaj državni.

Morala bi dovolj velika biti in imeti kakih 100.000 duš; le potlej se je nadejati, da pride v skupščino dosti politično izobraženih, nezavisnih značajnih mož, in da županija tudi kaj premore. Tako n. pr. bi imelo kranjsko vojvodstvo štiri županije: gorenjsko, osrednjo, dolensko in notranjsko.

Razlogi:

a) Tudi do l. 1848. je bila sodna in politična uprava v deželnih rokah, samo da so jo do tedaj izvrševali samo grajščaki kot privilegiran stan. Odkar je pa njih privilegij prestal, razširijo se čisto dosledno stanovske pravice na cel narod;

b) le s takimi županijami se bo mogoče iznebiti birokracije, ki samoupravi in narodni ravnopravnosti ne bo nikdar prijateljica;

c) tako bi se dali zmanjšati upravni stroški. Zakaj, če se zraven avtonomnih oblasti postavijo še državni uradi, bodo stroški dvojni.

Nadjeti se je, da državna vlada napravi županij ne bo nasprotna, ker imajo korenino v zgodovini, in kar ona dovoli ogrskim deželam, tega slovansko-nemškimi ne more odreči.

II. Zastop.

Da se zastop za deželni zbor uredi na narodnem stališču, je treba:

1. Da se v deželah, kjer prebivajo razun Slovencev še drugi narodi, napravijo volilni okraji po narodnostih.

Sploh naj volijo okraji svoje poslance direktno, kolikor mogoče vsak le po enega.

Vodstvo volitev gré županijam, kakor se imajo po tem našem programu po narodnosti narediti.

2. Da se v raznonarodnih deželnih zborih napravijo narodni odseki (kurije).

Tako so tudi v prejšnjih časih stanovski deželni zbori reči, ki so se tikale le enega stanú, ali, če so stanovi bili različnih ver, le ene vere, po kurijah obravnavali.

3. Skupne reči ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva, ki delate notranjoavstrijsko skupino, naj zastopa skupinski zbor, v katerega pošljejo deželni zbori te skupine svoje poslance. Za reči pa, ki se tičejo narodnosti, snide se skupinski narodni zbor, v katerega pridejo samo poslanci deželnih zborov ali kurij dotične narodnosti.

4. Skupne državne zadeve bo zastopal po smislu diplome 20. oktobra 1860 državni svèt, ki se sestavi iz poslancev deželnih zborov in bo glasoval po skupinah.

III. Vlada.

C. kr. namestništvo je v deželi državo-vladni organ za politično upravo. Ono izvršuje državne in deželne postave, pregleduje samoupravne organe in pazi, da se postava povsod izpolnjuje.

Na čelu skupinske uprave stoji dvorska pisarna, na čelu državne pa ministrstvo na Dunaju.

Deželne ali zborne sodnije ima vsaka dežela, višjo sodnijo pa cela skupina eno.

IV. Ravnopravnost.

Narodna ravnopravnost je z diplomo 20. oktobra 1860 in slovesno cesarsko besedo Slovincem zagotovljena. Njo uresničiti v dejanju je sedaj skupna pravica pa tudi skupna in solidarna dolžnost celega slovenskega naroda. Skupno in solidarno bomo stali ne le vsaka dežela za-se, ampak vsi za vsakega in vsaki za vse, z delom, tiskom in besedo, da se pogubljivo in nekrščansko potujčevanje naše narodnosti za vselej ustavi; zakaj zguba, ki zadene katero koli slovensko stran, je zguba za vse Slovence; in zaostajanje ktere-koli slovenske pokrajine v razvitku nanaša vsem drugim škodo.

Mi zahtevamo, da se slovenskemu jeziku izkaže v šoli, uradu in cerkvi popolna pravica, in tirjamo:

1. Da za Slovence nihče ne postane niti učitelj, niti uradnik, niti duhovnik, kdor ne dokaže, da zna popolnoma slovenski jezik govoriti in pisati.

2. Da se uradnikom, učiteljem in duhovnikom, pa tudi advokatom in notarjem med Slovenci, ki nimajo popolnega znanja slovenskega jezika v pismu in besedi, postavi rok, do kterega se ga morajo naučiti.

3. Da se ukaže že precej zdaj uradnikom, ki so jezika zmožni, da dopisujejo in odpisujejo slovenskim ljudem po slovenski in da zapisnike ž njimi narejajo po slovenski.

4. Da se po ljudskih šolah slovenskih krajev, po glavnih in farnih brez izjeme, slovenščina vpelje že precej zdaj za učni jezik.

5. Da se po gimnazijah in realkah med Slovenci nauk z ozirom na ravnopravnost uravná po programu, ki so ga »Novice« 6. novembra 1861. leta podale.

Sploh pa mora po ilirskem kraljestvu in štajerskem vojvodstvu slovenski jezik, ker je deželni, za vsakega obligaten biti, tako, kakor je sklenil lani češki zbor zastran češčine.

6. Da se napravi stolica, kjer se bodo učili pravdoslovni predmeti, zlasti pozitivno pravo, po slovenski.

7. Da se pri višji sodniji postavijo svetniki, ki bodo slovenskega jezika v pismu in besedi zmožni, po razmeri slovenskega prebivalstva.

V. Pot, po kateri se program izvrši.

1. Ministrstvo je prositi, da po dolžnosti, s katero ima oktobersko diplomo in cesarsko obljubo dopolniti, precej potrebne naredbe izdá, da se ravnopravnost slovenskemu jeziku uresniči.

2. Po oktoberski diplomi, po patentu 20. sept. t. l. in po zgodovini imajo deželni zbori pravico, državnopravne predmete obravnavati. Tega

pota se bomo tudi mi držali. Ker so pa Slovenci v nekaterih deželnih zborih po sedanjem oktroiranem volitvenem redu v vekoviti manjšini, a od večine se ni nadejati podpore našim narodnim prizadevam, zato bomo Njih Veličanstvo prosili, da nam ono v tistih primerih, v katerih nam do sedanje oktroirane naredbe neprestopljive zapreke stavijo, iz Svoje polnovlastnosti potrebno pomoč za državnopravno našo odredbo nakloniti blagovolili.

Na koncu bodi še to opomnjeno, da te misli (ta program) podajajo le poglavitne črte in načela. Vi pa, slovenski rodoljubi, prevdarite, popravite, dopolnite, kar je treba, ter pomagajte, da se poslopje narodne organizacije dovrši Vam in narodu slovenskemu na zadovoljnost, srečo in slavo.«

Ta načrt, ki nosi v »Novicah« naslov: »Misli o političnem programu, ktereга so razodeli slovenski rodoljubi, dne 25. septembra t. l. v Mariboru, ter jih podajajo svojim slovenskim bratom na pretres« je več kot političen program, to je neke vrste ustavni načrt Notranje Avstrije. Kot tak je s stališča konstitucionalizma jako konservativen, po vsebini pa eklektičen.

S konstitucionalnega stališča nosi mariborski program jasen pečat konservativnosti zlasti v vprašanju zastopstva, še bolj pa glede polnomoči vladarja. S slovenskega stališča vsebuje strnitev historičnega kranjskega regijonalizma z vseslovenstvom korak naprej od teženj po enakopravnosti slovenščine v šoli in uradu v začetku Schmerlingovega centralizma. Za mišljenje takratnih slovenskih političnih voditeljev je značilno koketiranje z oktoberskim diplomom. Tudi z ustavnega stališča nastopajo naši takratni voditelji napredno, ali samo takrat, kadar je treba poudarjati slabosti februarskega patenta; ustavno kritiko oktoberskega diploma pa dosledno opuščajo.

Ves mariborski program kaže romantično in idealistično naziranje Slovencev, ki vidijo v Avstriji samo samega sebe, Avstrijo in dinastijo; tok evropskih zgodovinskih gonilnih sil kot konstitucija, človeške pravice, na katerih edino sloni tudi narodnostno pravo in nastajanje narodnih držav Nemčije, Italije, Francije ter razvoj Balkana so za Slovence kot izvenavstrijski dogodki vzporednega pomena. Kot v predmarčni dobi seže politični horicont Slovencev v dobi mariborskega programa le do meje podonavske monarhije.)

(Notranja Avstrija (= Ilirija + Štajerska) bi obsegala Štajersko, Kranjsko, Koroško in Primorsko; v njej bi živelo 1,370.000 Slovencev, 946.000 Nemcev in 180.000 Italijanov. Po Schmerlingovi volilni geometriji pa bi parlamentarno v Notranji

Avstriji bili Slovenci v manjšini. A tudi historično-pravna osnova (Samo, Ferdinand I. 1564, visoka reprezentanca 1747) Notranje Avstrije je tako šibka, kot da bi je sploh ne bilo. Upravno je notranjeavstrijski načrt posnetek češkega osnutka iz 1864 ter predmarčnih kranjskih rihtarij in oberrihtarij in translitvanjskih upravnih enot.

V dobi mariborskega programa sta bila najnevarnejša nasprotnika Slovencev centralizem in dualizem. Proti tema dvema nasprotnikomoma so naši rodoljubi iskali zveze z vsemi ostalimi avstrijskimi Slovani, da odbije idealistična enotna slovenska politična fronta tako Nemce kot Madžare. Za dosego tega ideala so morali Slovenci postaviti program, za katerega se lahko borijo historično-pravno usmerjeni Severni Slovani, ne glede nato, ali je slovenski politični program realen ali ne.

Centralizem je bil program nemških liberalcev, armade in deloma dvora. Nemški liberalci so imeli pred očmi predvsem ustavni razvoj monarhije; kot politično in gospodarsko prvi narod v državi so narodnostna vprašanja zapostavljali za ustavnimi vprašanji. Slovenci so pa morali radi svojega narodnostnega položaja in probude naroda predpostavljati narodnostne zahteve ustavnim, tudi če bi takratni slovenski prvaki ne bili konservativni. Sam relativno moderni Einspieler pravi, da vprašanje javnega obravnavanja civilnih in kazenskih pravnih zadev, avtonomije občin, volitev v narodne zборе ne pomaga nič, dokler nimamo resnične enakopravnosti jezika, katero pa lahko Slovenci dosežemo edino v federaciji. Tisti pa, ki je to enakopravnost oviral, so bili nemški liberalci, tako da so morali Slovenci poizkusiti doseči svoje težnje v zvezi s Čehi, in ne s podporo nemškemu liberalizmu, ki je bil tudi idejno nasproten slovenski konservativnosti.

Dualizem je bil Madžarom programatičen izraz njih državnopravne samostojnosti. Madžari so kljub centralističnemu stališču generalitete in dvoru, dokler ni na dvoru pod vplivom cesarice Elizabete zavel Madžarom prijazen duh, strogo vztrajali na pravni kontinuiteti zakonov 1848 in ogrske ustave; ker oboje je sprejel legitimirani ogrski državni zbor in potrdil ogrski kralj. Stališče Madžarov je bilo, da se oni sploh ne pogajajo z avstrijskimi narodi, temveč samo s krono, nadalje pa, da mora biti vsaka državna polovica edinstveno vladana; Avstrija torej ne sme biti federativna država, da tako ne postane magnet za

nemadžarske ogrske narode. Tako nemški centralizem kakor tudi madžarski dualizem je slonel na historičnem pravu; v tem je obstojala zgodovinska napaka Dunaja, ki ni uvidel, da pomeni historično pravo v bodočnosti razpad države, na drugi strani pa zgodovinsko polovičarsko stališče voditeljev avstrijskih narodov — razen Italijanov —, ki so istovetili interese svojih narodov, radi reakcionarne Rusije z interesi Avstrije.

Vsled gospodarske in kulturne moči Nemcev in Madžarov je bilo stališče Slovencev izredno težko; zato je bilo nujno naslanjanje Slovencev na dvor, ki predstavlja interese celotne države, in misel skupne slovanske fronte.

Ako tako pregledamo tedanji slovenski in avstrijski položaj, je bil že program sam za Slovence predstavljal napredek. Da pa so Slovenci sploh lahko postavili svoj program, za to je pripravil pot Schmerlingov parlament, ki je povečaval davke, poostril birokratizem, prosvitljene kroge pa odbil s svojo konservativnostjo. Slovenski narodni preporod je napredoval že v toliko, da so bili enotno proti Frankfurtu in proti Schmerlingu. Razvil se je že odporni čut in nič več niso bili Slovenci zadovoljni s principijelnimi koncesijami, temveč so zahtevali tudi izvedbo principov. In mariborski program postavlja prvič v konkretnější obliki vsestranske politične težnje.

Politične organizacije Slovenci do tedaj niso poznali. Zavedni Slovenci so se zbirali okoli politično aktivnejših mož, kot n. pr. Lavriča v Gorici, Tomana v Radovljici, Einspielerja v Celovcu, Meška v Marenbergu, Serneca v Mariboru, Vošnjaka v Slovenski Bistrici, Kočevarja v Celju itd. Razumljivo je, da narodnostno neprobujeni nižji sloji niso prišli v neposredni stik s svojimi rodoljubi. Prišli pa so z njimi v stik politično v poštev prihajajoči imovitejši sloji. Za takratne politične razmere in volilni red pa je to zadostovalo, ker ljudstvo brez ali z majhnim premoženjem pri volitvah ni prišlo v poštev. In vsi ti voditelji so v Mariboru sprejeli Einspielerjev program; z njim se je začel umikati kronovinski regijonalizem vseslovenski edinici, ki se preko Notranje Avstrije v dobi taborov ustali v zedinjeni Sloveniji.

Politično pomeni mariborski program združitev historičnega in narodnostnega prava. Poleg ozira do severnih Slovanov je igralo tu vlogo tudi principijelno stališče Slovencev. Čisto narodnostno pravo je pomenilo tudi boj obstoju Avstrije, katere

niso mogli in hoteli žrtvovati radi svojih tradicionalnih čustev. Poleg tega pa je nastopala bojazen pred novo veliko Nemčijo in pred novo zedinjeno Italijo, ki je že takrat gledala preko Soče do Snežnika in na vzhod Jadrana, in katera bojazen je igrala pozneje veliko vlogo v slovenski trialistični misli. Narodnostno pravo je pomenilo za Slovence revolucionarni pokret, ki bi zrušil Avstrijo in ves politični red Evrope; tega se je bal zlasti Bleiweis. Zato so Slovenci lahko sigurni svojega obstoja samo v mnogonarodni enakopravni Avstriji, katera mora biti zaradi svojega obstoja vsem narodom enako pravična. Zato tudi upravičujejo nastoj močne avstrijske pokrajine na meji proti Italiji z državnega, avstrijskega stališča. Radi položaja Slovencev v križnem ognju velike Nemčije in zedinjene Italije rešuje mariborski program slovensko vprašanje z avstrijskega in nato s slovenskega stališča.

Z jezikovnega in narodnostnega stališča je važna zahteva po slovenščine zmožnem uradništvu in po slovenski pravni fakulteti; narodne kurije so kopija fevdalnih stanovskih kurij, katere tirja po Einspielerju prostodušna pravičnost in narodna enakopravnost, in katere imajo kot tudi Notranja Avstrija svojo historično osnovo. Z utemeljevanjem zahteve po juridični slovenski fakulteti stopa v ospredje slovenski kulturni program. Absolutizem in tlačanstvo, to je politično in socialno zasuznjenje, je povzročilo, da je naš narod plašen v uradu, brezbrizen za šolo, za upravljanje občin, dežele in države. Avstrijska birokracija in z njo vlada in Nemci žele to stanje pridržati i v nadalje. Slovenci pa hočejo to odpraviti s samoupravo, izboljšati socialni položaj slovenskega človeka, katerega upropašča po mnenju »Novic« in »Slovenca« birokracija. Vsled tega zahtevajo slovensko pravno fakulteto. Uradništvo ni dosedaj upoštevalo nobenih še tako lepih in nedolžnih naredb vlade, ako ga niso v to prisilile stranke ali občine. Slovenščina je imela v uradih toliko veljave, kolikor so je izsilile stranke, predvsem slovenski advokati. Po svojem mišljenju je bilo uradništvo nemško. Da se ustvari slovensko čuteče uradništvo, zato naj skrbi nova slovenska pravna fakulteta.

Taktika pa, po kateri se bo dosegla izvršitev mariborskega programa, obstoji v zopetnem uveljavljanju oktoberskega diploma in v cesarjevem oktroaju. Cesar kot predstavitelj dinastije, ki je ustvarila podonavsko monarhijo, bo tudi čuval nad njenim

bodočim razvojem, ki je mogoč na podlagi enakopravnosti narodov. To močno romantično in racijonalistično naziranje, ki ni upoštevalo dejanskega položaja na habsburškem dvoru, je vedno in vedno identificiralo interese Avstrije in dinastije z interesi Slovencev.

Slovenski rodoljubi so sprejeli Einspielerjev notranje-avstrijski program, ker je bil to edini programatičen predlog za preureditev Avstrije v dobi padca Schmerlinga, in edini program, ki je gledal preureditev Avstrije s slovenskega vidika. Vsebinsko poizkuša združiti tudi slovenski in regijonalni kranjski čut, da tako pridobi odločilne kranjske rodoljube. Tako, da je to izraziti kompromisni program, ki združuje historično in narodnostno pravo, slovenstvo in kranjstvo, predmarčne in ustavne upravne oblike, avtokracijo in konstitucijo. Kot tak je tipičen primer dobe, ko išče narod prve poti, da se politično aktivno in pozitivno udejstvuje. Romantično in racijonalistično zgrajen je bil sprejet brez vere v njegovo uresničenje. Resno ni programu nikdo verjel, čeprav sta ugovarjala samo Ser nec in Luka Svetec, ki sta pa tudi končno rodoljubno pristala nanj. Ser nec se je notranjeavstrijskemu programu protivil, češ, da je to samo posnemanje Čehov, in da ni za Slovence niti prikladen, niti izvršljiv. Svetec pa je stal izključno na stališču narodnostnega principa ter je odklanjal historično pravo kot anahronizem. Združitev tolikih principov pa je onemogočala vero v tak kompromisni program v toliki meri, da ni programu nikdo verjel, vsled česar tudi mariborski program ni mogel nikogar navdušiti, niti rodoljubov. Je pa s slovenskega stališča važen dokument časa, ko se Slovenci trgajo iz avstrijske in kranjske miselnosti in postajajo samo Slovenci, in ko zapuščajo absolutizem in historično pravo ter postajajo konstitucionalisti in samo narodnjaki; mariborski program je izraz dobe razklanih političnih nazorov, dobe, ko se pripravlja razkol mlado- in staroslovencev.

Za bodočnost je mariborski program umrl vsled evropskih svetovnih dogodkov 1866 in vsled dualizma. S a d o v a in dualizem pa sta v Sloveniji povzročila dogodke, ki so mariborski program politično pokopali in napravili mesto na narodnostnem pravu slonečemu jugoslovanskemu ljubljanskemu programu 1870.

Dijaška leta dr. Pavla Turnerja.

(Iz njegovih »Spominov«.)

Leta 1857, sem vstopil v prvi gimnazijski razred v Mariboru. Učitelji so mi bili: za veronauk Davorin Trstenjak, za latinščino in slovenščino Janez Majciger, za geografijo dr. Rudolf Puff, za matematiko Josip Essl, za nemški jezik Viljem Biehl, za naravoslovje Karol Rieck. Ti učitelji so mi bili vsi mili in dragi; posebno pa mi je postal vrli Davorin Trstenjak pravi zvesti prijatelj, dokler sem živel. Sicer pa smo ga spoštovali in ljubili vsi učenci. Razumen in visoko izobražen mož, kakor je bil, ni učil veronauka po navadni suhoparni, pedantični šabloni, temveč vedel nam je poleg vedno kaj zanimivega pripovedovati, tako da smo se njegovih ur kar veselili.

Majciger je to leto ravnokar prišel z Dunaja v Maribor za suplenta. Bil je rdečeličen živahen mladenič, ki se je s svojo prijaznostjo učencem brž priljubil. Ko se je oženil z vdovo profesorja Ž., izgubil je prejšnjo živahnost in šegavi gimnazijci so mu dali priimek »Čaček«.

Dr. Rudolf Puff je bil v Mariboru menda najbolj znana oseba. Častni meščan, mnogostranski pisatelj, znan posebno po svojem »Marburger Taschenbuch für Geschichte, Landes- und Sagen Kunde der Steiermark und der an dieselbe grenzenden Länder«, katere publikacije je izšlo več letnikov. Ugajal nam je Puff po svoji šegavosti.

Profesor Essl, izvrsten matematik in fizik, je sicer bil mož nagle jeze in v razburjenosti je jecljaje komaj govoriti mogel, vendar je bil zelo blažega srca, pravi prijatelj mladine. Karel Rieck, dober naravoslovec, je bil, rekel bi, nekoliko predober. V drugem in tretjem razredu mi je bil najmilejši učitelj za slovenščino, nemščino in zgodovino Viktor Lipež. Žal, da je ta idealno vneti Slovenec in izborni učitelj zapustil Maribor in Slovence ter se preselil k bratom Hrvatom. Sicer pa je tam v blagor in na čast naroda deloval v pravem slovanskem duhu.

Izmed drugih učiteljev na mariborski gimnaziji, kjer sem se šolal v šestih prvih razredih ter v osmem z maturo, imam še omeniti z vso hvaležnostjo in z največjim spoštovanjem ravnatelja Adolfa Langa. Ta v vsakem oziru odličen mož, je bil pravi očetovski prijatelj izročene mu gimnazijske mladine. Rojen Dunajčan, skoz in skoz pošten Nемеc, humanist v najboljšem

pomenu besede, pravičen Slovence kakor Nemcem, kar so mu končno mariborski nemški prenapetneži hudo zamerjali. V osmem razredu je učil latinščino in šele po njegovem nauku sem spoznal krasoto latinskih klasikov. Nek drugi profesor, ozkosrčen pedant, ki je gledal največ na gramatične malenkosti, mi je kar ogabil latinščino in grščino.

Od prvega gimnazijskega razreda naprej sem se ponajveč že sam preživljal in vzdrževal z instrukcijami meščanskih sinov. Ker sem takorekoč siloma šel študirat, nisem rad nadlegoval staršev za podporo; vedel sem, da se je njim tudi težko godilo za denar. Hotel sem biti kolikor le mogoče samostojen in neodvisen, nikomur ničesar dolžan. Velike pomoči mi je bilo poučevanje v ugledni mariborski hiši Tscheligi sina Josipa in poznejše njegove sestre Fanike. Tam sem bil oskrbljen s hrano in deloma tudi s stanovanjem.

Stanoval sem v Mariboru pri različnih ljudeh, tako pri rodbini Jauk, kjer sem se stari gospe Jaukovi posebno priljubil. Bila je blagodušna, pobožna, sicer preprosta žena. Na tem stanovanju nas je bilo več gimnazijcev, posebno še dva Nemca, ki sta bila par razredov nad menoj. Eden od teh, ki je postal pozneje benediktinec v Admontu, je bil strasten čitalec vsakovrstnih knjig, drugi pa se je bolj odlikoval z nemško oholostjo. Ta človek me je tako razburil, ko je ob neki priliki pri obedu začel zabavljati na Slovence, da sem ga koj pri mizi vpričo vseh navzočih hudo oklofotal.

Eno šolsko leto sem stanoval pri nekem Schwanu, bivšem vrvarskem mojstru. Bil je Nemec, rodom iz Šlezije; posebne izobraženosti ni imel, skusil pa si je precej sveta. Ker sem bival z njim v eni sobi, je stari mož občeval vedno z menoj, kadar sem bil doma, posebno ob večerih pozno v noč, ko ni mogel spati. Pripovedoval mi je vse dogodke svojega življenja in tolmačil svoje svobodomiselne nazore o verskih in drugih zadevah. To občevanje, posebno pa še kartanje z njim pozno v noč, me je sila motilo in oviralo v učenju šolskih predmetov, za katere se nisem mogel kar nič pripravljati na stanovanju. Sicer pa se mi je igra s kartami od tedaj tako ostudila, da potem nikoli nisem več maral za njo.

V tretjem gimnazijskem razredu je začela moja vera že močno pešati. Čital in čital sem različne knjige, posebno prav obširne o svetovni zgodovini. Začel sem primerjati in razmišljati

različne verske sisteme najznamenitejših narodov in bolj ko sem razmišljeval, bolj sem dvomil, da bi katoliška cerkev bila edino prava in zveličavna.

V drugem semestru mojega šestega razreda je supliral obolelega profesorja veronauka škofijski dvorni kaplan Josip Čuček. Bil sem poklican, da povem dokaz spremenitve kruha v telo in vina v kri Jezusovo pri maši, in izrazil sem se nekoliko neprevidno, da kruh in vino »pomenja« telo in kri Jezusovo. »Kaj praviš?« je srdito zakričal Čuček, »to »je« moje telo, to »je« moja kri, je rekel Jezus pri zadnji večerji, pa ne — »pomeni«. Vsedi se!

Na to sem bil pri konferenci seveda grajan in obžalovaje me je grajal blagi ravnatelj Lang, da se ne učim prav veronauka, o čemur poprej ni bilo nikoli tožbe. Ta očitna graja me je hudo bolela, pa zato sem ostal šele odločnejši trdovratnež, in moj padec iz veronauka je bil odločen. Koncem šolskega leta pa je učitelj veronauka javil, da kdor hoče imeti odliko iz tega predmeta, se mora dati izprašati iz vsega, kar se je v celem semestru učilo, ter je določil za ta izpit posebno uro. Oglasili so se najboljši učenci in jaz sem bil tudi tako drzen, da sem se jim pridružil. Mož je izpraševal kompetente po abecedi in ko je katerega izprašal, ga je odslovil. Ko so bili tako že vsi moji tovariši izprašani in odslovljeni, obsedel sem jaz sam, sicer tudi zadnji po alfabetu. Strogi izpraševatelj me je srepo pogledal ter vprašal: »Kaj pa hočeš ti tukaj?« — »Prosim, jaz želim biti izprašan iz predmeta celega semestra, kakor so bili moji tovariši.« — Hote ali nehote se me je usmilil ter me izpraševal. Dobro pripravljen sem mu na vse točno odgovarjal, kar ga vendar nikakor ni veselilo, zato pa mi je končno rekel: »Weisst Du, was Du verdienst, der Du Dein Talent so missbraucht? Einen Korporal soll ich herein rufen, Dich auf die Bank legen und fünfundzwanzig aufzählen lassen.« Nato sem dobil v spričevalu »ebengenügend« brez vsake druge opazke.

Na priporočilo profesorja Majcigerja sem v tej dobi spisaval dr. M. Prelogovo »Makrobiotiko«, kar me je precej odtegovalo od rednega učenja šolskih predmetov. Spisovala pa se je dotična Makrobiotika po Hufelandovi tako, da sem dohajal dan za dnevom k dr. Prelogu, kateri je sestavljal nekakšno okostje ter mi razlagal paragraf za paragrafom in napovedoval, kar je želel, da še spiše. Takšne naloge sem doma spisaval ter mu

jih donášal v zopetno recenzijo, dokler ni bila knjiga izgotovljena. Pri tem delu sem sicer izgubil mnogo časa za šolo, vendar ne brez koristi za življenje. Prelog mi je ob dotičnih pogovorih razkrival nevarnosti in vzroke, po katerih se pogublja zdravje in življenje ter kazal pota, po katerih se to in ono varuje; reči morem, da si nikoli nisem nakopal kakšne bolezni, kakoršne se navadno nakrizajo mladi ljudje po svoji lahkomišelnosti in nevednosti.

Šesti razred je bil za mene jako kritična doba. Na eni strani borba za vsakdanji kruh, mnogotera razočaranja, na drugi strani nekaj slabo zdravje in slučajne sitnobe v šoli: vse to me je storilo strašno nezadovoljnega, da nisem vedel, kaj bi počel.

Da bi se rešil te nevolje, sem bil odločen zapustiti mariborsko gimnazijo vsaj za tako dolgo, dokler bi tam bil učitelj veronauka Čuček. A kam naj odidem? Prav daleč v svet sem si želel, da bi se pomiril.

Navdušen Slovenec sem postal že v prvih letih v nižji gimnaziji, čital sem vse, kar je bilo v oni dobi slovenskega čtiva, ter se zanimal za slovenske pisatelje. Janeza Trdina sem poznal po njegovih spisih in ker sem želel naučiti se hrvaškega in italijanskega jezika, sem se odločil oditi iz Maribora v sedmi razred na reško gimnazijo.

Ta moj korak je bil težaven, vendar uspešen. Prišel sem na novi kraški svet, v celo nove razmere tako v šoli kakor izven šole. Novo življenje in novo trpljenje me je spravilo zopet v duševno ravnotežje tako, da sem končno premagal vse težave.

V gimnazijo sem bil sprejet brez ovir. Prvi človek, ki sem ga na Reki obiskal, je bil profesor Trdina, kateri pa me je nekako hladno in oprezno sprejel, kar pa ni oviralo, da sva si naskoro postala iskrena, dosmrtna prijatelja. Trdina je učil hrvaški jezik, geografijo in zgodovino. Drugi moji profesorji na Reki so bili: Ljudevit Slamnik za veronauk, Pongračič za latinščino, Žakelj za grščino in nemščino, Bakotić za matematiko in fiziko, Čeh Laun za propedeutiko in Kazali za italijanski jezik.

V obče so mi bili vsi ti možje z ravnateljem Mažuraničem vred prav prijateljsko naklonjeni. Jaz sem tudi vse spoštoval, tako mi ljube učitelje kakor može poštenjake, zato pa me je presenetilo, da je Trdina v svoji avtobiografiji tako neugodno poročal o njih. Mislim, da je nekoliko pretiraval. Da pa je rav-

natelj v oni Bachovi dobi imel precej težav z ultraradikalnim Trdinom, tega sem tudi prepričan. Trdina ni poznal drugih ozirrov nego svoje pošteno slovansko prepričanje. Njegovo srce je bilo na njegovem jeziku. Kar je mislil in o čem je bil prepričan, o tem je vselej neustrašeno govoril. Diplomati ni bil v nikakršnem pomenu.

Učitelj hrvaškega jezika in zgodovine je bil imeniten; njegove ure so mi bile najmilejše. V šolo je prihajal v rjavi hrvatski surki, ko se je vsedel na katedru, se je najprej ozrl po celi sobi, si roke ožmel, se nasmejal ter kakšno šalo povedal in potem počel svoj predmet. Ob predavanju in izpraševanju ni bil nikoli dolgočasen ali suhoparen; pač pa je pogosto, ako je predmet nanesel, govoril z velikim navdušenjem, dasi vselej preprosto brez vsakega patosa. Njegov ideal je bilo slovanstvo, navdušenje za slovansko prosveto, slovansko rodoljubje. Nikoli ni zamudil prilike, da bi ne bil spodbujal k temu svojih učencev.

Moje izvenšolsko življenje na Reki je bilo pač težavno, sicer pa tudi neka priprava za zmagovanje težav, ki so me čakale še v poznejšem življenju. Na Reko sem prišel le s pičlimi denarnimi sredstvi, katera sem si prislužil in prihranil v Mariboru.

Stanoval sem sprva pri nekem sprevodniku, ki je spremljal dolgočasni poštni voz, na katerem sem se vozil v Reko. Mož je bil rojen Čeh, njegova žena pa Italijanka iz Milana. Čez nekoliko časa sem dobil lepo in ugodno stanovanje pri dobrih ljudeh blizu gimnazije.

Kakor sem že omenil, se spominjam hvaležno vseh mojih učiteljev na Reki, pa ne tako vseh mojih tamošnjih sošolcev, med katerimi je bilo precej, ki so mene »Švaba« (?) hudo zavidali, da sem si pridobil v šoli odlično veljavo. Zato pa sem si štel v posebno srečo, da sem na Reki spoznal slavnoznanega učenjaka kanonika Račkega, ki je bil v oni dobi šolski nadzornik ter da je bil opozorjen na mene slavni biskup Strossmayer, ki me je posebno obdaril kot »primusa«.

V osmi razred sem se vrnil v Maribor in tu maturiral leta 1865. V Mariboru sem imel med vsemi součenci svoje najboljše prijatelje in takšni so mi ostali, osobito dr. Josip Ser nec, advokat v Celju, dr. Franc Firbas, notar v Mariboru, profesorja in šolska svetovalca Anton šantel in Franc Plohl v Gorici.

Največja skrb v sicer srečnem abiturijentskem letu mi je bila: Kam po maturi? — Nevernik nikakor nisem mogel vstopiti v duhovni stan, kamor sem bil nekdanj namenjen in kamor so me želeli moji starši. Mariborski meščan Josip Stöger, jako blagodušen mož, pri katerem sem stanoval par let ter se sprijateljil z njim in njegovo rodbino, je imel sestro, omoženo v Hullu na Angleškem. Mene je močno mikalo podati se daleč od doma proučevati in spoznavati tuji svet in tako si praktično pridobivati zaželjenih in potrebnih znanosti. Začel sem se torej dogovarjati s Stögerjevimi, da bi me priporočili v Hullu, kar so ti dobri ljudje tudi storili z najboljšim uspehom. Pribežališče mi je tako bilo pripravljeno, pa manjkalo mi je še za daleki pot potrebni »viaticum«. V tej zadregi je bil že hvaležno omenjeni meščan Franc Tscheligi pripravljen mi posoditi na moje poštenje sto goldinarjev.

Moji starši, katerih nisem nadlegoval za nobeno podporo, niso ničesar vedeli o mojih nakanah in namenih. Malo po malo sem že pred maturo in pred koncem šolskega leta razven potnega lista vse pripravil za potovanje. Pa tudi potni list v inozemstvo sem preskrbel na uradu za potne liste, da ni trebalo več ničesar drugega, nego podpis mojega očeta na dotični reverz.

Za časa ravnatelja Langa so se končavala šolska leta na mariborski gimnaziji jako slovesno v krasni veliki dvorani Brandisovega grada, kjer so se zbirali na povabilo mariborski ugledni veljaki ter starši dijakov. Dva abiturijenta sta imela slavnostni govor, eden nemškega, drugi slovenskega. Govorila sva takrat tovariš Jože Sernek slovenski, jaz pa nemški. Tako so odločili gospodje ravnatelj in profesorji. Moj oče je bil na tej svečanosti prisoten in moj nastop ga je silno razveselil. Porabil sem torej priliko ter šel z njim brž iz dvorane od slavnosti na urad za potne liste, podpisati dotični reverz.

Ko sem si tako spravil vse v red za potovanje, se nisem več dolgo mudil na rojstnem domu na Pohorju in prijateljskih rodbinah v Mariboru, temveč sem se kmalu podal na pot v »obljubljeno deželo« Anglijo.

Vojaški transporti in naše Podravje ob prevratu l. 1918.

Maribor in Južna železnica.

Maribor je bil že pod Avstrijo dolgo vrsto let važen center J.(užne) ž.(eleznice) z največjo delavnico za popravljanje lokomotiv in vagonov, z največjo kurilnico in eno največjih osebnih postaj. Tu se je izmenjavalo in izpopolnjevalo vse, kar je bilo potrebno za nadaljevanje in vzdrževanje prometa proti Dunaju, Celovcu, Čakovcu, Ljubljani in Zagrebu. Izredne važnosti je bilo tudi veliko železniško materijalno skladišče, brez katerega bi nam po prevratu ne bilo mogoče izhajati. Za prehrano železničarjev in njihovih rodbin je skrbelo vedno dobro založeno skladišče živil.

Vse železničarske organizacije v Mariboru so bile izpočetka nemške. Podpirale ste jih zavoljo ponemčevanja našega ozemlja nemški bojni organizaciji »Volksrat« in »Südmark«, ki ste imeli zato tudi odločilno besedo pri nameščanju in premeščanju uradnikov J. ž.

V nemških železničarskih organizacijah so bili včlanjeni tudi slovenski železničarji, ki so se pa iz njih izločili l. 1909., ko je višji revident Ivan Kejžar ustanovil tu podružnici »Zveze jugoslovenskih železničarjev« in »Društva jugoslovenskih železniških uradnikov«.

Zaradi velikega števila železniških nameščencev pa je bil Maribor tudi glavno železničarsko žarišče, zato so se tu pripravljali in odločevali vsi večji boji za stanovske koristi železničarjev. Na uradniških mestih so sedeli zagrizeni Nemci, drugi pa so bili večinoma internacionalno organizirani socijalni demokratje. Vendar v narodnostnem oziru tudi ti slovenskim tovarišem niso nikdar prikrivali svojega strogo nemško-nacionalnega mišljenja.

Ob prevratu je bilo v Mariboru sledeče okroglo število železniških nameščencev:

na glavnem kolodvoru	1000
na koroškem kolodvoru	120
na tezenskem kolodvoru	150

Odnos 1270

	Prenos	1270
v delavnici		1600
v kurilnici		1000
v materialnem skladišču		100
pri progovnih sekcijah na gl. in kor. kolodvoru		100
	skupaj	4070

Slovencev je bilo med njimi:

uradnikov		15
drugih uslužbencev		282
	skupaj	297

Od Slovencev so bili uradniki vsi zanesljivi v narodnem oziru, med ostalimi pa je bilo nad 70% omahljivcev.

Za glavni prevoz vojaštva je prihajala na Spodnjem Štajerskem v poštev le J. ž., in sicer proge Špilje—Zidani most, Dravograd—Maribor in Pragersko—Središče. Vse druge proge so bile samo krajevnege pomena.

Na progi Maribor—Ljubljana so opravljali vso vlakovno službo mariborski železničarji in se uporabljale za njo mariborske lokomotive. Zato nam je v času, ko so robantile vojaške množice domov, delala železnica največjo skrb.

Peščica naših zanesljivih železničarjev namreč ne bi bila za dalj časa kos niti skrčeni prometni službi, kaj šele oni, ki jo je terjalo drvenje mogočnih vojaških transportov skozi Maribor. Tudi Ljubljana v prvih treh tednih novembra nam ne bi bila mogla dati pomoči, ker je sama potrebovala vse svoje sile. Če bi bili torej ob prevratu v mariborskem okolišju tudi nemški železničarji, kakor vojaštvo na fronti, zapustili svoja službena mesta, bi se s Koroškega peš valili po Dravski dolini in skozi Maribor vsi nešteti vojaški oddelki, ki jih je sicer prepeljala železnica skozi to ozemlje. Vsak odpor proti oboroženim stotisočem bi bil nemogoč. Razorožitvi bi se bili gotovo z vso silo upirali, ker bi jim orožje ostalo edino sredstvo, s katerim bi mogli izsiljevati hrano na dolgi pešpoti. Najbolj prizadeto bi bilo vprav naše Podravje z Mariborom.

Te kraje je torej rešila neizogibnih ropov in razdejanj samo redna železniška služba, ki je ostala ob prevratu neizpremenjena, kakor je bila med vojno. V nemških železničarjih je zmagal čut dolžnosti in odgovornosti. Seveda sta k temu največ pripomogla: vkoreninjena sila medvojne pokorščine in

skrb za lastni obstanek. Močno jih je k službi podžigalo tudi njihovo nemško mišljenje in prepričanje, da bodo z nezmanjšano službo rešili čimveč slovenske zemlje za Avstrijo. Saj je bilo tiste dni javno geslo vseh nemških železničarjev v mariborskem področju: »Wenigstens bis Steinbrück!«

To voljo in zahtevo izpričuje njihov čisto v mariborsko-nemškem duhu sestavljeni sklep za nadaljevanje dela:

Entschliessung!

Die koalierten deutschen Eisenbahnerorganisationen betrachten die derzeitige Inanspruchnahme deutschen Gebietes und der Eisenbahn, als durch Gewalt erfolgt, nicht endgiltig feststehend.

Um jedoch im gemeinsamen Interesse den Verkehr aufrecht zu erhalten, erklären sie, dass sie den Dienst in loyaler Weise weiter versehen werden. — Angesicht der Tatsache, dass der südslawische Nationalrat in seiner Selbständigkeits-erklärung den Angehörigen anderer Nationen Gleichberechtigung und Schutz zugesichert hat, sprechen wir namens der Marburger und der untersteierischen deutschen Eisenbahner die Erwartung aus, dass der genannte Nationalrat die Fülle seiner ganzen Macht aufwenden wird, um den deutschen Eisenbahnern und ihren Familien das Ausharren bis zur Regelung der Gebietsgrenzen zu ermöglichen.

Sollte diese Regelung die Abtrennung von untersteierischen Gebieten, in denen deutsche Eisenbahner tätig sind, ergeben, so wird gefordert, dass den deutschen Eisenbahnern samt ihren Familien die Rückkehr nach Deutsch-Österreich gesichert wird.

Marburg, am 1. November 1918.

**Allgemeiner Rechtsschutz und
Gewerkschaftsverein für**

Österreich,
Ortsgruppe I, II, III.

**Österreichischer
Bahnmeister-Verein,**

Ortsgruppe Marburg.

Verband

der Südbahningenieure.

**Deutschösterreichischer
Eisenbahnbeamtenverein,**

Ortsgruppe Marburg.

Kondukteurverein

der österr. Eisenbahnen.

Reichsbund

deutscher Eisenbahner,

Ortsgruppe I und II.

Tudi mariborski odbor »Zveze jugoslovenskih železničarjev« je pozval svoje člane, da vstrajajo v redni službi, česar pa niti treba ni bilo, ker so se bili naši narodni železničarji že ob Majski deklaraciji zaobljubili, da bodo ob času pričakovane prevrata napeli vse moči za Jugoslavijo.

Nam so bili nagibi, ki so na nemške železničarje vplivali, da so po prevratu v polnem obsegu nadaljevali službo, čisto postranska reč. Za nas je bilo samo to važno, da je v redu tekel nenadni vlakovni promet, ki ga v taki ogromnosti še ni videl svet. In moramo priznati, da so tudi nemški železničarji, kljub polomu domače jim Avstrije, z občudovanja vredno disciplino vztrajali v tem sila napornem delu.

Samo načelnik koroškega kolodvora nadzornik Konrad Brunner je iz strahu pred prevratom ubežal že ob prihodu prvih transportov. Njegovo mesto je prevzel rev. Alojz Plantan, edini slovenski uradnik na tamkajšnji postaji.

10. novembra, prav med največjim železniškim vrvenjem je vse železničarje zelo izpodbudila brzojavna naredba, s katero se je zagotovilo za dobo transportov vsakemu železničarju po važnosti njegove službe 100, 50, 25 ali 10 kron dnevne nagrade. To naredbo je izdalo poveljništvo soške armade »zaradi nujne izpraznitve Italije«, kakor pravi brzojavka.

Prevrat v upravi J. ž. na spodnje-štajerskih progah.

Ko je ob Pijavi zastalo prodiranje avstrijske armade, so tudi največji zagovorniki Avstrije izgubili vero v njeno zmagó. Celo armadno vrhovno poveljništvo je začelo izdajati naredbe, ki so že namigavale, da se fronta ruši in bo vojna kmalu pri kraju. Generalno ravnateljstvo J. ž. pa kljub temu še do srede oktobra ni ničesar ukrenilo za slučaj vojaškega navala na železnico.

Zato so slovenski uradniki na glavnem kolodvoru v Ljubljani, v. rev. Miroslav Gregorka in Ivan Kejžar, rev. Ivan Manfreda, v. rev. Leopold Pahor, kontr. Alojzij Pregelj in inženir Ignacij Šega tajno sklenili, da se pripravita načrta za odvažanje vojaštva z italijanskih bojišč in za nacionalno osamosvojitve vseh prog J. ž. na slovenskem ozemlju takoj po prevratu. Sestava načrtov se je poverila kontr. Preglju. Državni prevrat vodilnih slovenskih uradnikov J. ž. v Ljubljani torej ni našel nepripravljenih. Zato pa so se z vsemi progami tja do Špilja že

prve dni zlahkoma odkrhnili od generalnega ravnateljstva na Dunaju.

Narodni svet v Ljubljani je na osnovi Pregljevega načrta 29. oktobra generalnemu ravnateljstvu J. ž. brzojavno predlagal, da se vse proge J. ž. na slovenskem ozemlju, ki so doslej pripadale obratnim nadzorništvom v Celovcu, Gradcu in Trstu, podredijo enemu samemu obratnemu ravnateljstvu. To naj se ustanovi v Ljubljani v tolikem obsegu, da bi lahko čimprej prevzelo posle samostojnega ravnateljstva.

30. oktobra je generalno navnateljstvo J. ž. z ozirom na potrebo nepretrganega prometa brzojavno pristalo na ta predlog in obratnemu nadzorništvu v Ljubljani podredilo razen prog tržaškega nadzorništva tudi proge Rimske Toplice—Špilje—Ljutomer, Maribor—Velikovec—Sinča vas in Pragersko—Središče do deželne meje.

Za vodjo novega obratnega nadzorništva v Ljubljani se je določil kontr. Pregelj, vodstvo strojne službe pa je prevzel inž. Šega.

31. oktobra je izdal kontr. Pregelj sledečo prvo slovensko naredbo:

Brzojavka.

Od ekspoziture obratnega nadzorništva J. ž. št. 1377/f,
31. oktobra 1918.

Na vse železniške urade od Spielfelda do Trsta, Maribora do Spitala ob Dravi, Pragerskega do ogrske meje, Zidanega mosta do Brežic, št. Vida ob Glini ter južno teh prog.

Narodno Vjeće v Zagrebu je dalo čez železnice polnomoč Narodnemu svetu v Ljubljani. Narodni svet prevzame s tem obrat na zgoraj imenovanih progah.

Osobje se pozivlja službo po dosedanjih predpisih dalje izvrševati ter se v lastnem interesu ogibati vsakega oviranja.

Posle vodi do nadaljnih določb ekspozitura v Ljubljani.

Za narodni svet:

Pregelj.

Obenem je kontr. Pregelj na glavnih spodnještajerskih železniških križiščih ustanovil ekspoziture obratnega nadzorništva, in sicer na glavnem kolodvoru v Mariboru, vodja rev. Kitak, na Pragerskem, v rev. Josip Mohorko, v Špilju, rev. Dragotin Rudella.

Rev. Kitak je imel tudi nadzorništvo nad vsem brzojavnim, telefonskim in vlakovnim prometom iz Maribora proti severu. Dodeljena sta mu bila uradnika Ivan Zapečnik in Karel Regoršek. Ta dva sta se menjavala v 24 urni nadzorovalni službi, ki so jima jo zelo otežili nemški uradniki.

Odredbam ljubljanskega slovenskega nadzorništva se mariborski nemški železničarji niso kdovekaj upirali, ker so bili trdne vere, da bodo veljale samo za čas prevažanja vojaštva.

Potreba in važnost Kitakove ekspoziture se je pokazala že takoj ob prevratu. Nemški železničarji so namreč hoteli odpraviti iz delavnice najdragocenejše stroje in vso veliko zalogo težko nadomestljivega materijala v Wr. Neustadt. Imeli so že vse na vagonih, a rev. Kitak je še o pravem času odkril njihovo namero in s pomočjo predsednika Narodnega sveta za Spodnje Štajersko, drja Karla Verstovška, preprečil odvoz.

Transporti po železnici.

Že od srede oktobra se je vozilo skozi Maribor čimdalje več vojaških beguncev pod imenom dopustnikov. 30. in 31. okt. pa jih je prišlo kar cele vlake. Ti transporti so bili še vsi službeno odpravljeni, pod strogim vodstvom in so kazali vojaki dosti pokorščine in reda. Bili so večinoma iz zaledja.

Na koncu oktobra pa so se zrušili tudi na fronti vsi stoletni temelji avstrijske armade. Častniki, ki se jim je vojaštvo uprlo, so zapuščali zaupana jim mesta, za oddelke na fronti in za one za fronto se z malo izjemami nihče več ni zmenil, prehrana je izostajala. Višja poveljništva so izgubila veljavo in moč, vojake brez vodstva pa je vrgla negotovost iz okopov in postojank nazaj na cesto in železnico in skrb za domačo posest in domače ljudi jih je podila proti domu. V naglici je vzel vsak seboj, kar se mu je zdelo, da mu bo po poti ali doma v dobro.

29. okt. je sporočilo vodstvo vojaških transportov v Ljubljani svoji ekspozituri v Mariboru, da je vojaški pritisk od juga vedno hujši in da so razne postaje napovedale transporte, ki so brez poveljnikov.

V istem času je obratno nadzorništvo v Celovcu poročalo o vojaških izgredih v Beljaku in zahtevalo iz Maribora čimveč praznih garnitur s potrebnim osebjem, da bi se moglo vojaštvo hitro odpravljati, ker se je bilo zaradi nediscipline bati nasilja. Rev. Kitak je odposlal vse količkej sposobne vagona za prevoz

vojaških begunskih transportov, ki so se takrat uradno še vedno imenovali »Urlaubertransporte« — transporti dopustnikov.

Zadnji dan oktobra je začela železna cesta stokati pod množino in težo vojaških vlakov. Na vseh svetnikov dan popoldne je pokazal mariborski glavni kolodvor sliko, ki je potem ni spremenil skoraj tri tedne. Sprednji štirje tiri so bili po vsej dolžini zagozdeni z osebnimi in tovornimi vlaki. Vagoni natrpani z vojaki, strehe vagonov čez in čez zasedene. Iz vagonov in s streh petje, tuljenje, preklinjaje. Vsak se je vozil, ne meneč se za red na železnici, kamor ga je gnalo in kjer si je priporil prostor.

Ves civilni osebni in tovorni promet na železnici je za dobo glavnih vojaških transportov sam ob sebi prenehal. Zadnji še po voznem redu odpravljeni vlak je bil brzi vlak iz Trsta, ki je prišel v Maribor 3. nov. dop. z osemurno zamudo.

Odtlej so vojaški vlaki odhajali s transportnih odhodnih postaj brez voznega reda, kakor so pač prihajale tja prazne garniture.

Ti transportni vlaki so se v mariborskem področju za dalj časa ustavljali le na postajah, kjer so zajemali vodo in nakladali premog in na glavnih prehranjevalnih postajah v Mariboru in na Pragerskem, včasih tudi v Dravogradu, Špilju in Ptuju.

Z železnico so se vračali skozi Maribor skoraj samo pehota in le nekaj tehniških oddelkov in topništva. Ti transporti so bili malone vsi brez rednega vojaškega vodstva. Za povelja ali prepovedi se že nihče ni več zmenil. Vsak se je naenkrat čutil gospodovalca in to tudi v vsej sirovosti pokazal. Iz vagonov so izganjali civilne potnike in častnike. Tem so pljuvali v obraz, jim trgali znamenja službene stopnje z obleke in jemali prtljago. Železničarje so psovali in jim grozili z orožjem. Zgrabila pa jih je tudi blazna strast po uničevanju. V vagonih so izdirali kljuke, obešalnike in druge kovinaste naprave, razbijali zrcala in okna, s sedežev rezali žametno in usnjeno prevleko in metali odrezane krpe skozi okna. Mreže za prtljago in okenske zavese so vse potrgali. To uničevanje pa se je zaneslo iz vagonov v še hujši meri tudi na postaje. V Beljaku so 30. okt. zažgali veliko skladiško barako, v Celovcu vlomili v kolodvorsko skladišče.

Značilno je bilo streljanje transportov med vožnjo in po kolodvorih. Pokalo je iz vagonov, posebno ponoči, kakor iz

strojnic in nihče ni vedel kam merijo strelji. Vendar pa se ni izvedelo, da bi bil kateri teh stotisočev tjavendan, sicer pa le bolj iz razposajenosti izpaljenih izstrelkov koga ranil, ali celo ubil.

Pač pa je bil namenoma zadet ob železniški stražnici v Strnišču čuvaj Franc Jug, ki je govoril s svojo ženo. Dasi je bil težko ranjen, je vendar ozdravel (Akt okr. sod. v Ptujju Z VI 224/18).

Pocestni transporti.

Po cestah so se valili topništvo, konjica in vozništvo. Pocestni transporti, ki so imeli še svoje poveljnike in so bili preskrbljeni s kuhinjami in z živežem, so na poti domov v polnem redu prehodili 40 in tudi več km našega ozemlja na dan.

Samim sebi prepuščeni oddelki pa so brez discipline in brez reda vihrali večinoma le do prve večje železniške postaje. Takih oddelkov so v mojem področju največ posrkali Maribor, Pragersko in Celje.

Pocestni transporti so med potjo prodajali najrazličnejše predmete, ali pa jih zamenjavali, najrajši za živila. Kupci so bili kmetje in drugi ljudje od blizu in daleč, ki so zavohali lepo priliko. Pri teh kupčijah ni bilo treba nabitih mošenj. Za malo kron, za hlebec, ali tudi za kos kruha so dajali lačni vojaki nahrbtnike, čevlje, perilo, hlače, bluže, celo plašče. Razpečevali so konjske odeje, sedla, konje, vozove in sploh vse, kar jim je na cesti oviralo hitro pot. Pred Celjem in Mariborom so brž še vse, kar jim je ostalo, po slepi ceni prodali. Strojne puške so ponujali po 20—40 kron, a niso našli odjemalcev, izvrstne pištole, revolverje in daljnoglede po 10—20 kron. Česar v naglici niso mogli spraviti v denar, so pred mestom pustili kar na cesti — automobile, orožje, vprežene topove in vozove, sami pa so drevili na postajo. Ko so tam slednjič dočakali svoj vlak, so se že, preden se je ta ustavil, od vseh strani hkrati divje zapodili na vagonne in med ruvanjem in trganjem zasedli še zadnji kotiček na stopnicah, hodiščih, odbijačih in strehah, sploh, kjer je bila kaka opora za roko, ali nogo, tako, da je ves vlak izginil v množici vojaštva in bil podoben veliki kosmati gosencici.

Vagoni prihajajočih vlakov pa so bili večinoma že tako natlačeni in preobloženi, da ni mogel nihče več vanje, ali nanje.

V takih slučajih se je vnel med čakalci za najmanjši prostorček boj do krvavega. Šibkejši so ostajali po ves dan in tudi dalj na postaji, dokler se jim ni posrečilo odriniti še šibkejših.

Ob cestah, kjer so se pomikali taki neredni transporti, so se kmalu pojavile cele trope konj, ki so se klatili po polju in se posebno ponoči zaradi mraza zatekali v bližino hiš. Nekaj so jih polovili kmetje. Precejšnje število pa jih je, vajenih vojaškega reda in nege, zaradi picle in še to slabe hrane in pomanjkanja vode oslabilo in poginilo.

Pocestni transporti niso bili tako nasilni, kakor železniški, ker so si med potjo lahko priskrbeli živil. Na srečo jih tudi ni bilo veliko.

Razoroževanje transportov.

Vedno pogostejše praske naših kolodvorskih straž z vozečimi se oboroženimi oddelki so nas prisilile, da smo začeli 3. nov. pop. razoroževati železniške, pa tudi pocestne transporte.

V Mariboru so se v začetku postavile razoroževalne straže na glavnem in koroškem kolodvoru in ob mestni meji na Koroški, Tržaški in Graški cesti. Razoroževali so posebno izbrani vojaki pod poveljstvom odločnih častnikov. Na koroškem kolodvoru so bili v pomoč tudi starejši gojenci voj. realke.

V Dravogradu je razoroževal ppor. Pavle Arnejčič, ki je zasedel kolodvor z 20 možmi narodne straže in dvema strojnicama. V drugih krajih so prevzeli ta posel Narodni sveti z lastnimi stražami.

Na koroškem kolodvoru v Mariboru pa se je pokazalo, da zaradi razorožitve zastaja promet. Zato sem 9. nov. preložil razoroževanje od tam v Bistrico, ki je druga železniška postaja od Maribora na koroški progi. V Bistrici so se od tega dne tudi menjali stroji in vlakovno spremstvo. Od teh vlakov se oni, ki so bili namenjeni proti jugu, niso več ustavljali na koroškem kolodvoru, temveč so se vozili kar skozi po železniškem loku na Pragersko.

Od častnikov so šli v Bistrico razoroževat por. Jože Barle, ki je že od 4.—8. nov. razoroževal v Mariboru na koroškem in glavnem kolodvoru, ppor. Anton Poje in prap. Prah, 12. nov. pa je bil odrejen tja še ppor. Žitko od ljubljanskega strelskega polka.

Pri razoroževanju smo zasegali v glavnem vseh vrst orožje; vendar ga ni bilo transporta, ki ne bi bil pri preiskavi skrnil in zatajil vsaj nekaj pušk. Odvzemali so se tudi predmeti, ki so bili očitno tuja last, državna ali zasebna. Puščala pa se je transportom in posameznikom vojaška obleka na telesu in do doma potrebna hrana.

Delo je šlo pri večini transportov nepričakovano dobro. Upirali so se pač častniki, moštvo pa je mirno in v popolni brezbriznosti oddajalo orožje. Tako so se dali našim malim stražam brez odpora razorožiti celi nemški bataljoni.

Druga reč pa je bila z madžarskimi transporti, ki so prihajali čez Koroško v rednih oddelkih, dobro oboroženi in nad potrebo preskrbljeni z živili. Vse madžarske transporte smo redno odpravljali čez Pragersko na Čakovec. 6. nov. pa je prišel na koroški kolodvor sicer manjši madžarski transport, ki je bil pa izmed vseh najbolj divjaški in so nam v tem smislu o njem že poročali iz Dravograda. Seveda se tudi v Mariboru ni dal razorožiti. Za ta izjemni slučaj pa smo imeli že vse pripravljeno. Transport se je odpeljal sicer nerazorožen s koroškega kolodvora, a se je na mostu ustavil, stroj pa je sam odhitel na glavni kolodvor. Obe strani mostu je že prej zasedlo naše vojaštvo s strojnicami, s ceste ob klavnici pa sta zijala v vlak dva topova. S tem smo divjake sicer užugali, vendar je bil tak način razoroževanja sila zamuden in je nevarno oviral nujni promet na železnici. Zato smo poslej mirnejšim celotnim oddelkom, ki so njih poveljniki jamčili za red po našem ozemlju, dovolili prehod z orožjem, samo, da smo se jih hitro iznebili. 10. nov. je divji madžarski transport z juga začel na ptujskem kolodvoru streljati, ker ga je hotela narodna straža razorožiti. Težko ranjena v levo stegno je bila Katarina Šegula (Akt okr. sod. Z VI 222/18).

Orožja se je transportom sicer veliko odvzelo, a bilo je malone vse bolj ali manj poškodovano. Puška je bilo skoraj vsaka druga brez zaklepa. Municije smo dobili razmeroma malo.

Nasilja in plenjenje transportov.

V mariborskem okolišu so začeli transporti na železnici pleniti v noči med 31. okt. in 1. nov. V glavnem jim je bilo do živil. Ropali so po kolodvorskih skladiščih in polnih tovornih vagonih, tam, kjer so pač slutili hrano. Nobena zapora ni bila

dosti trdna pred njimi, vse so razbili. Kar je bilo užitnega so pojedli, ali popili, ostalo razmetali. Prve dni po prevratu so bila tla obeh mariborskih kolodvorov s papirjem, krvavimi capami, z razbitimi zaboji, odpadki, utrtimi sodci, deskami, najrazličnejšim orožjem in drugimi rečmi tako pokrita, da noga ni zadela proste zemlje.

Ropalo se je kar vpricho železniških uradnikov in častnikov, ker prve tri dni novembra nismo imeli toliko zanesljivega vojaštva, da bi zastražili vse, kar je bilo ropanja vrednega. Česar pa nismo zavarovali s strojnicami, ali vsaj z večjim številom pušk, je bilo izgubljeno. Plenilo se je na vseh postajah, kjer so dalj časa čakali transportni vlaki.

Na postaji **Dravograd** je 31. okt. madžarsko vojaštvo naskočilo vlak s pošto za fronto. Česar niso mogli odnesti, ali prodati, so zmetali v reko Mežo. Istega dne je vojaštvo in civilno prebivalstvo v družbi železničarjev izropalo tam vagon vina. Pijana množica je nato pregnala osebje vojaške bolnišnice, ki se je ustanovila proti koncu oktobra v Dravogradu. Ves inventar bolnišnice je izginil.

Na **koroškem kolodvoru v Mariboru** je izropal 1. nov. madžarski transport 20 vagonov daril za vojake na fronti in dva vagona prepečenca, ki ga je oddalo mariborsko vojaško skladišče. Na tem kolodvoru so se ponavljali ropi še 2. in 3. nov.

Na **glavnem kolodvoru v Mariboru** so oplenili 1. nov. madžarski vojaki dva vagona sladkorja in vagon belega sira. Vagon moke in vagon ovsas razsuli. 2. nov. je madžarski transport izropal vagon mesnih konzerv in razbil vagon steklenic s kislom vodo. Na vagonu sena so podtaknili ogenj, ki so ga pa železničarji in kolodvorska straža udušili. 3. nov. so spet madžarski vojaki navalili na kolodvorsko skladišče. Na kolodvorsko stražo, ki je hotela preprečiti plenjenje, so streljali in enega stražnika ranili. Naši so morali s strojnicami nad oborožene roparje. Vnela se je bitka, v kateri so padli štirje plenilci, sedem jih je bilo težje in večje število lažje ranjenih. V takih spopadih je bilo za časa transportov na glavnem kolodvoru ubitih šest plenilcev, na koroškem kolodvoru eden.

Na postaji v **Pesnici** so 2. nov. Madžari in Nemci vlomili poštni vagon in odnesli tudi denar.

Veliko sta prestali pred vojaškimi transporti postaja in vas **Pragersko**. Tam je 1. nov. dop. madžarsko vojaštvo

oplenilo polne tovarne vagone in kolodvorsko skladišče, se opilo z ugrabljenim žganjem, razgrajalo po kolodvoru in napadalo železniške in poštne uradnike. Mala kolodvorska straža pijani sodrgi ni bila kos. Popoldne so se pijanim divjakom pridružili okoličani. Pozno zvečer je telefoniral pragerski postajni načelnik v. rev. Jurij Gratt (Nemec) po vojaško pomoč, ker je izvedel, da se namerava izropati kolodvorska restavracija.

Vojaštva za pomoč izven Maribora sem imel 1. nov. le ostanek bosenskega saperskega bataljona. Ta bataljon, ki ga je pridržal v Mariboru prap. Božo Srebrè, je štel dopoldne 300 mož, a jih je ostalo do noči komaj še 100. Te sem poslal ob 23. uri pod poveljstvom por. Dragutina Baslerja (Hrvat) na Pragersko na pomoč. Pridružil se mu je prostovoljno ppor. Slavko Trobej.

Napovedano plenjenje se je res začelo, in sicer še pred prihodom našega oddelka. Divjaki so v kolodvorski restavraciji razbili šipe in kozarce, razdejali mize, stole in drugo pohištvo. Kuhinja je bila v samih črepinjah. Utrli so tudi okna kolodvorskih pisarn in čakalnice, izpraznili kolodvorsko trafiko in jo porušili. Naša pomoč je prišla prepozno, vendar pa je preprečila še nameravani napad na zasebna stanovanja.

2. nov. do večera so pobegli s straž vsi Bosenci. Por. Basler in ppor. Trobej sta prevzela in s pomočjo nekaj železničarjev uredila kolodvorsko prehranjevalno postajo. Ta dan je prišel na Pragersko za ta okoliš za nadzornika imenovani v. rev. Mohorko.

V noči med 2. in 3. nov. so udri madžarski topničarji v veliko vinsko klet kolodvorskega restavraterja in mu izpustili vse vino, kar ga niso popili. V sode so streljali. Vino je stalo v kleti čez gleženj visoko.

Ta razbijaški transport, ki je bil dobro oborožen, je 2. nov. zvečer na koroškem kolodvoru v Mariboru zahteval, da se mu da hrana na glavnem kolodvoru in da ga pustimo čez Gradec na Ogrsko. Odpravili pa smo ga kljub tej zahtevi po železniškem loku naravnost na Pragersko. S tem smo rešili mariborski glavni kolodvor in njegovo okolico v mestu škode, ki bi bila seveda veliko večja od one na Pragerskem. Morda bi se bil začasno ustavil celo vlakovni promet, kar bi bilo plenjenje v mestu še posebno pospešilo.

3. nov. sem zaradi naraščajočih izgredov madžarskih vojakov zahteval od ekspoziture vodstva za vojaške Transporte v

Veliki Kaniži, da mi pošljejo nekaj častnikov ali drugih odločnih oseb, ki bi mirili madžarske transporte v materinščini. Res sem dobil že 4. nov. dop. sedem madžarskih pomirjevalcev — »Beruhigungskommissäre«. Od teh sem kpt. Petrikovitza in še dva določil za Maribor, ostale s kpt. Kalmanom Schnetzerjem pa poslal na Pragersko. Manj divje transporte se jim je posrečilo čisto pomiriti. Pomirjevalce smo imeli v službi 10 dni. Dobivali so vso oskrbo od nas.

3. nov. je v. rev. Mohorko zaradi neprenehljivega divjanja transportov večkrat prosil za vojaško pomoč, a mu je nisem mogel dati, ker smo imeli ves ta dan tudi v Mariboru veliko sila besnih transportov. Šele zvečer sem mu poslal por. Barleta s ppor. Drobničem kot kolodvorska reditelja. Por. Barle mi je od tam zvečer sporočil, da se pripravljajo vojaki zopet na napad in celo na požig. Zato sem odredil kpt. Metoda Rakušo s ppor. Pavlom Vrbičem in še enim častnikom, dvema strojnicama in 24 možmi na Pragersko, kamor so dospeli 4. nov. ob 3. uri. To je bil naš prvi disciplinirani vojaški oddelek, ki se je uporabil izven Maribora. Napovedanega napada ni bilo, ker se je nevarni madžarski transport medtem odpeljal.

Po prihodu strojnic je nastal na Pragerskem popolen mir.

4. nov. ob 18. uri je nekdo podtaknil ogenj v shrambi za olje v kurilnici. Pogorelo je desno krilo kurilnice.

5. nov. zvečer je pripeljal poseben vlak s štirimi vagoni iz Ljubljane na Pragersko 100 čeških vojakov. Vodil jih je por., tudi Čeh, ki je izjavil, da imajo povelje, da ostanejo na Pragerskem kot kolodvorska straža. Kdo je v Ljubljani to odredil, ni vedel povedati. V. rev. Mohorko je nastanil Čehe v šulferajnski šoli, po noči pa so se neopaženo odpeljali — s Pragerskega proti Pragi.

5. nov. se je zgodila blizu Hajdine pri Ptujju velika železniška nesreča in je bila proga od Pragerskega proti Ptujju zaradi poprave 17 ur neuporabljiva. Na Pragerskem se je v tem času nabralo iz Maribora sedem vlakov, ki niso mogli dalje proti Čakovcu. Skušali smo jih odpraviti čez Zidani most, a vojaki so se temu uprli. Več sto se jih je vsedlo in vleglo na tire pred lokomotive in tako preprečilo odhod. Oni, ki so imeli bližje domov, so jo udarili peš ob progi proti ogerski meji in dospeli dopoldne v Strnišče.

Taborišče Strnišče se je zgradilo l. 1915. za nastanitev vojnih vjetnikov. Te pa so kmalu porinili bolj v osredje države in barake preuredili za vojno bolnišnico, ki je štela 20.000 postelj.

31. okt. pop. so že prihajali s Pragerskega mimo Strnišča polni vlaki vojaštva. V mraku se je uprlo moštvo madžarskega taboriščnega stražnega oddelka in si s streljanjem izsililo prosto pot. Pred odhodom so razmetali iz skladišča municijo in puške, da je tega vse polno ležalo na tleh komursibodi na razpolago. Tudi častniki so odšli.

V Strnišču je bilo takrat nad 10.000 bolnikov v staležu čeških rezervnih bolnišnic Klatov in Mlada Boleslava in nad 1000 italijanskih in ruskih vjetnikov. Ko so ti poumeli, kaj pomenijo vojaštva polni vlaki, upor straže in odhod častnikov, je vsak, ki so ga le noge nesle, pobral svoje reči in zapustil taborišče. Ostali so samo težje bolni in ranjeni, a od velikega števila bolniškega osebja samo nekaj čeških zdravnikov, eden iz Dalmacije, dr. Franc Toplak iz Maribora in pet sester Rdečega križa. Od vseh duhovnikov raznih ver pa je vzdržal v Strnišču samo vojaški kurat Franc Kogej. Pomaгал je zdravnikom odpravljati bolnike v ptujsko bolnišnico, kjer je ostal v duhovniški službi do božiča. Iz Strnišča je rešil precej vojaških matrik, dragocenih liturgičnih posod in oblek, kar je vse izročil Narodnemu svetu v Ptuj. Na velikem taboriškem poštnem uradu so ostali: vodja pošte Franc Mlinarič, Karel Majksner in Adolf Kosi — vsi trije Slovenci.

Velikanske so bile množine za 20.000 bolnikov v taboriških skladiščih nakupičenega posteljnega in telesnega perila in živil, obvezil, zdravil, kirurgičnega in drugega zdravniškega orodja, Röntgenovih aparatov itd. Kuriva je bilo v taborišču vedno za cel mesec dosti. Tudi veliko skladišče za vojaške obleke in čevlje je bilo polno.

V to nezastraženo bogato taborišče so zašli 6. nov. dop. madžarski vojaki in začeli na slepo streljati v barake in vdirati v skladišča.

Vodja pošte Mlinarič je takoj telefoniral sreskemu načelniku v Ptuj drju Otmarju Pirkmajerju po pomoč. Ptujski Narodni svet je kmalu odposlal Milana Brenčiča in drja Toneta Horvata, ki naj bi uničevanje skušala preprečiti z mirnim po-

sredovanjem. Odposlanca pa sta se morala s sredi poti vrniti, ker so plenilci že od daleč obstreljevali njun avtomobil. Kmalu nato se je pojavil v Strnišču narednik Janko Reich z oddelkom Narodne straže iz Ptuja. To so bili večinoma mladi fantje, ki zbog obsežnega taborišča in množice izkušenih plenilcev niso mogli nič opraviti.

Progo pri Hajdini so medtem popravili, plenilci pa so po prvem mimo vozečem se vlaku drveli v Ptuj in Strnišče je bilo rešeno vojaških roparjev.

Na Spodnjem Štajerskem je imela razen obeh mariborskih železniških postaj, potem pragerske in razoroževalne v Bistrici, največ opraviti z vojaškimi transporti postaja Hoče, prva iz Maribora proti Pragerskemu. Načelnik postaje je bil rev. Ernest Jeras.

V Mariboru so se, kakor že omenjeno, za nadaljnjo vožnjo menjali stroji. V dobi transportov pa jih za pomnoženi promet ni bilo zadosti. Zato so se morale s transporti prihajajoče lokomotive v mariborski kurilnici na novo opremljati. To je trajalo navadno tri do štiri ure, kadar je bil hud naval transportov, pa precej več in so seveda transporti ves ta čas čakali.

V Mariboru ni bilo niti prostora za take vlake pa tudi varno ne, ker je bilo pričakovati ropanja po mestu. Pošiljali smo jih torej v Hoče. Tam je bila nevarnost manjša, ker hiš tik ob postaji ni bilo, dalj v okolico si pa vojaštvo ni upalo, da ne bi zamudilo odhoda.

5. nov. so nam začeli pohajati vagoni in lokomotive, ker nismo dobivali iz Avstrije in Ogerskega praznih vlakov nazaj. Zato sta se obvestila obratno nadzorništvo v Gradcu in ekspozitura vodstva vojaških transportov v Veliki Kaniži, da se bo v Špilju, oziroma na madžarski meji vojaštvo prisililo s strojnici, da izstopi in nadaljuje pot peš, če nam ne bodo vračali praznih garnitur. To je zaleglo in so nam res odslej z obeh strani redno pošiljali stroje in vagoni. Vendar pa je že nastal v prometu zastoj in so morali od 7. do 9. nov., ob času najhujšega pritiska transportov, vojaški vlaki na hoški postaji čakati do devet ur na novo opremljene lokomotive.

O početju enega prvih takih transportov je poročal iz Hoč rev. Jeras:

»3. nov. zjutraj je obvestil v. rev. Mohorko s Pragerskega vse postaje do Maribora, da odhaja od tam pijan vojaški trans-

port, ki je zelo nasilen. Nato je prišlo iz Maribora naročilo, naj ustavimo vlak v Hočah, ker bi bilo nevarno pustiti pijane vojake v mesto. Obljubili so iz Maribora, da nam čimpreje pošljejo vlakovno skupino in opremljen stroj, ki bo potegnil pijani transport proti Gradcu brez postanka v Mariboru. Čakali smo cele štiri ure. Medtem je vojaštvo dalje pijančevalo. V vsakem vagonu so imeli dva do tri sodce vina in ruma; pili so iz menažovk, piskrov, steklenic. Bila je nedelja in kmalu se je nateklo na kolodvor vse polno okoličanov, moških in žensk, ki so se pomešali med pijane vojake in z njimi popivali. Vojakom, ki so nekaj časa dobre volje v petju in vriskanju čakali nadaljevanja vožnje, je slednjič pošlo potrpljenje, začeli so železničarjem, posebno meni, groziti, da nas pobijejo in postrele, ako ne dobe v najkrajšem času lokomotive. Počilo je nekaj strelav in položaj je bil čimdalje resnejši. Razburjenje pa je priklopelo do vrha, ko je brzi vlak z juga zavozil na postajo. Vojaki pijanega transporta so si hoteli na njem priboriti prostora in so med pretepom obkolili lokomotivo, da je bila kakor zagozdena med človeška telesa. Strojevodji brzega vlaka sem ukazal, naj takoj odpelje, ne glede na ljudi. Piskal je in piskal, toda šele, ko je izpustil paro, se je vojaštvo nekoliko umaknilo in vlak se je med silnim vpitjem zaostalih odpeljal. Pijana tolpa je pritisnila zdaj s podvojeno ljutostjo name. Telefoniral sem, gotovo že tridesetič v Maribor po vojaško pomoč, ali opremljen stroj. Toda vedno isti kratki odgovor: »Vojaštva nimamo!« ali: »Boljše, da v Hočah razbijajo, nego v Mariboru,« ali pa »Stroj se pripelje v pol ure.« — Okoli 10. ure je lokomotiva vendar dospela. V divjem veselju so me začeli zdaj ljudje, ki so mi prej grozili, da me ustrelje, objemati, silili so me, naj pijem z njimi na konec vojne, svobodo, republiko. Vse se je veselo poslavljal in pilo, tudi strojevodja in sprevodniki, nihče ni hotel na vlak. Zastonj so bile moje prošnje in grožnje. Že je prihajal nov transport z juga. Moral sem na vsak način izprazniti postajo. K sreči je bil na kolodvoru znan mi češki častnik, ki je na mojo prošnjo strojevodjo pijanega transporta z orožjem prisilil, da je odpeljal. Domačini, ki so popivali z vojaki, so poskakali iz vagonov, ko je vlak že odhajal. Na kolodvoru je kraj tira obležalo, kakor mrtvih okrog 20 ljudi, med njimi ena ženska, ki so se bili pa le do nezavesti opili. S postajnim delavcem sva jih znošila na varno na travnik. 3. nov. je bil za postajo Hoče eden najhujših dni v dobi trans-

portov. Pozneje sem izvedel, da so pele ta dan na glavnem kolodvoru v Mariboru tudi naše strojnice.«

4. nov. so odklopili od vojaškega vlaka dve cisterni bencina, ki ju je potem načelnik postaje skril radi nevarnosti ognja na tiru v prepojilnici. Drugi dan so domačini izvohali bencin in popoldne so že prihajali ljudje od blizu, a tudi do štiri ure daleč z najrazličnejšimi posodami. Kradež je prenehal, ko je dospela straža. Ta pa je začela ostali bencin kar javno prodajati in ko je načelnik prepovedal prodajo, mu je podčastnik zažugal, da ga ustrelji. Bencin je bil v poldrugem dnevu pokraden in prodan.

6. nov. zvečer je začela goreti na hoški postaji prepojilnica, kjer je ležalo v skladih nad 120.000 hrastovih pražov za železnične tire in skoraj 10.000 brzojavnih drogov. Prepojilnica je bila edina za proge J. ž. v Sloveniji in na Hrvaškem. Rev. Jeras je s pomočjo železničarjev ogenj udušil.

Podatki o nasilju in plenjenju vojaških transportov nam kažejo, da je bilo najbolj razuzdano samemu sebi prepuščeno madžarsko vojaštvo, oni madžarski oddelki pa, ki so bili še pod poveljstvom častnikov, so imeli vzoren red.

Dnevi po 6. nov. so bili na železnici glede na plenjenje in divjanje že boljši. Skladišča in vagoni na kolodvorih so bili, ali že izropani, ali pa trdno zastraženi. Tudi so začeli prihajati, čeprav nedisciplinirani, vendar vsaj trezni in razoroženi transporti, ki so bili zadovoljni, da smo jih nasitili in brž dalje odpravili.

Če slednjič pomislimo, da je vojaštvo, ki se je valilo po cesti in železnici skozi naše kraje, štiri leta po povelju ubijalo in uničevalo, moramo priznati, da je v svoji nebrzdani podivjanosti napravilo vendarle primeroma majhno škodo, dasi je tudi ta znašala milijone.

Civilna nasilja in plenjenja.

Roparska strast pa ni popadla samo vojaštva, nego v polni meri tudi skozi vsa vojna leta stradajoče civilno prebivalstvo, zlasti v večjih krajih in ob glavnih železniških progah ter povsod, koder so se pomikali vojaški transporti.

Ropalo se je, kjer in kar je kdo mogel, vsak pa je skušal pograbitvi več nego sosed. Imovino bivše Avstrije, J. ž. in boga-

tejših zasebnikov so imeli za občo last. Civilni plenilci so se, kjer je le bila prilika, pridružili vojaškim, vendar pa so nadaljevali svoj nepošteni posel še tudi potem, ko so bili že zadnji vojaški transporti pri kraju. Pošteni ljudje so bili takrat redki, pa še te so imeli zločinci za lopove, ker niso z njimi kradli in pokončevali. Veliko se jih storjenega zločina niti zavedalo ni, ker so živeli v dobri veri, da ni več ne države, ne postave.

V Mariboru so civilni plenilci prizadeli posebno občutno škodo vojaškim objektom. Zlasti so se spravili nad predmete, ki so bili uporabljivi v gospodarstvu in gospodinjstvu. Prve dni prevrata so izropali letalsko barako in konjsko bolnišnico na Teznu, barako ruskih vjetnikov na Pobrežju, barake bivšega 47. pešp. ob polkovni vojašnici na Tržaški cesti in pri topničarski vojašnici na Betnavski cesti. Odnášali so celo okna in vrata, peči in okenske okvire, iz tlakov so trgali deske, s streh katanasto lepenko. Pospravili so ponekod vso opravo, arhive pa uničili. Skupno z vojaki so plenili tudi v konjiški vojašnici. Najbolj prizadeta je bila stara Dravska vojašnica z obsežnimi skladišči. V teh je bila shranjena vsa bogata dragocena imovina častniških obednic 47. pešp. in 20. lovskega bataljona — srebrno in navadno jedilno orodje, vsakega za 200 oseb in v tem razmerju namizno in kuhinjsko perilo, namizna in kuhinjska posoda, steklenice in kozarci. Veliko je bilo zgodovinskih slik, lepih preprog in cela soba knjig. Del tega bogastva so odnesli, del uničili. Samih črepinj od najdragocenejšega porcelana in od brušene steklovine so pozneje odpeljali iz te vojašnice zvrhan tovorni voz. Od vse velike zaloge jedilnega orodja in posode, je ostalo najslabše in še tega komaj dosti za našo častniško obednico.

V tej vojašnici je bival in gospodaril od 3. do 23. nov. oddelek mestne Schutzwehr s polk. poveljništvom.

Za priskrbo živil so se lotili mariborski civilni plenilci kolodvorov, posebo tezenskega. Ta kolodvor je zgradila vojaška uprava v prvem letu vojne, da se je tam razvrščal vojaški materijal za fronto. Obsežnega kolodvora, ki je bil ob prevratu poln raznega blaga, nismo mogli takoj dovolj zastražiti. Zato so plenilci lahko vdiral v vagone in je le malokaj ostalo nedotaknjenega. Sicer smo vrednejše blago spravili v vojaško skladišče, vendar pa je še precej vagonov ostalo na prostem, zbog česar je pljenje na tezenskem kolodvoru trajalo še tja

v december, dasi smo imeli tam že močno stražo. Vedno tudi ta ni bila zanesljiva in večkrat stražniki namenoma niso preprečili kraje. V decembru so največ ugrabili odpuščeni nemški železničarji, ki so v Mariboru brez posla čakali službe v Avstriji. Ti so venomer stikali okrog kolodvora, pa tudi njih žene in otroci, in so včasih kar z vozički odvažali plen. Na koncu decembra se je postaja Tezno opustila.

Razen živil sta se posebno plenila bencin in petrolej. Obojega je stalo na tezenskem kolodvoru več cistern. Policija je prišla nekaj žensk, ki so na trgu prodajale bencin v zelenkah. Največ pa so ga odnesli železničarji proti Zagrebu.

Na glavnem kolodvoru so ponoči navrtali $\frac{3}{4}$ polno cisterno bencina. Prestregli so ga morda komaj nekaj škafov, nad 3000 kg pa ga je izteklo.

Na koroškem kolodvoru je bilo po prvih viharnih dneh precej mirno, ker tam ni bilo živilskih zalog. Pač pa so se plenilci vrgli na premog in je bilo stražam večkrat treba z orožjem nadnje.

Tudi po mariborskih prodajalnah in stanovanjih se je kradlo. Izdatna podpora za nočne tatove so bile nerazsvetljene ulice v mestu. Pa tudi vojaške uniforme. Proti koncu vojne so že skoraj zadnje može poklicali v vojake, zato je po prevratu vse imelo uniformo in se ni dalo razločevati, kdo je res vojak, kdo ne. Kljub najstrožjim naredbam je trajalo še mesece, da so izginile s civilnega prebivalstva vojaške obleke. Policiji je to zelo otežilo delo. Tatovom tudi zato niso mogli do živega, ker so imeli vedno dovolj, seveda enako vrednih ljudi, za priče. Poštenjaki se iz strahu pred maščevalnostjo niso hoteli vmešavati.

Uniformirani tatovi so imeli kljub večkratnim hišnim preiskavam skrito orožje in municijo. Na večja podjetja so se odpravljali kar v skupinah kot vojaške, orožniške, ali policijske patrole in stikali »v imenu postave« po hišah.

Taka peteroglava »orožniška« patrola je obiskala ponoči posestnika Antona Robiča v Pekrah in z orožjem izsilila od njega denar in ključe od blagajne. Roparji so odnesli Robiču okrog 200.000 kron.

Podobnih slučajev je bilo vsak dan nekaj. Drznejši roparji so se izdajali za policijske agente in kar podnevi preiskavali ljudi ter jim jemali denar.

Meseca decembra pa se je zgodil sredi Maribora prav neverjeten zločin. Iz hotela »Pri zamorcu« v Gosposki ulici je izginila Ivica Švajgerjeva, ki je prišla iz Ljubljane. V sobi, kjer je prenočevala, so našli mlako krvi, kako in kam pa je izginila Švajgerjeva in kakšna je bila njena usoda, se do danes ni dalo ugotoviti. Osumljen zločina je bil neki Hugo Kralj, a se je sodnijsko postopanje proti njemu ustavilo zbog nezadostnih dokazov (Akt okr. sod. v Mariboru Vr. VIII 1256/19).

Razen v Mariboru se je na Spodnjem Štajerskem veliko ropalo v ptujskem okolišu. Krivo tej podivjanosti je bilo Orni-govo žganje, ki je z njim leta in leta izprijal naše ljudstvo, da je hodilo z Nemci v boj proti lastnemu narodu. Ves november so se dogajali v teh krajih roparski napadi, posebno ob glavni cesti (Akt okr. sod. v Ptujju Z VI 54/19). Manjših nasilij orožnikom ali sodnji niti naznanjali niso. Večkrat pa so se tudi javno znani večji ropi prikriili, ker so imeli oropanci enaka kazniva dejanja na vesti.

3. nov. je neznanec posestniku Cajnkarju v njegovi viničariji prestrelil obe oči in ga oropal (Akt okr. sod. v Ptujju Z V 232/18). Istege dne je Ivan Hrovat-Maćan s sabljo tako izdelal neznanega vojaka, da je ta umrl za ranami. Maćan je v Brumnovi gostilni na Zg. Hajdini s sabljo napravil 500 kron škode. S konji in vozom potolčenega vojaka je potem pobegnil (Akt. okr. sod. v Ptujju Z VI 51/19). V Cirkovcah pa je tudi tega dne slaboumni gostilničarjev sin Maks Korže ustrelil 19 letnega posestnikovega sina Jožefa Rogača. Korže je zbežal po zločinu v Maribor in se prijavil prostovoljno v našo brambo, kjer so pa kmalu ugotovili njegovo slaboumnost in ga odpustili (Akt okr. sod. v Ptujju Z VI 230/18).

Iz veliko krajev v ptujski okolici so nam naznanjali podobna grozodejstva in se zatekali k nam po vojaško pomoč.

Najbolj divje prevratno ropanje v mariborskem področju pa je bilo gotovo ono v taborišču S t r n i š č u.

Komaj so namreč zapustili ta kraj roparski vojaki, je že prišlo tja plenit civilno prebivalstvo. Okoličani so sicer v mali meri že plenili tam po odhodu taboriške straže in jih je bilo 3. nov. prav veliko ranjenih, ker so vse vprek streljali (Akt okr. sod. v Ptujju Z VI 223/18 in 226/18). Zdaj pa so prišli kar v množicah, moški in ženske, stari in mladi, od blizu in daleč. Moški z malo izjemami v vojaških oblekah. Polastili so se v taborišču pušk

in municije in pod zaščito streljanja vse od kraja na veliko plenili. Uropano blago so z vozovi odpravljali. Plenilci so bili tako pozverinjeni, da so ropali tudi med bolnimi in ranjenimi vojaki, trgali odeje z njih in jim celo izpod teles rjuhe vlačili. Takrat ni bil nihče več varen v taborišču.

7. nov. sem odredil kpt. M. Rakušo s ppor. Vrbičem, eno strojnico in 12 možmi s Pragerskega v Strnišče. Takoj po njegovem prihodu so se začeli s plenilci spopadi, ki so prešli dvakrat ponoči v prav ostro bitko.

Ko je dobil kpt. M. Rakuša po mojem naročilu od svojega brata, kpt. Cirila Rakuše, iz Ptuja na pomoč vod vojakov, je hitro očistil taborišče roparskih tolp.

Plenilci so izgubili v bojih z našim vojaštvom prav veliko svojih tovarišev, a so vse odpeljali.

Na naši strani je padel v neki nočni borbi enoletni prostovoljec Ferdo Zepan, dijak 2. razreda učiteljskega v Mariboru. Med vožnjo iz Strnišča v Ptuj pa je bil 13. nov. zvečer iz zasede ustreljen nar. Reich, ki je na mestu umrl (Akt okr. sod. v Ptuj Z VI 235/18).

Ta čas je bilo v Strnišču še 120 težko ranjenih vojakov, ki jih je dr. Toplak s pomočjo sester Rdečega križa in vojaštva spravil v ptujsko bolnišnico.

Plenilci so odnesli iz taborišča mnogo dragocenega blaga. Ukradene reči so se nahajale po vsej okolici in še onkraj hrvaške meje (Akt okr. sod. v Ptuj Z VI 61/19). Kljub temu je zbral kpt. M. Rakuša po taboriških barakah še velike množine najrazličnejših predmetov in vso to bogato zalogo oddal v Ptuj.

Sanitetni major dr. Ivan Turšič, moj sanitetni referent, je iz taboriške lekarne obe mariborski vojaški bolnišnici tako založil z zdravili, obvezili in drugimi zdravniškimi potrebščinami, da smo s tem materijalom izhajali še čez koroško ofenzivo v juniju 1919.

Sredi decembra je prišel v Strnišče za upravitelja učitelj v pokoju Ogoreuc, stražno službo so prevzeli orožniki, kpt. M. Rakuša pa se je vrnil s svojim oddelkom v Maribor k polku.

Nesreče transportov na železnici.

Prevažanje velikanskih množic vojaštva po železnici ni poteklo brez nezgod, posebno, ker so bile zaradi prenapolnjenih vagonov in posedanja pijanih in samovoljnih vojakov na vagon-

skih strehah naredbe za varen promet vse zastoj. Ponesrečenci so bili skoraj v vseh slučajih sami krivi svoje nesreče.

Na Spodnjem Štajerskem sta terjala precej žrtev krčevinski železniški predor pri Mariboru in črešnjevski pri Sl. Bistrici. Prve dni novembra so našli železniški čuvaji vsako jutro pred vhodi v ta predora ranjene in mrtve vojake, ki jih je vozeče se na strehah treščil med nočno vožnjo obok predora na tla. Pa tudi na prosti progi jih je nekaj popadalo z vagonov. V Maribor se je na vagonških strehah pripeljalo 19 do smrti ponesrečenih vojakov. Dvema je pri Krčevini čez progo napeta brzojavna žica odrezala glavo, kakor z britvijo.

Najhujša železniška nesreča v naših krajih pa se je zgodila 5. nov. ob pol 24. uri na progi Pragersko—Ptuj, blizu Hajdine, vojaškemu transportnemu vlaku, ki je peljal domov zdravnike, častnike, strežnice, moštvo in bolnike neke madžarske rezervne bolnišnice. Na hajdinskem ovinku je skočil peti vagon s tira in se odtrgal od sprednjega tako, da se je lokomotiva s štirimi vagoni pripeljala v Ptuj in so šele tam zapazili, da ni zadnjega dela vlaka.

Na peti vagon, ki se je prevrnil, so v hitri vožnji udarili sledeči s tako silo, da se jih je nekaj kar na treske zdrobilo. Iz razvalin so izvleki mrtvih — enega železničarja in 68 vojakov. Vseh 69 ponesrečencev so pokopali 7. nov. v skupni grob na hajdinskem pokopališču. Težko ranjenih je bilo nad 80. Te so prepeljali v ptujsko bolnišnico, kjer jih je še šest umrlo za poškodbami. Od mrtvih so bili razen treh vsi z Ogrskega. (Poročilo župnijskega urada v Hajdini.)

Iz Maribora se je s posebnim vlakom odpeljalo na pomoč pet zdravnikov, med njimi san. major dr. Turšič in san. kpt. dr. Karel Ipavic, in oddelek vojaških bolniških strežnikov pod poveljstvom Ernesta Zelenke, vodje bolniške postaje na glavnem kolodvoru.

Na kraju nesreče je bila proga tako razrušena, da je kljub pospeševanju popravljalnih del mogel oditi prvi vlak s Pragerskega proti Ptujju šele 6. nov. ob 17. uri.

Orožniki so o vzroku te nesreče sledeče ugotovili: Na Pragerskem je skušalo nekaj tam zaostalih vojakov z vlakom, ki se je pozneje ponesrečil, dalje, a niso dobili v vagonih prostora. Zato so položili na odbijače železniške hrastove prage in sedli nanje. Med vožnjo na hajdinskem železniškem ovinku

pa je bržkone zbog guganja in nagibanja vagonov spolzel en prag z odbijačev pod kolesa in vrgeł vagon s tira (Akt okr. sod. v Ptuj u Z VI 222/18).

Kolikor se je dalo dognati, se je po prevratu na vseh progah J. ž. med vožnjo na razne načine smrtno ponesrečilo 297 oseb.

Konec transportov.

Glavni naval vojaških transportov v stisnjenih oddelkih po železnici je trajal od 31. okt. do 19. nov. Vreme je bilo zelo srečno za prevažanje. Snega in dežja, pa tudi hujšega mraza ni bilo, zato se je vojaštvo lahko vozilo na nepokritih vagonih in strehah. 19. nov. pa je pritisnil dež, potem sneg in prav oster mraz.

Od 20. nov. dalje so prihajali mirni transporti vjetnikov, izgnancev in izseljencev, vlaki z bolniki in v največjem redu češki transporti z juga. Češki transporti so imeli lastno vlakovno osebje, lastne kuhinje in niso zahtevali ničesar razen zamenjave praznih lokomotiv za opremljene.

V decembru 1918 in januarju 1919 so se prevažali le še manjši transporti Čehov, Nemcev in Poljakov — bivših avstrijskih državnih nameščencev, ki so odhajali s prejšnjih službenih mest v Bosni in Hercegovini, Dalmaciji, na Hrvaškem, Kranjskem in Primorskem v domovino.

Od začetka februarja 1919 se je odpeljal samo še vsako soboto zjutraj iz Ljubljane tovořen vlak, ki je pobiral po postajah zaostanke tujih državljanov in jih odvažal proti severu. Aprila 1919 so prenehali voziti tudi ti vlaki.

Vodstvo vojaških transportov je imelo izdelan načrt za odpravo vojaštva in vojnega materijala nazaj v mirovne garnizije po končani vojni. Po tem načrtu bi trajalo vse skupaj najmanj šest mesecev. V resnici pa se je izvršil odvoz v dva jsetih dneh. Seveda moramo upoštevati, da so vojaki pustili večji del vojnega blaga na mestu, kjer jih je zajel prevrat. Razen tega se je vkrcalo na vojaške vlake s povprečno 50 osebniimi ali tovornimi vagoni v navadnih razmerah s prtljago vred okrog 1500 oseb, ob prevratu pa se jih je stlačilo na tako garnituro nad 4000.

Pregelj navaja na strani 605. knjige »Slovenci v desetletju 1918—1919« v spisu »Naše železnice«, da se je vrnilo z itali-

janske fronte in ondotnega zaledja skozi Ljubljano 400.000 vojakov. Lahko rečemo, da jih je od teh tretjina, če ne več, nadaljevala pot skozi Maribor. Razen tega so mimo nas šli tudi bosenski, hrvaški, češki, poljski, madžarski in nemški transporti, ki so prihajali čez Koroško in transporti iz čakovske, dunajske in zagrebške smeri. Zato ni dvoma, da je ob prevratu izmed vseh postaj na slovenskem ozemlju največ vojaštva valovalo skozi Maribor.

Luč.

O. R.

Luč vrh gore se blešči:
morda zvezda je nebeška,
morda samo luč človeška
in ljudje bedé ob nji.

Tja prižgal jo je Gospod,
ko je hodil med svetovi:
da s počitkom blagoslovi
vse, ki utrudil jih je pot.

V dežju.

O. R.

Leno dež na listje drevoreda pada.
Skozi dež pred mano mlada gre gospa;
samo lase vidim ji izpod dežnika:
vsí so temni, rosni, mehki od dežja.

Vidim jo, kako na gorkem, v svojem domu
slekla plašč bo mokri, od poti zasopla;
vidim jo — in premišlujem, komu
zadišala tenka bode bluza topla.

In na tebe mislim, ki si daleč, draga,
rad bi videl skoz daljav tenčice te;
ali vse okrog meglà je, siva, prazna,
kot da siv dežnik pogreznjen je čez vse ...

Pokrajinski muzej v Mariboru.

Arheološki, narodopisni, naravoslovni muzeji, galerije slik i. dr. so specialni muzeji, ki se bavijo s posameznimi panogami muzejskih ved in ki so zato namenjeni predvsem znanstvenikom. Za splošno prosveto mnogo bolj važni so pokrajinski in deželni muzeji, ki nudijo strokovnjakom in nestrokovnjakom kolikor mogoče verno in popolno sliko pokrajin (dežel), za katere so namenjeni. Razni zgodovinski spomeniki vseh časov pripovedujejo obiskovalcem o mišljenju, čuvstvovanju, navadah in življenskih prilikah nešteti rodov, ki so živeli pred nami in ki so ustvarili v dolgih tisočletjih današnjo kulturo. Predvsem pa se kaže značaj narodov in duh časov v narodopisnih zbirkah, t. j. v nošnji, pohištvu, orodju in v umetnosti priprostega ljudstva. Umetniški spomeniki, kakor slike, kipi in druga dela upodablajoče umetnosti prejšnjih časov nam vrhtega usmerjajo in izoblikujejo umetniški čut. Tem kulturnozgodovinskim zbirkam se pridružujejo naravoslovni oddelki, ki nam odkrivajo lepoto in tajnosti narave ter bogastvo pokrajin na živalstvu, rastlinstvu in rudninah. Pokrajina in narava pa določata zgodovino, življenske razmere in značaj narodov.

Tako se zbirke pokrajinskih muzejev medsebojno dopolnjujejo in izpopolnjujejo ter kažejo tako v harmonični zvezi narode in dežele v vseh stopnjah razvoja. Tu vidijo narodi sami sebe, svoje vrline in napake. Tako vzbujajo muzeji narodno zavest ter pravo ljubezen do domovine in do vsega človeškega rodu, nas vzgajajo in nam kažejo pot k boljši bodočnosti. Zato so ta svetišča splošne ljudske prosvete najvažnejši nacionalni in kulturni zavodi in zato posvečajo vsi kulturni narodi svojim pokrajinskim muzejem največjo pažnjo v zavesti, da so to trajni spomeniki njihove duševne in srčne kulture ter glasniki lepote in bogastva njihove domovine.

Znak ljubezni do našega naroda in naše ožje domovine ter verno zrcalo naše kulture je tudi naš pokrajinski muzej v Mariboru. Njegova naloga je, da zbira, čuva in urejuje zgodovinske, narodopisne, umetniške in naravoslovne predmete iz bivše Spod. Štajerske, Prekmurja in Mežiške doline. To ozemlje se kljub sorodnosti znatno razlikuje od ostalih delov Slovenije.

Različna je zgodovina, različen je značaj in različno je poreklo prebivalstva, različni pa ste tudi pokrajina in narava. Te razlike so ustvarili zgodovinski in naravni zakoni. Zato je poseben pokrajinski muzej za to ozemlje potreben. Ta muzej pa mora biti v Mariboru, ker je naše mesto naravno kulturno, gospodarsko in prometno središče pokrajine. V tem muzeju naj spoznavajo domačini in tujci, izobraženi in priprosti ljudje posebnosti našega ljudstva in lepoto naše ožje domovine. Ostala dva muzeja v pokrajini, namreč krajevna (mestna) muzeja v Ptujju in v Celju pa se naj bavita z ozirom na veliko zgodovinsko preteklost teh dveh prastarih kulturnih središč predvsem s svojo zgodovino starega in srednjega veka.

Žal, da naša javnost premalo razume in upošteva pomen našega pokrajinskega muzeja. Neugodne življenske prilike, ki ubijajo idealizem in zanimanje za našo preteklost in sedanost, moderni duh časa, ki se izraža posebno v enostranski telesni kulturi, in ki zanemarja vrline duha in srca, nezadostna gmotna sredstva in neprimerni prostori so doslej znatno ovirali razvoj našega narodnega svetišča. Zato je naš muzej skromen in ne more nuditi obiskovalcu popolne slike našega rodu in doma. Kljub temu zasluži, da ga javnost pozna in da se zanima za njegov razvoj. Saj hrani mnogo spomenikov preteklosti in mnoge naravne znamenitosti naše zemlje. Nemožče je opisati vse te zbirke. Saj se nahaja v muzeju nad 7000 urejenih in vpisanih predmetov (oz. skupin). Mnogi predmeti še niso vpisani, drugi pa so na podstrešju, ker ni zanje prostora.

Naš pokrajinski muzej je nastal iz treh prvotno ločenih zbirk, namreč Muzejskega društva, Zgodovinskega društva in nekdanjega škofijskega muzeja; obsega naravoslovni, arheološki, numizmatični, kulturno-zgodovinski in narodopisni oddelek ter precej obsežno galerijo slik. Naravoslovni oddelek obsega bogato in skrbno urejeno zbirko metuljev in hroščev, nadalje skoraj vse domače plezalce, ribe, ptiče in četveronožce. Važne so okamenine predpotopnih živali, ki so se našle v mariborski okolici, v Slov. goricah, na Murskem polju in drugod. — Rastlinstvo zastopajo vzorci vseh dreves, ki rastejo na Pohorju; rudinstvo pa različni domači kamni, rude, okamenine i. dr. Tako nudi ta oddelek prilično, četudi nepopolno sliko naravnega bogastva naše zemlje. — V arheološkem oddelku se nahajajo mnoge izkopenine iz novejšje kamenite,

ilirsko-keltske, rimske in staroslovenske dobe. Največ kame-nitega orodja je z Murskega polja, iz Haloz in Slov. goric. Znameniti so ostanki nekdanje ilirsko-keltske naselbine na Pošteli. Največ izkopanin (orodja, posod, oljenk, okraskov, nagrobnih spomenikov i. dr.) pa je iz dobe rimskega cesarstva, ki so se našle v raznih krajih naše domovine, predvsem na Hajdini pri Ptujju. Med njimi se nahajajo velike redkosti, n. pr. znamenita urotilna ploščica, s katero je hotela neznana Ptuj-čanka prokleti dve tekmi v ljubezni. Za zgodovino našega naroda so važni senčniki, zapestnice, zvončki, biseri in drugi okraski, ki so jih našli v staroslovenskih grobovih, posebno v Središču.

Strokovno urejena zbirka novcev obsega številne bakrene, srebrne in zlate novce iz starega, srednjega in novega veka, predvsem tiste, ki so bili pri nas v prometu. Iz starega veka so zanimivi razni barbarski (posebno keltski), grški (n. pr. tetrahme Aleksandra Vel.), rimski republikanski in klasični cesarski novci, ki nam kažejo verske, socialne, gospodarske in druge razmere teh davnih časov. To serijo zaključijo nekateri redki in dragoceni bizantinski novci. Od srednjeveških novcev zanimajo obiskovalce muzeja predvsem novci, ki so jih kovali razni cerkveni in posvetni vladarji v naših domačih kovnicah, n. pr. v Ptujju, Slovenjgradcu in drugod. Omembe vredni so tudi novci oglejskih patrijarhov, benečanskih dožev, srbskih kne-zov itd. Novci novega veka so naravno pretežno avstrijski (oz. štajerski) in solnograški, ki so bili pri nas v veljavi. Razven tega obsega ta oddelek veliko novcev iz vseh delov sveta. Zbirke kolajn (ki obsegajo več lepih renesančnih medalj, razne svetinje in spomine na našo preteklost, n. pr. na tabore in druge važne dogodke, spomine na svetovno vojno itd.), ban-kovcev in starih pečatov bodo urejene v kratkem.

V kulturno zgodovinskem oddelku se nahajajo med dru-gimi meč in žezlo mariborskega mestnega sodnika, razne za-družne škrinje starih mariborskih in ljutomerskih cehov (kovi-narjev, mlinarjev, črevljarjev, sodarjev itd.), predvsem pa šte-vilne slike in fotografije starega Maribora, ki so za lokalno zgodovino neprecenljive vrednosti. Pomembni so tudi spomini (slike in drugi predmeti) na znamenite Mariboržane, n. pr. na znanega modroslovca in pesnika Carnerija, na admirala Teget-hoffa, predvsem na našega velikega in nepozabnega škofa

Slomška. Nadalje so zastopani tu še mnogi drugi odlični možje kakor tudi skoraj vsi (novejši) mariborski župani. Omembe vredne so zbirke porcelana, pohištva, orožja itd.

V narodopisnem oddelku vidimo razne narodne noše, nakit, orodje in predmete ljudske umetnosti. Tudi se nahaja tu poučen model pohorske hiše. Skratka: ta oddelek nam kaže naše kmetsko ljudstvo.

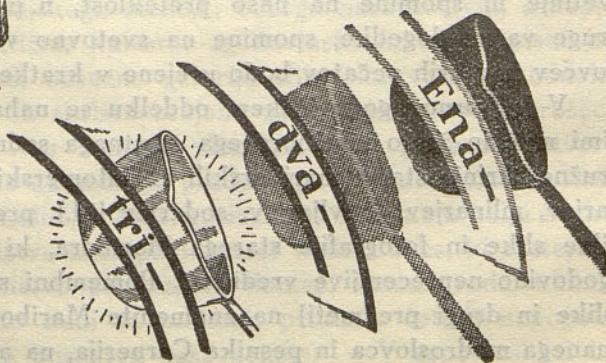
Poseben (še tudi neurejen) oddelek je posvečen naši umetnosti. Zanimivi so številni kipi, reliefi i. dr. iz naših nekdanjih cerkva, nadalje prekrasna slika na steklu iz nekdanjega žičkega samostana, ki spominja na Dürerja, in slednjič prilično 350 slik raznih umetnikov, ki so živeli pri nas ali ki so bili sicer v stikih z našo domovino. Tako so zastopani n. pr. mariborski slikarji Lind, Moser, Hackl i. dr., izmed Slovencev pa L. Tominc, Grohar, Jama, Stiplovšek in še mnogo drugih. Razven tega hrani muzej še več drugih (posebno starih cerkvenih) slik, kjer umetniki niso znani. Ta zbirka bi zadostovala za malo galerijo slik, ki bi se sčasoma (z darili, nakupi) lahko znatno povečala.

Naj zadostujejo te vrstice, da se uveri bravec, da naš pokrajinski muzej ni »mrtev kapital«, temveč naša najvažnejša kulturna ustanova. Zato pa je tudi naša dolžnost, da skrbimo za razvoj in napredek muzeja. Prvi pogoj zato pa je, da dobi muzej primerne prostore, zakar bi najbolje odgovarjal bivši oblasni dvorec. Tako bi postavil naš narod trajen spomenik sebi v čast in korist.

Kuhinske predmete mizo in štredlnik,
Rabite VIM bo čisto in snažno.

Tako očisti VIM
Vaše lonce!

Okrožno sodišče v Mariboru.

Do 1. jan. 1898 je imel Maribor le okrajno sodišče. Okrožno sodišče za vsa okrajna sodišča, ki spadajo v okoliš mariborskega okrožnega sodišča, je bilo v Celju. Ljudstvo, ki je imelo opravka pri okrožnem sodišču, je posebno čutilo neprilike dolgega potovanja v Celje, mesto Maribor pa je radi tega trpelo, ker so ljudje kupovali svoje potrebščine v Celju.

Teга se je Maribor zavedal; zavedal se je dalje, da bode dotok inteligence, odvetnikov in sodnikov večji, če dobi Mari-

Okrožno sodišče v Mariboru.

bor okrožno sodišče. Zato je bilo slišati že leta 1873 glasove radi ustanovitve okrožnega sodišča v Mariboru in že tega leta je sklenil mariborski občinski svet, da je pripravljen prispevati k ustanovitvi 20.000 goldinarjev. Nekaj let pozneje se je ustanovilo v Mariboru posebno društvo, ki si je nadelo nalogo, pospeševati ustanovitev okrožnega sodišča v Mariboru.

V resen štadij je prišlo to vprašanje z reformo civilno-pravdnega reda v drugi polovici devetdesetih let preteklega stoletja. Dne 23. julija 1897 je bila med mestno občino in pravosodnim erarjem sklenjena pogodba, da kupi občina v graškem (II.) predmestju vrtno parcelo na vogalu Cankarjeve in Razla-

gove ulice, na katero sezida šolsko poslopje, ki mora biti do 1. januarja 1898 na razpolago za začasno namestitvev okrožnega sodišča in državnega pravdnštva, za notranjo opremo novih prostorov pa prispeva občina večji znesek.

Novoustanovljeno okrožno sodišče je pričelo poslovati 1. januarja 1898 v sedanji šoli na vogalu Cankarjeve in Razlagove ulice; v poslopju sedanjega mestnega muzeja pa je bila jetnišnica.

Velike važnosti za novo okrožno sodišče je bilo vprašanje lastnega modernega poslopja. Mestna občina je pokazala tudi v tem pogledu popolno razumevanje za važnost tega vprašanja za mesto ter je brezplačno prepustila državi stavbišče, kjer stoji danes palača okrožnega sodišča; razen tega je zgradila tu nove ulice, izvedla kanalizacijo v tem delu mesta in prispevala 200.000 K. v gotovini.

S stavbo nove palače se je pričelo leta 1900 in dne 31. julija 1902 so se okrožno in okrajno sodišče ter državno pravdnštvo preselili iz Razlagove ulice v novo palačo, ki je stala 1,240.000 K.

Kakor na vseh državnih uradih v bivši Avstriji, je pihal tudi na sodišču oster nemški veter.

Nova doba v razvoju pravosodja je nastopila s prevratom. Odločilen dan je bil 29. november 1918, ko je poverjenik za pravosodje odstavil skoraj celokupno prejšnje, z malimi izjemami nemško orientirano uradništvo in ga nadomestil z maloštevilnimi slovenskimi uradniki. Za vodjo je bil imenovan višji sodni svetnik g. Tomaž Cajnkar, ki je bil leta 1919 definitivno imenovan za predsednika. V najtežavnejših razmerah je g. predsednik Cajnkar s pomočjo požrtvovalnih sodnikov in ostalih uslužbencev vzdržal pravosodstvo na predvojni višini, kar so mu tudi naši narodni nasprotniki priznali brez pridržka.

Mariborsko okrožno sodišče je po svojem obsegu in po številu prebivalstva največje okrožno sodišče v Sloveniji. V njegov okoliš spada sedaj 11 okrajnih sodišč od Koroške do Prekmurja.

Sedanji predsednik okrožnega sodišča je g. dr. Fran Žiher, predstojnik okrajnega sodišča, ki je nastanjeno v istem poslopju v pritličju, pa višji sodni svetnik g. dr. Fran Peitler.

Z okrožnim in okrajnim sodiščem so združeni sodni zapori — jetnišnica — za osebe, ki so v priporu ali v preiskovalnem zaporu, carinske jetnike itd. ter za obsojence sodišč, če njih kazni ob nastopu ne presega enega leta. V jetnišnici je prostora za 253 oseb.

Ravnatelj je g. Anton Hohnjec.

Državno pravdnništvo.

Institucija državnega pravdnništva je nastala iz institucije kraljevih prokuratorjev v francoskem pravu. Kraljevi prokuratorji so bili zastopniki uprave kraljevih dohodkov v civilnih in kazenskih stvareh; v kazenskih zlasti takrat, če je šlo za premoženjske kazni. Iz te pravice francoskih kraljevih prokuratorjev se je razvila njihova pravica, uvesti kazensko postopanje in skrbeti, da se vrši po zakonitih predpisih. Ko so Francozi koncem XVIII. stoletja reformirali svojo zakonodajo, so prevzeli institucijo kraljevih prokuratorjev v reformirani kazensko-pravdni postopek kot posebno oblastvo, ki je edino upravičeno zastopati javno obtožbo.

Po tem francoskem vzorcu so ustanovile ostale evropske države, ki so v sredini XIX. stoletja reformirale svoje zakone, poseben urad, ki naj v kazenskih stvareh zastopa državne interese, ki naj skrbi, da se ugotove vse činjenice, da se dožene resnica in da uporablja pravna sredstva v primerih, ki jih zakon dopušča, zoper sodne odločbe tudi v prid storilcu, ako se mu zdi, do odločbe niso izdane po zakonu.

Prvotno je državno pravdnništvo sodelovalo tudi v upravnih stvareh sodstva in deloma v civilnih stvareh. Sčasoma se je urad specializiral na kazenske stvari.

Zanimivo je, da so nekatere države uvedle institucijo državnega pravdnništva najprej v tiskovnih stvareh in šele nato tudi v vseh ostalih kazenskih stvareh.

Po organizacijskih zakonih obstoja državno pravdnništvo na sedežu vsakega okrožnega sodišča in se krije njegov okoliš z okolišem okrožnega sodišča. Pri okrajnih sodiščih vrši posle državnega pravdnništva postavljen opravitelj. Iz tega izhaja, da je Maribor dobil državno pravdnništvo istočasno, ko je dobil okrožno sodišče, to je s 1. januarjem 1898. V nadaljnjem je državno pravdnništvo delilo usodo okrožnega sodišča, kar se

tiče novega poslopja, preselitve in prevzema urada po prevratu. Ob prevratu je prevzel vodstvo državnega pravdnštva g. dr. Mirko Grasselli iz Ljubljane.

Državna pravdnštva in sodišča so medsebojno neodvisni uradi. V kazenskem postopanju pa je državni pravdnik napram sodišču stranka, le vrhovni državni pravdnik na sedežu vrhovnega sodišča ne nastopa kot stranka, marveč kot čuvar zakona in zakonitosti in on edini je upravičen, podati vrhovnemu sodišču zahtevek za zaščito zakona, ako ugotovi, da je bil v kakem slučaju kršen zakon, vseeno komu v prid ali v škodo.

Državna pravdnštva so podrejena višjemu državnemu pravdnštvu in to ministrstvu pravde.

Z zakonom z dne 21. marca 1929 so dobila državna pravdnštva naziv »državna tožilstva«. S tem zakonom in z zakonikom o sodnem kazenskem postopanju za kraljevino Jugoslavijo z dne 16. februarja 1929 dobila tudi bivša Srbija in Črnagora s 1. januarjem 1931 državna pravdnštva.

Starejšina mariborskega drž. pravdnštva je g. dr. Ivan Jančič.

Moška kaznilnica v Mariboru.

Mariborska kaznilnica je eden največjih državnih zavodov v Sloveniji. Gradili so jo od leta 1884 do 1889 ter je 5. oktobra 1889 sprejela prve obsojence. Bila je takrat najmodernejša kaznilniška stavba v bivši Avstriji, zgrajena natančno po takrat veljavnih predpisih za izvrševanje kazni. Bila je tudi prva avstrijska kaznilnica, ki je imela poseben oddelek za mladostne obsojence.

V splošnem so bili v kaznilnici trije popolnoma ločeni oddelki: samotni zapor, skupni zapor in mladostni oddelek. V samotnem zaporu so po zakonu od 1. aprila 1872 obsojenci, o katerih je bilo pričakovati, da se poboljšajo, krajšali kazen tako, da sta se jim štela dva, v samotnem zaporu prestana dneva za tri dni kazni.

V normalnih razmerah je v mariborski kaznilnici prostora za 472 obsojencev, imela pa jih je večkrat že nad 600. Kaznilnica ima tudi svojega zdravnika, bolnico z 52 posteljami in lastno lekarno, razne moderne zdravstvene naprave, kakor višinsko solnce itd., vsled česar je umrljivost neznatna.

Bistvo moderne kaznilnice je, da se obsojence navaja k delu in k poštnemu življenju, kar je v mariborski kaznilnici izvedeno do skrajnosti. Vsem mlajšim obsojencem in sploh vsem, ki imajo primerno dolgo kazen, se nudi prilika, da se izučijo kake obrti: krojaštva, čevljarstva, mizarstva, tkalstva, knjigovežništva, pekarstva itd. Delo v kaznilnicah je po kazenskem zakoniku predpisano in je predvsem vzgojnega pomena. Izvršujejo se razna dela za državne in druge javne urade in ustanove ter za državne nameščence.

V kaznilnici sta dve šoli, za maloletnike in za odrasle obsojence; knjižnica za odrasle šteje nad 5000 knjig, knjižnica za mladostne pa okrog 2000 knjig. Odrasli nepismeni obiskujejo tečaj za analfabete. Poučuje se tudi godba in petje.

Od leta 1929 je uvedena na zavodu moderna električna napeljava, največja v Sloveniji.

Od leta 1925 je kaznilnica lastnica veleposestva pri Sv. Miklavžu na Dravskem polju, katero pa je vendar premajhno za potrebe zavoda.

Po predpisih, ki so veljali do 31. decembra 1929, se je v mariborski kaznilnici izvrševala samo kazen ječe in težke ječe; sprejemali so se obsojenci iz cele Slovenije ter od okrožnih sodišč v Splitu in Šibeniku, po posebni naredbi ministrstva pravde pa tudi muslimanski obsojenci iz južne Srbije.

S 1. januarjem 1930 so stopili v veljavo novi kazenski zakoni; v kaznilnicah je uveden irski progresivni sistem v izvrševanju kazni: kazen se začne praviloma v celici, nadaljuje se v skupnem zaporu, potem v oddelku za svobodnjake in naposled na pogojnem odpustu. Mariborska kaznilnica je sedaj pristojna za izvrševanje vseh vrst kazni, t. j. robije, zatočenja, strogega zapora in zapora ter za izvrševanje očuvalne odredbe pridržanja po prestani novi kazni.

Po sedaj veljavnih predpisih spadajo v mariborsko kaznilnico vsi obsojenci z več kot enoletno kaznijo iz cele Slovenije ter maloletniki iz severne Dalmacije in iz Medjimurja.

V kaznilnici obstojajo posebni oddelki za maloletnike, za polnoletne obsojence, za povratnike, t. j. take, ki so bili popreje že najmanj dvakrat v kaki kaznilnici, in za pridržance.

Do dne 1. novembra 1930 je bilo v mariborsko kaznilnico sprejetih 12.265 obsojencev. Tega dne je bilo v zavodu 532 obsojencev: 27 starejših maloletnikov, 436 odraslih obsojencev,

68 povratnikov; v oddelku za svobodnjake, ki je urejen poleg zavoda v Mariboru in na posestvu pri Sv. Miklavžu, jih je bilo 22, na pogojnem odpustu pa 71.

Po narodnosti je bilo 376 Slovencev, 94 Srbov in Hrvatov, 36 Arnavtov, 13 Turkov, devet Nemcev, trije Madžari in en Čeh; po veroizpovedi pa 422 katoličanov, 99 muslimanov, pet evangeličanov, štirje pravoslavni in po en grkokatolik in brez konfesije.

Na zavodu je nastavljenih 12 uradnikov, 10 višjih paznikov in 61 paznikov.

Upravnik moške kaznilnice je g. Niko Vrabl.

Politična oblastva v Mariboru.

Za v Mariboru se nahajajoča politična oblastva prve stopnje je druga instanca kraljevska banska uprava Dravske banovine v Ljubljani.

Sedanja sreska načelstva so nastala iz okrajnih glavarstev, ki so bila ustanovljena pri nas leta 1848. Do tega leta je bila vsa politična uprava v naših krajih podrejena združeni dvorni pisarni. Politično upravo so upravljale deželne vlade (guberniji ali namestništva); tem so bila podrejena okrožja; okrožja so bila razdeljena v okraje (dominije) in ti v občine. Uprava se je vršila po deželah; službo v okrajih (dominijih) so upravljali večkrat graščinski uradniki. Višja politična oblastva so imela v tej dobi tudi kazensko sodstvo takozvanih težkih policijskih prestopkov.

Leto 1848 je spremenilo državno obliko in prineslo s seboj tudi izpremembo politične uprave. Združeno dvorno pisarno je nadomestilo ministrstvo za notranje posle; na čelu uprave v posameznih deželah so bili postavljeni namestniki. Tem so bila podrejena okrožja z okrožnim predsednikom, njim pa okrajna glavarstva z okrajnim glavarjem na čelu.

Uprava se v tej dobi ni vršila več po deželah, marveč po takoimenovanem realnem sistemu, to je, vse upravne stvari v državi so bile pridržane strokovnemu ministrstvu za notranje stvari. Važna je nadaljnja reforma, da je bilo sodstvo popolnoma ločeno od uprave.

Toda že leta 1852 so se izvršile v ustroju političnih oblastev nekatere izpremembe, ki pa se ne ločijo bistveno od dosedanjih,

pač pa je bilo sodstvo znova združeno z upravo pri »mešanih političnih okrajnih uradih«.

V letih 1859 do 1865 so bila odpravljena okrožja iz razlogov štednje in da se poenostavi postopanje pri političnih uradih in leta 1868 se je uvedla nova ureditev upravnih oblastev, in sicer: v okrajna glavarstva, namestništva (v manjših deželah: deželne vlade) in v ministrstvo za notranje zadeve.

Ta razdelitev je ostala v veljavi do uzakonitve naše Vidovdanske ustave (28. junija 1921), s katero je bila država raz-

Okrožni inspektorat in sresko načelstvo v Mariboru.

deljena v 33 oblasti, oblasti na okrožja, okrožja v okraje (sreze) in ti v občine. Ta razdelitev ustave pa je bila izvršena šele z zakonom o občni upravi z dne 26. aprila 1922, kateri je določil ta-le politična oblastva: Velike župane, okrožne načelnike in sreske poglavarje. Ko je bila ta razdelitev izvedena — izvzemši okrožnih načelnikov — je bil mariborski okraj razdeljen v dva okraje, in sicer: Maribor, levi breg in Maribor, desni breg.

Z zakonom z dne 3. oktobra 1929 je bil določen naši državi službeni naziv: Kraljevina Jugoslavija in je bila država razdeljena v devet banovin, banovina v sreze, srezi v občine.

Z odločbo od 23. oktobra 1929 je bil v naši banovini ustanovljen okrožni inspektorat s sedežem v Mariboru.

V pristojnost okrožnih inspektorjev spada skrb za posle javne varnosti v območju inspektorata, nadzorstvo nad poslovanjem oblastev in organov občne uprave in izdajanje navodil tem oblastvom.

Uradni naslov prejšnjih sreskih poglavarjev se glasi sedaj sreski načelnik.

Okrožni inspektor v Mariboru je g. dr. Fran Schaubach; sreski načelnik Maribor, levi breg g. dr. Marko Ipavic; sreski načelnik Maribor, desni breg g. dr. Lovro Hacin.

Predstojništvo mestne policije.

Do prevrata je mesto Maribor imelo svojo mestno policijo, katero je tudi samo vzdrževalo.

Po prevratu seveda z mestno policijo iz nacionalnih razlogov ni bilo mogoče delati, zato je Štajersko obmejno poveljstvo ustanovilo »SHS ekspozituro državne policije v Mariboru« in jo podredilo Štajerskemu obmejnemu poveljstvu.

Z naredbo deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani z dne 15. februarja 1919 je bil ustanovljen v Mariboru kr. policijski komisariat in neposredno podrejen deželni vladi v Ljubljani, oddelku za notranje zadeve.

Po uzakonitvi Vidovdanske ustave je bil mariborski policijski komisariat podrejen pokrajinski upravi in z ustanovitvijo velikih županov, le-tem.

Z uredbo osrednje vlade z dne 4. decembra 1929 je bil policijski komisariat v Mariboru ukinjen in na njegovo mesto ustanovljeno predstojništvo mestne policije z veljavnostjo od 31. decembra 1929.

Predstojnik mestne policije je g. višji policijski svetnik Vekoslav Keršovan.

Finančna oblastva v Mariboru.

Pred vojno so bila v Mariboru sledeča finančna oblastva: finančno okrajno ravnateljstvo, davčno okrajno oblastvo, davčni urad in okrajno poveljstvo finančne straže z dvema oddelkoma finančne straže. Ta oblastva so tudi po prevratu slovala po starih predpisih.

Temeljita sprememba je nastopila z zakonom z dne 8. februarja 1928, ki je na novo reguliral neposredne davke: zemlja-

rino, zgradarino, pridobnino, rentnino, družbeni davek in uslužbenski davek ter združil davčna oblastva z davčnimi upravami, dočim so finančna okrajna ravnateljstva obstojala še naprej. Ukinjena so bila šele s 1. januarjem 1930 ter združena s finančnimi direkcijami.

Na podlagi zakona o organizaciji finančne uprave je bil s 1. januarjem 1930 ustanovljen v Mariboru finančni inspektorat za območja davčnih uprav na bivšem Spodnjem Štajerskem, v Prekmurju in na Prevaljah.

Sedaj obstoja v Mariboru davčni inspektorat kot II. instanca za posle glede neposrednih davkov. Šef finančnega inspektorata je g. finančni svetnik Avgust Sedlar.

Odmero in izterjevanje davkov opravlja davčna uprava. Šef davčne uprave je g. Ferdo Kocuvan.

Nadzornik finančne kontrole je g. Kaiser.

V pristojnost odseka za carine pri dravski finančni direkciji v Ljubljani spada

Glavna carinarnica v Mariboru.

Starejša mariborska generacija ni poznala tega urada v Mariboru. Dobili smo ga po prevratu, ko je postal Maribor obmejno mesto. Nas je zalotil prevrat nepripravljene in zato tudi tako potrebnega urada, kakor je bil carinski urad, nismo mogli takoj ustanoviti. Iz tega razloga je bila za prvo silo osnovana v Mariboru provizorična carinarnica pod vodstvom finančnega ravnateljstva.

Sčasoma pa je bila tudi v Mariboru organizirana carinarnica do vseh podrobnosti in danes se more cariniti v Mariboru vse izvozno in uvozno blago, ker spada mariborska carinarnica med carinarnice I. reda.

Na mariborski carinarnici je nastavljenih 46 uradnikov.

Upravnik carinarnice je g. inspektor Stevo Rafajlovič.

Urad za kontrolo mer in dragocenih kovin v Mariboru.

Nekdanji meroizkusni urad se imenuje sedaj urad za kontrolo mer in dragocenih kovin in je podrejen neposredno banski upravi. Urad se nahaja v svojih nekdanjih prostorih v Francišškanski ulici.

Šef urada je g. Josip Fojkar.

Mariborska pošta.

Danes si ne moremo misliti večjega mesta brez velikega poštnega in telegrafskega urada ter lepe poštne palače. Ker pa vedno ni bilo tako, hočemo na kratko razmotriti razvoj pošte.

Že stari vzhodni narodi in pozneje Rimljani so imeli redne poštne zveze. Po razpadu zahodno-rimskega cesarstva so prvi novi vladarji zaman skušali ohraniti napravo rimske pošte »cursus publicus«. Zato so ostale evropske dežele ves čas do začetka novega veka brez pošte. V srednjem veku so prenašali pisma deželni, mestni, samostanski, univerzitetni in trgovski sli, pa tudi drugi potujoči ljudje, n. pr. menihi.

Preokret je nastal šele začetkom XVI. stoletja, ko je rodbina Thurn-Taxis začela ustanavljati redne poštne zveze s stalnimi poštnimi postajami za splošni promet. Leta 1573 se je osnovala prva peška pošta s tekačem vsake štiri dni iz Ljubljane do Gradca, pet let pozneje pa ježna pošta iz Maribora v Ljubljano; leta 1584 se je zamenjala peška pošta Gradec—Ljubljana z ježno pošto in podaljšala preko Gorice v Benetke.

V naših deželah je bila pošta izročena grofovski rodbini Paar, od katere jo je poštni erar odkupil leta 1722.

Ježne pošte so se posluževali tudi razni dostojanstveniki; tako si je ljubljanski škof Tomaž Hren zabeležil v svojem dnevniku, da je 28. oktobra 1601 ob osmih zjutraj odpotoval iz Gornjega grada, prišel ob devetih zvečer v Konjice, krenil od tam o polnoči in došel zvečer ob petih prihodnjega dne v Gradec.

Vozna pošta se je radi slabega stanja cest takratne dobe uvedla šele začetkom XVIII. stoletja.

Do leta 1730 je z dovoljenjem vlade oskrboval zasebni prevoznik vožnje med Gradcem in Ljubljano po enkrat na teden. Iz Gradca je odhajal v torek popoldne, iz Ljubljane pa se je vračal prihodnji ponedeljek; pred določenimi gostilnami v Ljubljani in Gradcu so potniki sedali na voz in izstopali.

Šele pred dobrim stoletjem (1825) je bila na glavni progi uvedena brza pošta za prevoz poštnikov, pisemske pošte, denarja in lažjih pisemskih zavitkov. Od Dunaja do Trsta je šla pošta po trikrat na teden. Vožnja je trajala tri dni; potniki so prenočevali samo enkrat, in sicer v smeri od Dunaja v Gradcu

in v smeri od Trsta v Slovenski Bistrici, drugače pa so se vozili tudi ponoči.

Novi duh časa je zahteval razne reforme v poštnem prometu, kar se zrcali v izboljšanih poštinih pravilnikih in drugih poštinih predpisih v XVIII. in v prvi polovici XIX. stoletja.

Velikega pomena je bila uvedba poštna znamke, ki jo je Avstrija uvedla leta 1850.

Ko so stekle železnice, je nastal prevrat tudi v poštnem prometu. Že leta 1857 obratuje poštna ambulanca Dunaj—Trst. Le na stranskih progah se je prevažala pošta še v starih poštinih vozovih. Treba je bilo revidirati staro poštno pravo. Razmerje med železnico in pošto se je uredilo leta 1854.

Brzjav je Avstrija sprejela leta 1846 in ga obdržala v državni upravi. Prvotno so bile dopuščene samo državne brzjavke, šele leta 1850 se je odprla brzjavna služba za splošni promet. Razmerje med državnim in železniškim telegrafom se je uredilo leta 1876.

Leta 1869 se je uvedla dopisnica, leta 1883 poštna hranilnica s hranilnim in čekovnim prometom, v novejšem času pa tudi telefon.

V Mariboru se je imenoval prvi po imenu znani poštar Ivan Pereth (1672). Pozneje je skozi celo stoletje upravljala pošto rodbina Hitzelberger.

Ker se je od leta 1801—1835 nahajala pošta v sedanji Jurčičevi ulici, svoječasni »mali gosposki ulici«, je ta ulica dobila ime »poštna ulica«. Pozneje se je poštni urad preselil v Stolno ulico, nato pa v skromno enonadstropno poslopje na glavnem trgu, kjer je vedril do leta 1894, ko je zasedel novo poštno palačo na Slomškovem trgu. Na prostoru, kjer stoji sedaj poštna palača, je bila poprej meščanska bolnica, bolniška cerkev sv. Duha (ki se je od 1805 do 1852 uporabljala kot gledališče, pozneje pa kot deklinška šola) ter stara javna bolnica.

Leta 1905 je bila ustanovljena kolodvorska pošta in prideljena pod upravo glavne pošte. Že prihodnje leto pa je postala ta pošta samostojen urad pod lastnim vodstvom.

Tudi desni breg Drave je dobil svoj poštni urad (3), ki uraduje sedaj v Frankopanovi ulici.

Ob prevratu sta bili glavna in kolodvorska pošta skrajno važna urada. Radi tega je bilo potrebno, da ju čimprej prevzame Narodni svet. Toda to ne bi zadostovalo, ker bi moral Narodni

svet imeti dovolj sredstev in moči, da ta dva urada tudi obdrži. Upošteva je te razloge je Narodni svet prevzel pošto šele 28. novembra 1918 zvečer. Tedaj je bilo nameščenih na pošti 132 uslužbencev. Večina nemških uslužbencev je pričela štrajkati, nakar je poštno ravnateljstvo v Ljubljani odpustilo vse tiste, ki so izjavili, da ne gredo več v službo.

Vodstvo glavne pošte je ob prevratu prevzel pok. Ljudevit Joseck, sedanji upravnik je g. Fran Irgolič. Upravnik pošte 2 je g. Anton Klemenčič, upravnica pošte 3 pa gospa Terezija Sila.

Vojaška oblastva.

Maribor je sedež važnih vojaških oblastev, in sicer: Mari-borskega vojnega okruža; podoficirske inženerske šole in mari-borske žandarmerijske čete.

V Mariboru sta nastanjena 45. pešpolk in 32. artilerijski polk.

Komandant mariborskega vojnega okruža je g. polkovnik Sveto Stojadinovič.

Komandant podoficirske inženerske šole je g. polkovnik Putnikovič.

Komandant 45. pešpolka je g. polkovnik Karol Dolenc.

Komandant 32. artilerijskega polka je g. polkovnik Rado-vanovič.

Komandant žandarmerijske čete je g. kapetan Alija Denizič.

Splošna bolnica v Mariboru.

Osnovana je bila v letih 1834 do 1840, v sedanje upravne prostore pa se je preselila leta 1853. Takrat je imela le en oddelek, ki se je dopolnjeval od leta do leta z novimi bolniškimi posteljami. V letih 1883 do 1888 je bil sezidan sedanji interni paviljon, kirurški paviljon pa 1899 do 1902. Skoro v istem času je bil dograjen paviljon za infekcijske bolezni, kuhinjsko poslopje, pralnica in hišica za desinfekcijo. Radi razširjenja za-voda se je leta 1910 dokupilo nekdanje Lorberjevo posestvo.

Po zaslugi Protituberkulozne lige se je leta 1927 nadzidal interni oddelek, da se je pridobilo osem bolniških sob za tuber-kulozne bolnike. Koncem leta 1927 je bivša oblastna samo-uprava kupila nekdanji sanatorij v Vinarski ulici, v katerem je sedaj nameščen porodniško-ginekološki oddelek.

V letih 1928 do 1930 se je povečalo kuhinjsko poslopje na kapaciteto 800 bolnikov, ustanovila lastna pekarna in zgradila nova izolirnica, ki odgovarja vsem predpisom moderne higijene. Leta 1930 se je uredila kanalizacija in nova centralna kurjava. Dokupila se je tudi hiša na Tržaški cesti št. 9, da se bo mogel razširiti zavod po regulacijskem načrtu.

V bližnji bodočnosti se namerava zgraditi nadzidek nad dermatološko-venerološkim oddelkom, zgradbi opazovalnega oddelka in gospodarskega poslopja, nadalje novo upravno poslopje ter nov paviljon za porodniško-ginekološki oddelek.

Sedaj razpolaga bolnica s sledečimi oddelki: internim, kirurški, dermatološko-venerološkim, oddelkom za očne, nosne, ušesne in vratne bolezni, porodniško-ginekološkim, infekcijskim oddelkom, rengenološkim institutom in prosekturo. Bolnica šteje sedaj 537 bolniških postelj. Opremljena je z vsemi najnovejšimi medicinskimi aparati, katere sproti dopolnjuje.

V letu 1929 je bilo oskrbovanih 7347 bolnikov; to število se bo leta 1930 zvišalo za približno tisoč.

Oskrbne stroške plačujejo pacienti sami ali njih po zakonu obvezani svojci, razne bolniške blagajne in korporacije. Za državne nameščence, za umobolne, za bolnike z veneričnimi boleznimi in z odprto tuberkulozo plačuje država; za banovinske nameščence in njih svojce banovina; za svoje siromašne domovinske pripadnike pa samostojne in združene zdravstvene občine. Za aktivne častnike, podčastnike, redove in orožnike plača stroške ministrstvo vojne in mornarice, za njih svojce pa država, odnosno ministrstvo socialne politike in narodnega zdravja.

Kakor je videti, se mariborska splošna javna bolnica nahaja v razmahu in je upati, da bo Maribor imel v doglednem času lepo in vsestransko urejeno bolnico, ki bo ustrezala vsem potrebam.

Ravnatelj splošne bolnice je g. dr. Friderik Vrečko.

Železnica.

Pravi prevrat v gospodarskem življenju in v splošnem razvoju Maribora se je pričel v petdesetih letih preteklega stoletja z gradnjo železnice. Leta 1843 se je začela graditi glavna proga med Gradcem in Mariborom, ki je bila slovesno otvorena 2. junija 1846. Koroška proga je bila otvorena leta 1863.

Glavni kolodvor v Mariboru je bil dovršen leta 1846, pozneje pa je bil zaradi ogromno povečanega prometa večkrat znatno razširjen in prezidan.

Koroški kolodvor se je nahajal od leta 1885 v prostorih materialnega skladišča, od koder se je leta 1904 preselil v sedanje prostore v pritličju velike uradniške hiše.

Leta 1863 so bile na koroškem kolodvoru ustanovljene in pozneje povečane delavnice bivše južne železnice, sedaj državne železnice za izdelavo in popravilo vagonov. Radi pomanjkanja delavskih stanovanj je bila zgrajena posebna delavska kolonija, in sicer starejši del leta 1863, novejši 1868 ter obsega skupaj nad 40 stanovanj.

Na koroškem kolodvoru se nahaja tudi velika kurilnica in materialno skladišče, na obeh kolodvorih pa progovna sekcija.

Postajni načelnik glavnega kolodvora je g. Karlo Stefin, postajni načelnik koroškega kolodvora g. Josip Mohorko.

Upravnik železniške delavnice je g. Andra Jović, šef kurilnice g. ing. Ignac Vidic, šef materialnega skladišča g. Franjo Pagon.

Šef progovne sekcije na glavnem kolodvoru je g. ing. Ivan Leben, šef progovne sekcije na koroškem kolodvoru g. ing. Franjo Debevec.

Jesen — zima.

O. R.

Zadežilo naša je hribovja
in odzelenela so bukóvja,
začrnele od deževja hoste —
kmalu sneg dobili bomo v goste! —

A še v snegu črni so gozdovi.
Samo njive, travniki, vrtovi
tihobeli po robih bleščijo
se kot pas nad vsako domačijo.

LIPTONOV ČAJ

je najfinejši na celem svetu!

Že leta 1615 so prvi Angleži začeli propagirati čaj. Počasi si je ta plemenita pijača utirala pot na evropski trg. Ni vseeno, kako se obravnavajo listi čajevca, katerega prvotna domovina je pravzaprav Kitajska in Japonska. Vedno zeleni grm zraste na prostem nam tri metre visoko. Treba ga je pravilno gojiti, prirezavati itd.; tudi ne uspeva pod istim podnebjem v vsaki zemlji enako. Treba je bilo dolgoletnega iskanja, študij in nebrojnih preizkušenj, nepopisnega truda in vztrajnosti, da se je posrečilo najti pravi način vzgoje te dragocene rastline in njenih listov. Šele leta 1876 opazimo mogočen razmah trgovine s čajem in London je postal njegovo najvažnejše tržišče. Sir Thomas J. Lipton je spoznal s precizno bistrovidnostjo in modro dalekovidnostjo, da nudi otok Ceylon najugodnejše pogoje za gojenje in proizvodnjo najfinejšega čaja, ki ga more nuditi naša zemlja. Ustanovil je tu najizbornejše in najvzornejše plantaže za čaj in njegovo ime, ime LIPTON je postalo svetovno znano, postalo je sinonim za najboljši čaj. Proces trgiranja čajevnega listja, uležavanja, vrenja, oziroma fermentiranja, sušenja, praženja, svalkanja, oziroma zvijanja itd. ni enostaven, temveč je prava umetnost, ki temelji obenem tudi v globokem znanstvenem razumevanju. Tudi tu stoji ime LIPTON na prvem in nenadkriljivem mestu. Proizvaja pa tri vrste čaja, in sicer:

Št. I. Znameniti rumeni zavoj s sliko slona, ki nosi na svojem hrbtu Liptonov čaj. Št. II. Rdeči zavoj in št. III. Beli zavoj. Dobiti morete ta čaj povsod, v vsakem kraju sveta, a najiminitnejši je rumeni zavoj.

Navodilo za uporabo: Operi posodo s toplo vodo. Za vsako skodelico čaja vzemi po eno žlico Liptonovega čaja. Zavri vodo v drugi posodi in v momentu, ko zavre, jo izlij na čaj! Ne uporabljaj dvakrat zavrete vode! Pusti čaj v vreli vodi pet do šest minut! Za pripravljanje čaja so najboljše lončene ali porcelaneste posode (od kovinskih pa bakrena)!

Šolstvo v Mariboru.

Bogoslovno učilišče.

Dne 10. maja 1228. leta je solnograški nadškof Eberhard II. ustanovil lavantinsko škofijo s sedežem pri Sv. Andražu v Labodski dolini. Dne 30. maja 1846 je bil imenovan in dne 5. julija 1846 je bil posvečen za škofa tej škofiji A. M. Slomšek, ki je bil star takrat 45 let. Čeprav je avstrijski cesar Franc odločil leta 1832, da ostane sedež lavantinske škofije pri Sv. Andražu, se je kljub temu novoimenovani škof Slomšek neumorno trudil, da se prenese sedež te škofije v Maribor in da se ji priključijo vsi štajerski Slovenci, tudi oni, ki bivajo v graškem okrožju. To zahtevo je moral Slomšek opustiti, ker sta ji nasprotovala vlada in sekovski škof, ter se je moral zadovoljiti s politično mejo med obema škofijama. Na osnovi te Slomškove koncesije je avstrijski cesar načeloma sprejel dne 26. oktobra 1856 nadškofov predlog glede škofijske razmejitve na Koroškem in Štajerskem in dne 26. in 20. maja 1857 je sledila potrditev premestitve škofijskega sedeža in nove razmejitve škofij tudi v Rimu. Dne 22. oktobra 1858 so krški, lavantinski in sekovski škof sklenili pri nadškofu v Solnogradu poseben solnograški dogovor glede časa in načina izvršitve papeževih odlokov.

Že za časa pogajanj radi premestitve škofijskega sedeža je škof Slomšek mislil in se potegoval za ustanovitev lastnega duhovskega semenišča in učilišča. Načelno je minister za uk in bogočastje dovolil zavodu dne 19. julija 1857, da naj začasno ostaneta dva letnika lavantinskih bogoslovcev v Celovcu in Gradcu. Vladin namen je bil, vzgojiti duhovniški naraščaj v čim bolj nemškem duhu. Zato je škof Slomšek odklonil vladin predlog in se obrnil 11. novembra 1857 s prošnjo neposredno na cesarja ter predlagal, da se naj bivša jezuitska rezidenca porabi za bogoslovnico. Ta prošnja je imela uspeh in čeprav škof Slomšek ni soglašal z vladno cenitvijo poslopja bivše jezuitske rezidence in Alojzijeve cerkve, je pričel z adaptacijskimi deli v poletju 1858, ki so bila v glavnem končana meseca julija 1859.

Dne 10. oktobra 1859 so se prvič zbrali v novem semenišču in dne 14. oktobra 1859 je škof Slomšek v globoko zamišljenem govoru slovesno otvoril zavod.

Sedanji ravnatelj mariborskega bogoslovnega učilišča je stolni kanonik g. dr. Franc Cukala.

Klasična (humanistična) gimnazija.

Mariborska gimnazija je bila ustanovljena leta 1758; zamišljena je bila kot šestrazreden zavod pod vodstvom jezuitov do leta 1773, nato kot piaristovska in benediktinska do leta 1849, ko je po znani srednješolski reorganizaciji postala državna osemrazredna klasična (humanistična) gimnazija.

Dasi je bil zavod prvotno nemški, vendar sta morala znati dva izmed gimnazijskih profesorjev slovenski in ob priliki slavnosti na koncu šolskega leta 1790/1 se je predavalo »O prednostih in koristi slovenskega jezika«.

Od leta 1853. je bil predpisan poseben učitelj za slovenščino, ki je učil tudi srbohrvaščino.

S šolskim letom 1889/90 so se otvorile za štiri nižje razrede dvojezične vzporednice, v katerih je bil učni jezik slovenski v pouku latinščine, matematike, verouka in slovenščine. Na predlog sedanjega ravnatelja dr. Josipa Tominška je naučno ministrstvo 1. novembra 1914 dovolilo, da se s šolskim letom 1914/15 prične poučevati v 1. razredu slov. paralelke tudi zemljepis in prirodopis v slovenskem jeziku.

Prišel je prevrat in z njim je prevzela Narodna vlada v Ljubljani državne posle; z odlokom od 16. novembra 1918 je prevzela naše šolstvo, dne 1. decembra 1918 se je otvorila popolna osemrazredna gimnazija s slovenskim učnim jezikom. Tem temeljnim slovenskim razredom se je priklopilo osem vzporednic z nemškim učnim jezikom, ki so bile namenjene učencem nemške narodnosti. To naklonjenost Narodne vlade so nemški dijaki in profesorji slabo poplačali. Ob priliki nemških demonstracij v Mariboru 27. januarja 1919 so nemški dijaki in profesorji posebno silili v ospredje in zato je Narodna vlada zaprla nemško gimnazijo in odpustila nemške profesorje.

S koncem meseca marca 1919. leta pa je Narodna vlada dala otvoriti pouk na nemških vzporednicah s slovenskimi profesorji, da se je šolsko leto završilo redno, v osmem razredu tudi z zrelostnimi izpiti. Dne 16. junija 1919 je višji šolski svet definitivno ukinil vse nemške vzporednice.

Ravnatelj mariborske gimnazije je od 11. decembra 1911 g. dr. Josip Tominšek.

Državna realka (realna gimnazija).

Prvi početki realke segajo v preosnovno nekdanje tri- in pozneje štirirazredne glavne šole. Deželna vlada štajerska je 17. januarja 1850 izvršila odredbo prosvetnega ministra od 1. oktobra 1849 in spremenila četrti letnik glavne šole v prvi letnik dvorazredne nižje realke. Prvi razred realke so otvorili 1. oktobra 1850. Leta 1854 je bil dovoljen še drugi razred; oba pa sta bila pod vodstvom glavne šole.

Prvotno je vršila nadzorno oblast sekovska nadškofija do leta 1859, od tega leta naprej pa lavantinska škofija. Dne 14. maja 1869 je izšel novi državni šolski zakon in šolsko nadzorstvo je prevzela država.

Leta 1870 (5. septembra) je izšla najvišja odredba za ustanovitev višje realke v Mariboru in dne 3. novembra 1870 se je vršila otvoritev zavoda. V šolskem letu 1874/75 je bil zavod popoln in v juliju 1875 je napravilo prvih deset sedmošolcev zrelostni izpít.

V dobi od 23. maja 1871 do 2. oktobra 1873 je bilo postavljeno sedanje realčno poslopje na Jugoslovanskem trgu.

V prvih letih je bilo na zavodu povprečno 15—20% Slovencev in 70—75% Nemcev. Število Slovencev pa je padalo vedno bolj in bolj, tako da so bili n. pr. leta 1898/99 na koncu leta še samo trije Slovenci, v letu 1904/05 samo štirje Slovenci in v prvem letu svetovne vojne 1914/15 samo sedem Slovencev.

Ta statistika kaže, da je bilo v letih 1870 in naprej v Mariboru mnogo Slovencev meščanov, ki so se tudi zavedali svoje narodnosti. Od leta 1887 dalje pa se je pričela proslula raznarodovalna akcija avstrijske vlade, kateri so stali ob strani nemški Schulverein, Südmarka, mestni zastop v Mariboru, deželni odbor v Gradcu in tudi južna železnica. Skupnim naporom vseh teh činiteljev se je posrečilo, izriniti skoraj popolnoma slovenske dijake iz realke.

Svetovna vojna je napravila tudi tej nenaravni, nemoralni in protizakoniti akciji konec. Že v drugem letu svetovne vojne je poraslo število Slovencev na 21, leta 1918/19 na 49 in 1919/20 na 177, tako, da je v tem letu bilo na zavodu že nad 44% Slovencev.

Slovenščina se je poučevala od leta 1870/71 samo v nižjih štirih razredih po dve uri na teden. Od leta 1911/12 so opustili pouk slovenščine v prvem razredu. V višje razrede realke slovenščina ni imela do prevrata pristopa.

Prevrat je odločil tudi usodo nemške državne realke. Narodna vlada za Slovenijo v Ljubljani je postopala sicer napram zavodu skrajno konciliantno; zavod bi naj ostal pod dotodanjim vodstvom ravnatelja Roberta Bittnerja, seveda s slovenskim uradnim jezikom in s slovenščino kot obveznim predmetom. Za dijake slovenske narodnosti pa je bil otvorjen dne 6. decembra 1918 na mariborski gimnaziji prvi slovenski realčni razred, ki je bil podrejen ravnateljstvu gimnazije. Ne profesorji in ne dijaki realke se niso oddolžili Narodni vladi za to širokogrudnost. Prihajale so pritožbe, da šolska mladina hujska proti slovenskemu prebivalstvu in da ima tajno, Slovencem sovražno organizacijo. Na dan nemških demonstracij dne 27. januarja 1919 je dalo vodstvo zavoda dovoljenje za predčasen sklep pouka zato, da se morejo udeležiti pripravljene nemške demonstracije proti Slovencem i učitelji i učenci. Iz tega razloga je Narodna vlada v Ljubljani odredila takojšnje zatvoritev zavoda.

Dne 8. junija 1919 je odločilo poverjenišтво za uk in bogočastje v Ljubljani, da ostanejo na državni realki v Mariboru, ki se postopoma razvija s slovenskimi temeljnimi razredi, nemški razredi od drugega do sedmega, in da se sprejmejo vanje nemški učenci iz državne realke v Ljubljani. Zadnja nemška matura na državni realki v Mariboru se je vršila v letu 1924/25, v istem letu pa tudi prva slovenska matura.

V decembru 1924 je bil učni načrt I. in II. razreda izenačen z učnim načrtom realnih gimnazij. V letu 1925/26 se je to izenačenje razširilo na tretji razred, v naslednjem letu še na četrti, tako, da od takrat na zavodu ni več realnih oddelkov v nižjih razredih.

Nova važna sprememba je nastopila 1. novembra 1928. Z odlokom od 24. septembra 1928 se je namreč sedemrazredna realka postopoma izpremenila v osemrazredni zavod z realnogimnazijskimi in realčnimi oddelki.

Ravnatelj zavoda je od 3. oktobra 1919 g. Jakob Zupančič.

Državno moško učiteljišče.

Temelj današnjemu ustroju učiteljišč je bil dan z zakonom z dne 14. maja 1869. Na osnovi tega zakona so postala učiteljišča štiriletna.

Vzrastla pa so učiteljišča in tako tudi mariborsko moško učiteljišče iz glavne šole, ki je bila ustanovljena v Mariboru leta 1782 in bila nameščena v poslopju, ki je stalo nasproti vhoda v Gledališko ulico na Slomškovem trgu poleg sedanje stolne cerkve. Na tej glavni šoli so bili ustanovljeni leta 1802 trimesečni tečaji za »preparande« z namenom, vzgojiti v njih učitelje trivijalk ter hišne in zasebne učitelje. Kandidati, ki so se nameravali posvetiti poklicu hišnih in zasebnih učiteljev, so poslušali razen predmetov, ki so bili na trimesečnih tečajih obvezni, še sintakso, poezijo in retoriko.

Umljivo je, da si niti učitelji trivijalk, niti hišni in zasebni učitelji niso mogli na ta način nabrati dovolj izobrazbe za svoj poklic. Zato so bili leta 1850. ustanovljeni za izobraževanje učiteljev enoletni tečaji, v katere so bili sprejeti samo absolventi treh razredov glavne šole. Na teh enoletnih tečajih so poučevali učitelji glavne šole in nižje realke brezplačno. Njihova služba je bila častna služba. Slovenščino sta učila Ivan Krajnc in Jernej Roth.

V šolskem letu 1861/62 se je razširilo mariborsko moško učiteljišče v dvoletni tečaj »preparandov ali preparandije« in z uvodoma navedenim zakonom od 14. maja 1869 je bil študij na učiteljiščih razširjen na štiri leta. Radi ustanovitve osnovnih šol in pomanjkanja učiteljev so zaključevali začetkoma pouk že po treh letih in šele leta 1875/76 je bil zakon o štiriletnem študiju tudi praktično uveljavljen.

Učni jezik na štiriletnem učiteljišču je bil nemški, a radi jezikovnih razmer v Mariboru in okolici, za katero je bilo namenjeno mariborsko učiteljišče, se je uvedla leta 1871 slovenščina kot obližaten predmet tudi za nemške gojence, za katere so se ustanovili posebni tečaji. Od leta 1885 so bile določene za slovenščino v vsakem letniku po štiri učne ure.

Leta 1871/72 je bila ustanovljena vadnica s slovenskim učnim jezikom.

Zanimivo je, da se je učiteljski zbor mariborskega učiteljišča izrekel leta 1891/92 za petletno učiteljišče. Ta zahteva pa

se je uresničila šele v novi državi s šolskim letom 1930/31 na podlagi zakona o učiteljiščih.

Ravnatelj mariborskega učiteljišča je g. dr. Matko Potočnik.

Državno žensko učiteljišče.

Maribor je imel od leta 1888. svoje žensko učiteljišče šolskih sester z nemškim učnim jezikom. Sčasoma se je pričelo poučevati nekaj predmetov za Slovence v slovenskem jeziku. Dasi se je gojila slovenščina v zelo skromni meri, vendar to ni ugajalo nekaterim mariborskim šovinističnim Nemcem in po sili Nemcem. Zahtevali so svoje nemško učiteljišče in ker je te težnje podpiral z veliko vnemo mariborski občinski svet, je takratni štajerski deželni zbor sklenil v svoji seji dne 24. julija 1902, da se otvori v Mariboru ob začetku šolskega leta 1902/03 prvi letnik deželnega ženskega učiteljišča z nemškim učnim jezikom. Ta sklep je odobrilo avstrijsko ministrstvo za uk in bogočastje z odlokom z dne 4. sept. 1902.

Čeprav je bilo novoustanovljeno učiteljišče deželni zavod, je vendar krila mestna občina pretežen del stroškov in dala zavodu na razpolago poslopje, v katerem se nahaja še sedaj, in to poslopje leta 1904 povečala s prizidavo v sedanji Cafovi ulici.

Dne 1. oktobra 1902 je bil otvorjen prvi letnik tega učiteljišča; vpisalo se je 53 gojenk in značilno je, da so od teh 53 gojenk le štiri navedle, da so slovenske narodnosti. Učiteljišče se je izpopolnjevalo vsako leto z novim letnikom; v šolskem letu 1905/06 je dobilo koncem februarja pravico javnosti in v juniju 1906 so bili na zavodu prvi zrelostni izpiti. Za vodjo novo ustanovljenega zavoda je bil imenovan Franc Frisch radi svojega strogo nemškega mišljenja, dasi ni imel predpisane kvalifikacije.

Namen in naloga zavoda je bila vzgajati nemško misleče vzgojiteljice za slovensko deco. To nalogo je vršil zavod v polni meri. Slovenščina kot jezik pretežne večine prebivalstva je veljal na zavodu kot zadnji predmet.

Oziraje se na ta namen zavoda je vsakomur jasno, da je prevrat odločil tudi usodo tega zavoda. Naša Narodna vlada je dala 8. februarja 1919 ukiniti pouk na tem učiteljišču; kolikor je bilo slovenskih gojenk, so se vpisale na državnem moškem

učiteljišču, nemške gojenke pa so odšle s svojimi nemškimi profesorji v Avstrijo.

Slovenska javnost se je sčasoma pričela zavzemati za ukinjeni zavod, češ, da bi bilo škoda popolnoma opustiti tak kulturni zavod, ki bode mogel vršiti v novi državi svojo nalogo, ako bode primerno reformiran. Vlada je upoštevala te razloge in dovolila z začetkom šolskega leta 1920/21 ustanovitev »Državnega ženskega učiteljišča v Mariboru« s slovenskim učnim jezikom. Zavod se je stopnjema izpopolnjeval in postal v šolskem letu 1923/24 popoln. Leta 1924 je bila na tem slovenskem zavodu prva matura. Zavod je bil namenjen ozemlju bivše mariborske oblasti, t. j. približno okoliš mariborskega in celjskega okrožnega sodišča.

Ravnatelj zavoda je g. Fran Kadunec.

Zasebno žensko učiteljišče šolskih sester.

Ustanovitelj kongregacije šolskih sester v Mariboru je škof Anton Martin Slomšek; na njegovo pobudo je pozvalo mariborsko gospejno društvo leta 1864 šolske sestre iz Gradca v Maribor.

Slomškov naslednik škof dr. Jakob Maksimilijan Stepišnik (Stepischnegg) je dne 17. oktobra 1864 otvoril zavod. Sestre so začele svoj delokrog s poučevanjem v ženskih ročnih delih in z oskrbo sirot, a že v šolskem letu 1865/66 so otvorile prvi razred lastne ljudske šole, ki se je širila in bila leta 1875 pet-razredna. Z ministrskim odlokom je dobila šola 9. novembra 1875 pravico javnosti in v šolskem letu 1876/77 še šesti razred.

Že od prvih let dalje je bil na zavodu otroški vrtec. Učni in občevalni jezik v šoli in šolskem vrtcu je bil izključno nemški, šele v šolskem letu 1894/95 je bil po petletnem prizadevanju Ciril-Methodove družbe tvorjen otroški vrtec s slovenskim občevalnim jezikom. Za skrb in vodstvo je plačevala Ciril-Methodova družba šolskim sestram nagrado. Družba je želela razširiti vrtec z vzporednico, a je morala opustiti svojo namero, ker ni imela dovolj denarja.

V letih od 20. oktobra 1897 do 5. oktobra 1904 sta bila ustanovljena na ljudski šoli šolskih sester dva slovenska vzporedna razreda s štirimi šolskimi leti. Ta dva vzporedna raz-

reda sta bila do leta 1918 edina slovenska dekleška šola v Mariboru. Razumljivo je, da sta bila ta dva razreda silno dobro obiskana, ker so pošiljali v to šolo slovenski starši svoje otroke. Mestnih šol slovenski otroci niso mogli obiskovati, ker je bil pouk v mestnih šolah izključno nemški in zato slovenski otroci niso mogli slediti pouku.

Po prevratu so bile tudi šole šolskih sester nacionalizirane; ostali so nemški vzporedni razredi, ki pa so drug za drugim polagoma prenehali.

Kongregacija je potrebovala za svoje šole dosti učnih moči; zato se je potegovala in dosegla leta 1888 ustanovitev učiteljišča. Redovne, pa tudi vnanje kandidatkinje so se izobraževale na tem učiteljišču in polagale leta 1892 na državnem moškem učiteljišču v Mariboru zrelostni izpit.

Dne 20. maja 1896 je dobilo učiteljišče pravico javnosti in to pravico je obnovilo ministrstvo prosvete naše kraljevine z odlokom z dne 8. avgusta 1924.

Učne moči so redovnice.

Ravnateljica zavoda je sestra Anastazija Kopitar.

Državna trgovska akademija.

Raznarodovanje slovenskega naroda se ni vršilo zgolj na deželi po naseljevanju Nemcev iz rajha, marveč še z večjo brezobzirnostjo v mestih, kjer so nam narodno zastrupljali našo mladino v šolskih vrtcih in v vseh šolah brez izjeme, prav posebno še v strokovnih šolah. V zadnjem času pred vojno Slovenci v Mariboru nismo imeli druge slovenske šole, ko vadnico pri moškem učiteljišču; da bi dobili kako slovensko strokovno šolo, ni bilo niti misliti, ker je bilo strokovno šolstvo odvisno od nemškega in nemčurskega mariborskega občinskega sveta. Pod tem vplivom je stala večina mariborskih trgovcev in obrtnikov. Naša mladina, ki se je učila trgovine in obrti, se je morala izobraževati po večini pri Nemcih in nemčurjih. Umljivo je, da so le redki vajenci ali vaječke upali pokazati svojo narodnost, kajti zasmehovali in žalili so jih doma in v šoli. To je vzrok, da smo imeli v spodnještajerskih mestih in trgih tako malo zavednega slovenskega obrtniškega in trgovskega naraščaja.

Ta rana na našem narodu je morala biti čimprej ozdravljena. Ustanovljena je bila zato v Mariboru kmalu po prevratu

državna dvorazredna trgovska šola, katero je uspešno vodil z vsega početka g. Matej Dolenc. Pokazalo pa se je, da trgovska šola ne ustreza sodobnim zahtevam in krajevnim potrebam. Trgovina in obrt sta se naglo razvijali; gospodarski razvoj je krenil s starih potov na nova in temu razvoju se je moral prilagoditi predvsem trgovec in obrtnik. Vlada je takisto uvidela potrebo temeljitejše izobrazbe trgovskega in obrtniškega stanu in pričela pospeševati višje strokovno šolstvo. Vodstvo tedanje dvorazredne trgovske šole je pričelo na inicijativo na tem zavodu nastavljenega profesorja g. Franca Škofa propagirati misel ustanovitve trgovske akademije pri občinskih in gospodarskih činiteljih in je zainteresiralo za to idejo tudi ministrstvo trgovine. Spretno zasnovana akcija je imela popolen uspeh in z ukazom Njegovega Veličanstva kralja z dne 7. avgusta 1926 se je povzdignila dotedanja državna dvorazredna trgovska šola v državno akademijo. Zavodu manjka zadostnih prostorov; podjetnost vodstva in mariborskih gospodarskih krogov bo nedvomno premagala v najkrajšem času tudi to oviro.

Ravnatelj trgovske akademije je prejšnji ravnatelj dvo-razredne trgovske šole g. Matej Dolenc.

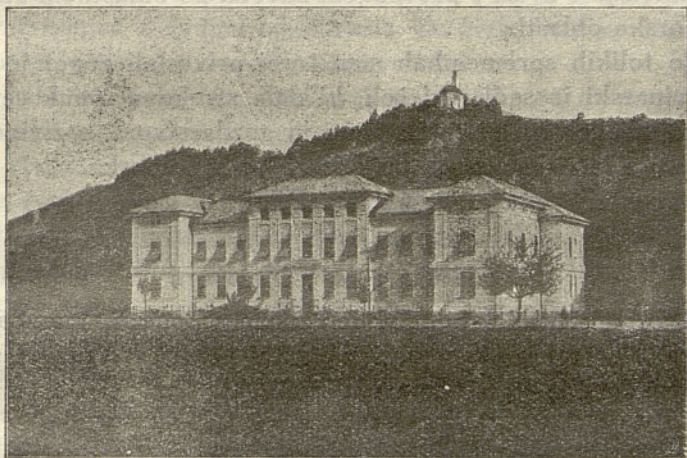
Vinarska in sadjarska šola.

Naša ustava je imela glede strokovnih šol določilo, da se ustanovljajo po potrebi poklicev. To načelo je vzeto iz potreb življenja in to dokazuje mariborska vinarska in sadjarska šola, ki leži v sredi vinorodnih goric in lepih sadovnjakov. Njen namen je izobraževati kmetijske mladeniče v vseh panogah kmetijstva, posebno pa v sadjarstvu, uporabi sadja, vinarstvu in kletarstvu. Nuditi pa hoče tudi kmetovalcem, učiteljem in drugim zanimancem priložnost, da se seznanijo z novimi metodami in izkušnjami v kmetijski stroki. V ta namen prireja vodstvo šole posebne učne tečaje.

Ustanovljena je bila leta 1872. Bivši štajerski deželni odbor je kupil za 42.000 goldinarjev od Roberta Pfrimerja vinogradniško posestvo »Pikardija« in za 18.146 goldinarjev od grofa Brandisa posestvo za tremi ribniki, ki se naziva »Grajski log« ali tudi »viničarska šola«. Obe posestvi merita skupaj približno 75 ha. Šola je bila otvorjena 11. marca 1872 leta. Bila je dvoletna, seveda z nemškim učnim jezikom, čeprav je ležala v

osrčju slovenske okolice. Slovenski mladeniči, ki niso znali nemščine, so morali vstopiti najprej v enoletni pripravljalni tečaj, tako, da so morali Slovenci obiskovati to šolo tri leta, Nemci pa samo dve. Tudi en dokaz »enakopravnosti« vseh narodov v bivši Avstriji.

Naša narodna osvoboditev je obračunala tudi na tem zavodu s potujčevanjem. Dne 3. januarja 1919 je moral izročiti tedanji ravnatelj Zweifler pod silo razmer vodstvo zavoda novo imenovanemu ravnatelju Jakobu Žnidariču. Storil je to s pro-

Vinarska in sadjarska šola v Mariboru.

testom. Začetkom februarja 1919 je pričel na zavodu slovenski pouk.

Vlada je kazala vedno vsestransko razumevanje za težnje in želje našega kmetijskega prebivalstva in je dovolila leta 1922, da se ustanovi poleg starega zavoda še srednja kmetijska šola kot nov samostojen zavod, ki se je stopnjema izpopolnjeval in se lepo razvijal, kajti to šolo so obiskovali učenci iz vse države; Srbijanci in Črnogorci so tvorili skoraj polovico učencev. Ta zavod je radi tega mnogo prispeval k medsebojnemu spoznavanju. Žal je bil ta zavod obenem z dvo-razredno vinarsko in sadjarsko šolo likvidiran v šolskem letu 1925/26.

Namesto razpuščene srednje kmetijske šole in likvidirane dvoletne vinarske in sadjarske šole je bila otvorjena leta 1925

srednja vinarska in sadjarska šola s preostanki srednje kmetijske šole.

V upravi srednje vinarske in sadjarske šole je bila istega leta (1925) otvorjena specialna enoletna vinarska in sadjarska šola.

Tudi tema zavodoma je bilo usojena kratko življenje.

Ob začetku šolskega leta 1927/28 je bil ukinjen 1. razred srednje vinarske in sadjarske šole, specialna enoletna šola pa je bila razširjena v dvoletno vinarsko in sadjarsko šolo. Ta izprememba je v zvezi s prevzetjem zavoda po oblastnem odboru mariborske oblasti.

Po tolikih spremembah smo torej priveslali zopet k dvoletni vinarski in sadjarski šoli, ki daje strokovni pouk seveda tudi o poljedelstvu s travništvom in gozdarstvom, o živinoreji, vrtnarstvu in čebelarstvu. Šola je sedaj banovinska.

Ravnatelj zavoda je g. Josip Priol.

Gozdarska šola v Mariboru

je bila ustanovljena leta 1930 ter začne s poukom meseca novembra. Nastanjena je v bivši oblastni palači v Vrazovi ulici.

Upravnik je g. inž. Zmago Zierfeld.

Osnovno in meščansko šolstvo.

Kakor sploh za kulturno življenje, so bile v preteklih stoletjih tudi za šolstvo pri nas razmere zelo neugodne radi neprestanih sovražnih napadov, turških in madžarskih. Država se do časov cesarice Marije Terezije za šolstvo sploh ni brigala, ampak ga je smatrala za zasebno zadevo. Šele 16. decembra 1774 je izšel novi učni načrt, po katerem je dobila vsaka dežela svojo normalno šolo, vsako okrožje glavno šolo, v manjših mestih in trgih ter pri župnijskih cerkvah in večjih podružnicah pa bi naj bile navadne osnovne ali trivijalne šole. Revščina ljudstva, pomanjkanje učiteljev in sredstev za vzdrževanje ter nemški učni jezik so bile tiste velike zapreke, ki so zavlačevale ustanavljanje in razširjanje šol na deželi. Boljše je bilo v naših večjih mestih. Maribor, Celje in Ptuj so imeli svoje šole že izza srednjega veka.

Sedanja I. deška osnovna šola je najstarejša šola v Mariboru. Prvotno je bila nastanjena kot trivijalka na seda-

njem Slomškovem trgu v poslopju mestnega župnišča ter se je nazivala Stadtschulmeisterei. Obstojala je že leta 1452 kot enorazrednica, leta 1782 pa jo je cesar Jožef II. povzdignil v c. k. normalko. Ta se je leta 1812 preselila v novo zidano šolsko poslopje na Slomškovem trgu, v katerem je nastanjena v zadnjih letih državna policija. Njen okoliš je obsegal vse mesto, dečke in deklice ter je imela takrat že tri razrede z 296 učenci.

V jeseni leta 1814 se je poleg deške glavne normalke ustanovila dekliška osnovna šola, ki je bila prvotno enorazrednica z dvema oddelkoma. Do leta 1827 je ostala pod skupnim vodstvom z deško osnovno šolo.

Leta 1886 je bila ustanovljena II. deška osnovna šola iz vzporednic I. deške osnovne šole.

Magdalensko predmestje je dobilo leta 1793 zraven župnišča svojo prvo šolo, ki se je leta 1891 razdelila na deško III., za katero je bilo na Ruški cesti sezidano novo šolsko poslopje z lepo telovadnico in šolskim vrtom, dočim je dekliška kot II. ostala v starem poslopju na Magdalenskem trgu.

Radi prenapoljenosti deških osnovnih šol je bila 1908 ustanovljena IV. deška osnovna šola v Samostanski ulici, dočim je že leta 1892 bila ustanovljena III. dekliška osnovna šola, sedaj vadnica državnega ženskega učiteljskega na Zrinjskega trgu.

Najmlajša mariborska osnovna šola je IV. dekliška osnovna šola v Cankarjevi ulici, ki je bila otvorjena 3. februarja 1917.

Mariborska meščanska šola se je rodila 16. septembra 1891 z odcepitvijo višjih razredov I. deške osnovne šole, s katero je bila prvotno združena pod nazivom Splošna ljudska in meščanska šola. V šolskem letu 1883/84 je bila I. dekliška osnovna šola preosnovana v petrazredno osnovno in trirazredno meščansko dekliško šolo (I.). Radi prenapoljenosti dekliške meščanske šole se je spomladi leta 1914 začelo z graditvijo šolskega poslopja v Cankarjevi ulici, kjer je bila 19. februarja 1917 otvorjena II. dekliška meščanska šola s tremi razredi in eno vzporednico.

Ker se je v začetku XX. stoletja opazalo na mariborskih osnovnih šolah precej duševno zaostalih otrok, je bila 18. marca 1913 ustanovljena pomožna šola, ki se je leta 1917

pomnožila z 2. razredom. Ta šola je šele leta 1926 postala popolnoma samostojen zavod.

Dočim je bil v drugi polovici preteklega stoletja pouk na mariborskih osnovnih šolah deloma dvojezičen ter se je slovensčina na I. dekliški osnovni šoli poučevala še do šolskega leta 1891/92, so se mariborske šole polagoma izpremenile v strogo nemške učilnice z nacionalnim nemškim učiteljstvom. Radi tega je mariborska Posojilnica kupila že pred vojno stavbišče za slovensko šolo, ki bi se naj ustanovila s pomočjo družbe sv. Cirila in Metoda, a do izvršitve tega načrta ni prišlo.

Šele po prevratu se je položaj korenito izpremenil. Začetkom februarja 1919 so šolske oblasti radi pomanjkanja kuriva zaprle mariborske šole in takrat starši mariborskih učencev niso slutili, da pomeni to konec dotedanjih ponemčevalnic naše mladine. V prvih mesecih leta 1919 sta mariborska rojaka poverjenik dr. Karel Verstovšek in šolski nadzornik dr. Leopold Poljanec izdelala načrt o namestitvi učiteljstva na mariborskih šolah. S 1. aprilom 1919 so novi upravitelji in učitelji ter učiteljice nastopili službo v Mariboru; zmernejše nemško učiteljstvo je začasno še ostalo, dokler se v naslednjih letih nemški razredi niso vedno bolj in bolj krčili, nakar je skoraj vse nemško učiteljstvo zapustilo našo državo. Novodošlemu slovenskemu učiteljstvu je kljub najtežjim razmeram uspelo, spraviti popolnoma nov duh na mariborske šole:

Število slovenskih učencev na mariborskih šolah začetkom šolskega leta 1930/31 (v oklepaju za preteklo šolsko leto):

Deška meščanska šola v Krekovi ulici: 322 (372); ravnatelj g. Dragotin Humek.

I. dekliška meščanska šola v Miklošičevi ulici: 293 (318); ravnateljica g. Zora Klavžarjeva.

II. dekliška meščanska šola v Cankarjevi ulici: 192 (207); ravnateljica g. Irma Scheligo.

I. deška osnovna šola v Razlagovi ulici: 189 (182); upravitelj g. Aleksander Alt.

II. deška osnovna šola v Razlagovi ulici: 138 (158); upravitelj g. Mirko Kožuh.

III. deška osnovna šola na Ruški cesti: 487 (475); upravitelj g. Ivan Lukman.

IV. deška osnovna šola v Samostanski ulici: 305 (318);
upravitelj g. Viktor Grčar.

I. dekleška osnovna šola v Miklošičevi ulici: 196 (250);
upraviteljica g. Amalija Vobičeva.

II. dekleška osnovna šola na Magdalenskem trgu: 478 (441);
upraviteljica g. Olga Juvančičeva.

III. dekleška osnovna šola (vadnica) na Zrinjskega trgu:
170 (175); ravnatelj učiteljišča g. Franc Kadunec.

IV. dekleška osnovna šola v Cankarjevi ulici: 126 (171);
upraviteljica g. Justina Medvedova.

Voditeljica pomožne šole v Razlagovi ulici: g. Slavka
Burnikova.

Obrtna nadaljevalna šola

za obrtne vajence in vajenke je bila v Mariboru ustanovljena leta 1887 in je delovala kot nemška šola do šol. leta 1913/14. Tedaj je bila ukinjena, ker so šolska poslopja zasedli vojaki. Kot slovenska obrtna nadaljevalna šola je bila na novo otvorena s šol. letom 1920/21. Šola je nameščena v več šolskih poslopih; največ razredov je v deški meščanski šoli. Obratuje po četrtkih in sobotah popoldne ter ob nedeljah dopoldne v mesecih od oktobra do aprila. Na šoli deluje 28 učnih moči — ker ena učna moč ne more imeti več ko osem tedenskih učnih ur — s tuk. osnovnih in meščanskih šol; poučujejo pa tudi trije mojstri-obrtniki. V tek. šol. letu poseča šolo 667 vajencev in 203 vajenk. Porazdeljeni so v pripravnico in I.—III. letnik. Izmed vajencev je največ kovinarske stroke, izmed vajenk pa šiviljske. — Šola ima svoj lastni šolski odbor, ki skrbi za njeno vzdrževanje. Predsednik mu je župan dr. A. Juvan, člani pa so zastopniki za vzdrževanje prispevajočih činiteljev, ker se šola vzdržuje s prispevki banovine, občine in raznih krajevnih činiteljev.

Vodja obrtne nadaljevalne šole je g. profesor Franc Fink.

Trgovska nadaljevalna šola v Mariboru.

Leta 1926 je šola praznovala svojo petdesetletnico. Šola je trirazredna, vendar je bil že lani odpravljen prvi razred s tem, da se za sprejem vsakega vajenca v uk in v drugi razred zahtevajo najmanj trije razredi srednje ali meščanske šole, dovršene z najmanj dobrim uspehom. V sporazumu z gremijem trgovcev

je šolsko vodstvo lani in letos dovolilo nekaterim, ki so imeli samo dva razreda, da so delali izpit čez snov bivšega prvega razreda. Kdor je ta izpit opravil s povoljnim uspehom, je bil sprejet v drugi razred šole, ostalih pa gospodarji sploh niso sprejeli v uk.

Namesto odpravljenega prvega razreda ustanovi gremij poseben praktičen razred za one, ki so že absolvirali tretji razred. Ta razred je zasnovan po praktičnih potrebah in po najmodernejših smereh vzgoje dobrega trgovskega naraščaja. Absolventom potem ne bo treba polagati posebnega pomočniškega izpita.

Šola ima lepo knjižnico in lastne zbirke, na razpolago pa so ji tudi blagovne in tehnološke zbirke trgovske akademije.

Letos je vpisanih v drugem razredu 54 vajencev, v tretjem pa 46, skupaj torej 100; od teh je 37 učenk.

Upravitelj je g. profesor Fran Škof.

Gostilničarska nadaljevalna šola v Mariboru

je bila ustanovljena leta 1924 na prizadevanje tukajšnje gostilničarske zadruge, ki vedno vzorno skrbi za šolo in njen napredek.

Naklonjeni so ji tudi merodajni javni faktorji, kakor obrtno nadzornišvo, tujsko-prometna zveza itd. Šola je trirazredna, traja pa letno po sedem mesecev — od 1. oktobra do 1. maja. Pouk se vrši ob popoldnevih, in sicer za vse vajence in vajenke gostilničarske, hotelirske in kavarniške obrti. Šola je nastanjena v prostorih državne trgovske akademije, le kletarstvo se poučuje v vinarski šoli in praktično serviranje deloma v hotelu »Orel«.

Upravitelj šole je g. Fran Škof.

ROBAUS SUHOR

to je znamka, katera jamči za kvaliteto
Fino desertno pecivo k vinu in čaju
Pristno samo z orig. zaklopno znamko

ROBAUS SUHOR

Nekoliko besed o racionalnem pranju.

Novi časi nastajajo za vse naše življenje. Vse kaže, kakor da bi se šele sedaj začele ljudem dobro odpirati oči; vidijo, da jim prinaša priroda, šport in marsikatera ura počitka razvedrilo in oddih, ki si ga ne marajo dati več zagreniti. Ljudje iščejo pomočkov, ki bi jim naj pomagali izvršiti čimveč opravil, ne da bi bilo treba zato porabiti več moči in časa nego je neobhodno potrebno. Tehnika in industrija nudita dandanes že vse polno pomočkov, s katerimi se delo ne samo lažje, ampak tudi hitreje in boljše opravi.

Temu stremljenju pravimo racionaliziranje, kar znači, postaviti način našega življenja na pametno osnovo s tem, da se varujejo človeške moči, hrani čas, ustvari nekaj velikega, a pusti ljudem tudi čas za razvedrilo.

Tako stremljenje se seveda ne sme ustaviti pri gospodinjstvu; tudi gospodinja si mora pametno urediti svoje življenje, da more v dandanašnjih hudih časih s podvojeno vneto izpolniti svoje dolžnosti. Kakor zna pametna gospodinja izkoristiti plin in elektriko, da si olajša kurjavo, kakor ima v svojem kuhinjskem kotličku in prašni sesalki dva pomočnika, s katerima si brez kratenja svojih moči ustvari boljše in bolj higijenične življenske pogoje, tako pač tudi ne sme pozabiti na pranje, ki je bilo doslej ena največjih nadlog ne samo za gospodinjstvo ali perico, ampak za vse družinske člane.

Sredstvo, ki odpravlja grozote pranja, je Schichtov Radion. Enaka množina perila, s kakršnim ste se morali poprej celega pol dneva ubijati s perilnikom ali krtačo, se sedaj lahko v pol uri čisto in belo opere z Schichtovim Radionom. Ta ima več kot 60% mehkega Schichtovega mila in pere radi svoje sestave takorekoč sam vse, kar prenese vodo in milo ter spravi celo najhujšo nesnago iz perila. Sveži madeži od rdečega vina, sadja, črne kave, kakava itd. se popolnoma odpravijo s tem, da se perilo prekuha v Radionovi raztopini. Radion obenem perilo razkuži; je torej idealno pralno sredstvo za otroško in bolniško perilo.

S Schichtovim Radionom oprano in dobro izplaknjeno perilo ima prijeten duh, kakor na travi beljeno perilo; ker ne vsebuje škodljivih kemikalij, tudi ne sne perila.

Pranje je lahko, ker je treba perilo samo čez noč namočiti, Schichtov Radion v mrzli vodi raztopiti, dati perilo v to raztopino, ga pol ure kuhati ter ga izplakniti najprej v topli in nato še v mrzli vodi. Pisano perilo, ki ne drži barve, naj se pol ure namaka, potem pa samo v mlačni Radionovi raztopini nalahko izmenca in izplakne. Volneno perilo, svileni blago, svilene nogavice in nogavice iz umetne svile se pri pranju ne smejo kuhati, ampak se samo večkrat pomočijo in iztisnejo v Radionovi raztopini, topli 15 do 20° C. Volna ostane mehka, voljna in prožna, svila se ne kodrá in obdrži svoj lepi medli blesk, barva pa svoj prvotni sijaj.

Dve, tri iz vsakdanjega življenja.

Izmed vseh človeških organov je slepič najzavratnejši. Njegovo obolenje in posledice obolenja ne prizanašajo ne mladim ne starim, ne moškim ne ženskam, ne revežem in ne bogatašem.

Kljub temu, da sem že nekajkrat pri raznih priložnostih opozarjal nanj, se vendar še zmirom dogaja, da dobim bolnike prepozno k operaciji, kar plačajo bolniki z dolgotrajnim bolovanjem, nekateri pa celo z življenjem. Bolj kot vse pridige bo podkrepilo moje besede dvoje ali troje bolniških vzgledov.

Petdesetletnik dobi kar na lepem sredi poldneva, ko kihne, hude bolečine v trebuhu, da omedli. Bolečina je bila taka, kot da bi se mu bilo nekaj v trebuhu utrgalo. Takojšna zdravniška preiskava dožene temperature $36,3^{\circ}$, žile 100 udarcev na minuto, na desni spodnji četrti trebuha izredne bolečine na pritisk. Nemudna operacija pokaže zelo vnet slepič z znaki, da mu prav malo manjka, da ni bil počil. Bolnik gre enajsti dan zdrav domov in se počuti izvrstno.

Temu slučaju, ki se je odločil takoj za operacijo in s tem skrajšal bolovanje na najkrajšo mero, naj sledi drug, podoben, pa vendar popolnoma različen.

Tudi nekako 50 letni mož oboli ponoči na hudih bolečinah v trebuhu, zvija ga in vzdiguje se mu, parkrat celo bljuje. Ker je prejšnji večer jedel sadje in sladoled, je splošno mišljenje, da »si je pokvaril želodec«. Stanje se drugi in tretji dan ne zboljša, srce bolnikovo slabi. Zdravniški konzilij dožene žile 140, ki se dá komaj šteti, temperature okoli 37° , bolnik v obraz plavkast, udi hladni, desna stran trebuha boleča — skrajno nevarno stanje vnetja trebušne mreže radi vnetega slepiča. Če se ne napravi operacija, je katastrofa v dveh do treh dneh neizogibna; operacija pa je edino, če tudi samo medlo upanje. Ako se ne posreči, ne bo sicer ozdravljenja, vendar bo trpljenje vsaj manjše in krajše.

Pri operaciji najdem popolnoma gnil slepič in smrdeč gnoj na vsej desni strani trebuha. Gnojne rane seveda ne smem zašiti, zato vložim v trebušno votlino trak in poskušam krepiti srce, ki tisti večer noče in noče kvišku. V prepričanju, da je ponoči katastrofa neizogibna, grem domov. V izredno prijetno

iznenadenje pa dobim na vse zgodaj drugi dan telefonski odgovor, da se moja zla slutnja ni obistinila; hitim in res se prepričam, da je srce boljše, da je prva kriza prestana. Za prvo krizo pride zmirom druga — bolnika ni bilo mogoče pred operacijo izprazniti, vsled tega grozi drugi prepad: ohlapelost črevesja. Tudi to smo preboleli. Drugi teden po operaciji se je iz rane pokazalo še blato, infekcija slepiča je bila namreč tako huda, da je prejedla črevo. Na srečo se je po daljšem času luknja v črevesu sama zacelila, sicer bi bila potrebna izredno težka in nevarna operacija.

Posledice: po več tednih šele je šel bolnik domov in trajalo je več mesecev, predno se je gnojna rana zacelila.

Menda je popolnoma odveč, dokazovati, kakšen je razloček, če se dá bolnik operirati prve ure obolenja ali šele drugi, oziroma celó poznejši dan. Ta dva slučaja sta si zelo podobna, če že ne enaka: če bi bil prvi slučaj čakal dva dni, bi doživel nemara usodo drugega in narobe; če bi se bil dal drugi slučaj takoj, ko je dobil napad, operirati, bi bil nemara v 10—14 dneh zdrav!

Vendar bi bilo zgrešeno, zanašati se na srečo in si misliti, bom pa dalj časa bolehal, glavno je, da ozdravim. Evo dokaza! Osemletni fantek pride popolnoma zdrav iz šole in gre na pašo. Kot zmirom in povsod se tudi tu pastirji med seboj rujejo in premetavajo. Teга bajе vrže starejši pastir ob tla. Prišedši domov, začne hudo bljuvati, kar traja dva dni in tri noči. Končno fantek pove o metežu na paši, kar spravi očeta po zdravnika, ki ga pripelje takoj k operaciji. Pred operacijo se dožene toplote 36,9°, žile 108, ves trebuh napihnjen in napet, obraz plavkast, udi hladni, jezik izsušen — tipična slika splošnega vnetja trebušne mreže. Operacija potrdi diagnozo: vnetje trebušne mreže izhajajoče iz gnilega slepiča, vendar ne more več rešiti pojemajočega življenja — 30 ur za tem ugasne.

Nauk iz vsega tega?

Kadar človeka v trebuhu boli — pa bodisi kjerkoli — in to obolenje ne preneha v dveh do treh urah, če gre dotičnik v postelj in si dene na trebuh tople obkladke, tedaj nemudoma po zdravnika, ki dožene, ali je treba kirurga ali ne. Ako se bolniku kolca, vzdiguje ali mora celó bljuvati, tedaj je stvar še nujnejša! Nikdar se ne dajte motiti od toplomera — to, kar trdijo marsikateri knjige, da namreč kaže vnetje slepiča visoko

vročino, ni res! Dotičnih knjig in člankov niso pisali kirurgi, katerim edino gre v tem beseda! Najnevarnejša vnetja slepiča vidimo z vročino od 36°5' do 37°5'. Torej še enkrat: vsa ka bolečina v trebuhu, ki traja več kot dve do tri ure, če tudi se vležemo, ničesar ne zavzljemo in si trebuh pregrejemo, nas neizprosno opominja, da je nevarnost blizu in nam vелеva povprašati za svet zdravnika in nikogar drugega. Če ta prepozna, da je slepič vnet, tedaj takoj k operaciji! Le na ta način je mogoče se izogniti neizmernim nevarnostim!

Anka Mešičkova:

O živilih.

Danes, ko se problem prehrane razmotriva z znanstvenega stališča, ko se potom kemije in raznovrstnih poskusov prizadeva prōdreti v globino tega vprašanja, pač ne bo odveč govoriti z našimi gospodinjami o živilih. V lanskoletnem koledarju je izpod peresa g. prof. Škofa izšla razprava »Naša hrana, zdravje in moderna linija« in v posebni tabeli pregled najvažnejših živil in poživil. Zdi se mi potreben nekak poljuden dodatek k temu znanstvenemu delu. Gospodinja naj bi to, kar ji nudi znanost, znala izkoristiti na lastnem ognjišču. Pri vsakem opravku, posebno tudi pri kuhanju, tem vелеvažnem poslu vsake gospodinje, bi morala le-ta vedeti, zakaj naj se to dela takó in ne drugače. Ako navajamo danes že naše malčke k razumnemu razmotrivanju vsega, kar se godi v njihovi okolici, tembolj mora biti vsako delo odraslega storjeno po dobrem preudarku. Tako razumevanje mnogokrat olajša delo in trud, je pa predvsem povod k natančnosti, ker jasno kaže koristi pravičnega dela, v tem slučaju pravične priprave živil.

Človeško telo je kompliciran stroj, ki vedno deluje. Srce bije, kri se pretaka, pljuča dihajo, želodec in čreva prebavljajo zavžito hrano itd. Kakor pa rabi stroj za svoj pogon tvari (benzin, petrolej, premog, vodo), takó potrebuje tudi telo tvari, ki nadomeščajo porabljene snovi, in te tvari so naša živila. Znano je, da sestoji naše telo iz raznoterih snovi, ki jih pa telo pri delu izrablja, oziroma jih v mlajših letih rabi tudi za svoj razvoj. Iz tega lahko sklepamo, da je najprimernejša hrana tista, ki se po svojih sestojnih snoveh približuje sestavi človeškega

telesa. Le ona more dajati otroku potrebne snovi za rast, odraslemu pa nadomestila za vse, kar telo porabi. Od prave prehrane je odvisno predvsem zdravje, od tega pa zadovoljstvo in dobro razpoloženje domačinov, naposled pa tudi napredek v gospodarstvu.

Iz prej omenjene tabele živil in poživil se razbere, da ni najdražja hrana vedno tudi najboljša in zdravju najprimernejša. Blagor hiši, kjer zna razumna gospodinja pripraviti iz cenih živil tečen, zdrav in okusen obed. Ni dosti, da zna gospodinja dobro kuhati, marveč mora tudi pravilno sestavljati jedilnike, pravilno ravnati z živili, da jih ohrani dobre in izkoristiti mora vse potrebne snovi, iz kojih hrana sestoji. V naslednjem hočem navesti naša najnavadnejša živila s kratkimi pripombami in nasveti, kako se naj z istimi pravilno ravna.

M e s o. Stavim ga na prvo mesto, ker je v meščanski hiši pri sestavi jedilnika prvo, na kar gospodinja misli in se po njem ravna kosilo. Meso se pripravlja na razne načine in je v mestnih hišah skoraj dnevna jed. Pred uporabo naj bi se ne pralo preveč in ne puščalo v vodi, da ne izgubi redilnih sokov. Najbolje je, da ga položimo na zmočeno desko ter z mokro, snažno, samo za to določeno cunjjo lepo zbrisemo. Tudi kladivo, s katerim tolčemo meso, mora biti mokro. Suh les bi namreč srkal tekoče snovi iz mesa in škoda bi jih bilo. Ne tolčemo pa mesa nikoli, tudi izrezkov ne, zato, da bi se kos povečal, marveč vedno le, da ga omeščamo. Torej nikdar razbijati na široko! Tudi meso med kuho in peko nabadati ni ekonomično. Le glej, kako se iz nastalih luknjic pcedi redilni sok!

Če položimo meso na vročo mast, »skoči skupaj«, to je, meso zakrknje in postane belo. (Beljakovina!) S tem je zabranjen iztok raznih sokov in meso ostane okusno. Razumljivo je torej, da ga bomo dejali v vrelo vodo, ako nam je ležeče na dobrem mesu (povojena svinjina), v mrzlo, če hočemo izkuhati soke v dobro juho (govedina). Na vsak način pa pristavljamo kosti v mrzli vodi in, da se izlužijo tem bolje, vodo takoj solimo. Dalje časa nasoljeno meso izpušča soke, kar seveda ni prav. Ako pa hočemo meso s soljo napraviti trpežno, je bolje, da ga zavijemo v cunjjo, ki smo jo poprej pomočili v vrelo slano vodo. Voda izhlapi, sol pa tvori na cunji skorjo, ki stori, da se meso ne pokvari tako naglo. Tudi pene na juhi imajo važne sestavine in naj se ne pobirajo.

Črno meso (govedina in svinjina) je jako redilno, a težje prebavljivo, belo meso (teletina, perutnina, kunci) ima manj redilnih snovi, a je lahko prebavno. Divjačina je sicer črno meso, ker pa ne vsebuje tolščice, je tudi lahko prebavno. Najredilnejša so jetra!

Meso kuhamo, od mladih živali pečemo, nepokrito v masti, cvremo v moki, jajcih in drobtinah povaljano v polvoljni množini masti in pa, zlasti stareje meso parimo ali dušimo na masti v pokriti kozici. Vodo, s katero se je eventualno opralo meso, porabimo za zalivanje cvetic, nikoli pa je ne vlijemo v pomije. Plesnivo prekajeno meso umijemo najprej z mrzlo vodo, nato šele z vročo, sicer dobi duh po plesnivcu. Ako si hočemo suho svinjsko meso za dalje časa shraniti, se to najbolje zgodi v nekurjeni peči v sobi; tu je namreč zračno, ker je vedno preprih.

Perutnino, ki jo hočeš nekoliko časa pustiti, da se obleži ali jo hočeš kam poslati, oskubi suho in odstrani črevesje, ne da žival odpreš z nožem. Črevo se pri tem ovije okoli prsta ter potegne iz trupla.

Mast ali tolščica je velevažno hranilo ter daje telesu toploto. Zato je umevno, da zavživajo narodi, ki živijo v mrzlih severnih pokrajinah, veliko več masti kot oni, katere ogreva toplo južno solnce. Razumna gospodinja bo zategadelj tudi pozimi jedila bolj zabeljevala nego v vročem poletju.

Tolščico ločimo v živalsko in rastlinsko, ki sta po svoji sestavi prav različni. Človeku, ki trpi na želodčnih kamnih, svinjska mast ne prija, zdravi se pa z oljem. Vendar uživamo pri nas največ svinjsko mast. Ako se spusti slanina boljše in slabše kvalitete, ki smo jo poprej vsako zase stehali, se lahko prepričamo, da je vedno bolje kupiti slanino dobro rejene svinje. Če je pa slednja tudi nekaj dražja, se pa boljše navre. Čista mast in ocvirki so nekoliko lažji od slanine, ki smo jo cvrli, ker med cvrenjem izpuhteva. Zato tudi razloček v ceni slanine in čiste masti. Ako se mast noče strditi, ni to slabo znamenje. Je to navadno slanina predobro hranjene živali, kateri se je jed »zabeljevala« s prgo ali prvovrstno zametjo od bučnic. Če pa je imela gospodinja nesrečo, da je naletela na prašičjo mast, ki ima neprijeten duh in okus, mi je povedala strokovnjakinja, da je dobro, jo s čebulo še enkrat razpustiti ter vreči vanjo, ko še ni trda, par kosov oglja. Pri spuščanju

masti začni odlivati šele, kadar je mast popolnoma čista. Odljij pa mast najprej v posodo, v kateri se samo obstoji, iz te potem prav na rahlo v ono, ki jo spraviš za dolgo leto. Najboljše posode so kovinaste emajlirane. Skozi lončene prehaja mast, prav se je napijejo tudi lesene »kible«, ako znotraj niso prevlečene s pločevino. Naši kmetje imajo za domačo porabo po večini záseko. Kot zabelo za krompir, žgance, fižol si jo lahko napravimo sami. Slanina se v kosih »prevari«, to je, pusti se v vreli vodi 10—15 minut, da gredó mesne vilice rade skozi. Nato se ohlajeni odpotegne koža, slanina se zaseka ali s strojem zmelje ter primerno osoljena prav natančno stlači v posode. Kjerkoli bi vmes ostala praznina, tam bi zaseka začela plesniti in se kvariti. Zelo dobra je záseka, ako kose slanine v posodah potisnemo v peč, iz katere smo ravnokar vzeli kruh. Slanina se malo opečena seseka ali zmelje kakor zgoraj povedano. Ta zaseka ima prijeten okus po pečencu. Pred uporabo kot zabelo se naj zaseka počasi dodobra razpusti.

Za časa vojne smo rabili, ali kjer razmere v hiši silijo, se rabi še zdaj, dosti ceneja goveja mast, loj. Tega položimo čez noč v vodo ter prilijemo na 1 kg zrezanega loja kupico posnetega mleka, ki precej omili neprijeten duh in okus. Lahko tudi na 1 kg slanine pridenemo $\frac{1}{2}$ do 1 kg loja, ki ga še tekočega vmešamo s slanino, dokler se ne strdi.

Margarin je živalska, kunerol in ceres pa rastlinska mast, priporočljiva zlasti onim osebam, ki bolujejo na žolčnih kamnih.

Mast so tudi razna olja. Namiznih olj imamo od navadne do najfinejše vrste. V našem kraju uporabljamo zlasti bučno olje, ki je izdatno in zdravo. Orehovega olja je zadnja leta radi dražinje orehov malo, pač pa bi bilo umestno tu na podnožju Pohorja uporabljati makovo olje. Na tem olju pečen štrukelj ali pečenjak, tudi v ploščice narezan krompir, je prav dober. Imamo še dobro olje od solnčnic, dočim se laneno olje rabi največ le za pokost, pa tudi kot zdravilo; tudi se ž njim napojijo novi podplati, zlasti športnega obuvala, radi večje trpežnosti.

Vse toľšče se na zraku in na svetlobi razkrajajo. Zategadelj jih shranjujemo vedno pokrite. V bučno olje vrzi malo soli ter ga iz pločevinastih posod čez nekaj dni pretoči v steklenice!

Mleko je za prehrano, zlasti še kot živilo otrok, eminentne važnosti, saj vsebuje vse snovi, ki jih potrebuje mlado bitje za razvoj. Njega dobrina se meri po obilici vrhnja ali

smetane, ki je mast. Danes imajo malone že vsi oni, ki rede krave v večjem številu, izmetalnike. S temi odvzamejo takoj svežemu mleku tolščo, in je tako seve mleko ob najboljši del svoje sestavine. Iz te »sladke« smetane se dela čajno maslo. Je torej izmetalnik za od mesta oddaljene kraje velikega pomena, ker omogoči vsaj delno vnovčenje mleka — v obliki masla. V bližini mest pa je najbolj racijonelna prodaja mleka samega in meščani lahko zahtevajo, da se jim dostavlja mleko popolnoma naravno in neposneto. Tolšča je lažja od vode in drugih sestavin mleka in se torej nabira na površju. Čim večje je površje in čim bližnjo pot imajo male tolščne kroglice, tem lepše je vrhnje. Vlivajmo mleko torej v plitve in široke posode! Sirovo mleko je opasno uživati, zlasti če nas ni prepričal živinozdravnik, da je žival popolnoma zdrava. Govedo namreč pogosto boluje za tuberkulozo in zato obstoja ob zauživanju neprekuhanega mleka nevarnost infekcije. Pegasto mleko, v katerem se še večkrat najdejo drobna apnena zrnca, je navadno dokaz tuberkeljev v vimnu. Takšnega mleka naj gospodinja ne kupuje in naj opozori svojo mlekarico na opasnost. Koze le izjemno bolujejo na tej bolezni in se zato kozje mleko sme uživati presno, dočim se naj kravje mleko iz previdnosti kuha 5 do 7 minut. Ta čas pa tudi zadostuje, da se uničijo škodljivi bacili, v tem ko bi po predolgem vrenju trpela dobrina mleka. Sveže mleko hranimo v zračnem, hladnem, temnem prostoru (n. pr. pokrito v sobni peči). V shrambah z ostanki raznih jedil se navzame mleko neprijetnega duha in okusa.

Ako kdo ljubi kislo mleko, a ne zaupa sirovemu, naj mleko prekuha ter mlačnemu dodane par žlic kislega mleka. V kratkem času se mu mleko okisa, je dobro in zdravo. Kislo mleko se, zlasti na ognjišču, sesiri, to je, sprime se v kepo, medtem ko voda kot sirotka odstopi. Ohlajeno in ocejeno da domači sir. Iz posnetega mleka delajo kmetje »trapistovski sir«.

Presno maslo mora imeti prijeten okus, je dobro, če ima zrnca, preveč rumeno pa je obarvano z žafranom. Da se ohrani, naj se stlačeno v lonček obrne na krožnik sveže vode ali zavije v cunj, ki smo jo poprej namočili v slano vodo. Dobé se tudi že posebne posodice, ki ohranijo maslo sveže do teden dni. Ako pustimo presno (sirovo) maslo ob strani ognjišča polagoma vreti ter ga za malenkost osolimo in vržemo vanje malo pšeničnega zdroba, se popolnoma sčisti ter rahlo odlito dá maslo.

Moka je za prehrano silnega pomena. Pomislimo le na ljubi kruhek v družini! In spomnimo se težav za časa svetovne vojne, ko smo v papirnatih vrečicah stiskale zadnje ostanke moke, »da bo vsaj za prežganje!« Pa res, domala ne moremo postaviti na mizo ne južine, ne kosila in ne večerje, da bi ne uporabljali moke.

Moka je v glavnem škrob, ki se dela iz nje tako, da moko razbrkljamo v mrzli vodi in vlijemo potem v vrelo vodo. Kepice, ki smo jih v nerodnosti pustili v mrzli vodi, se v vroči več ne razpusté in treba je škrob precediti. Tako je umljivo, da moramo vлити na prežganje vselej mrzlo vodo ali ga z mrzlim mesom ali mrzlo zelenjavo raztopiti, sicer nastanejo kepice.

Iz moke delamo kvašeno, vlečeno in valjano testo. Kvas vsebuje glivice, ki rastejo ob primerni toploti in rast še pospešuje sladkor. Ako kvas zmrzne, še češče pa, ako se dene v pretoplo vodo ali mleko, se glivice uničijo in testo ne vshaja. Vshajano testo naj naraste na približno dvojno velikost. H kvašenemu testu naj se dá več rumenjakov kot beljakov, sicer je pecivo suho. Pri finejšem pecivu se vzame namesto kvasa pecilni prašek, ki se naj vmeša v suho moko.

Za vlečeno testo se naj jemlje mehka moka, istotako za prežganje in povesod, kjer bi nam ostra moka popila preveč mleka ali jajc, n. pr. vlitih nudeljcih. Ako vlečeno testo (štrukelj, gibanico) pečemo, ga napravimo brez jajc, ker je to v nadevu izdatnejše. Pri kuhanju (štruklji), pa moramo jajca vmešati, kar naredi testo močnejše.

Moko spravljamo na suh, zračen prostor, jo večkrat premešamo in, če jo hranimo dalje časa, tu in tam presejamo. To stori, že radi snage, pred vsako vporabo, pri finih pecivih pa tudi iz razloga, da med sejanjem prav na rahlo pada v nežnih plasteh v fino testo. Naraste pač najbolj fina moka, in so res jedila, ki se morejo prav dobra narediti le iz najfinešje moke. Sicer pa v prehrani ta ni na višku in v svetovnem gospodarstvu, kakor v zdravstvenem oziru ni priporočati le najfinešje moke. Saj je znano, da uživajo mnogi ljudje s posebnim ozirom na svoje zdravje kruh iz moke z otrobi, ker vsebujejo poslednji važne redilne snovi. Črni kruh ni le prav dober, marveč ostane tudi dalje časa svež nego beli. Z večjo razliko v ceni bele in temne moke bi se privedle naše rodbine gotovo v pravilnejše razmerje gledé uporabe moke in pomagano bi bilo tudi naši

domači industriji. Naši mlini propadajo baje ravno radi tega, ker jim pri prodaji ostajajo ogromne množine temnejše moke. Res pa je, da se poslednja hitreje pokvari in moramo biti zato pri nakupu previdni.

Jajca so velike redilne vrednosti. Če stremo jajce na vročo mast, se beljak takoj strdi, v rumenjaku pa je poleg beljakovine še mast. Najbolje prebavna so jajca kot dodatek drugim jedilom.

Cene jajcem so zelo različne. Zato si bo skrbna gospodinja po možnosti priskrbela v ugodnem času jajca za čas draginje. Za dva do tri mesece zdrže jajca v drobni soli, žitu, plevah. Sicer pa se kupi vodotopno steklo ali garantol. Na 1 l tega ali onega sredstva se prilije 10 l vode in ta tekočina zadostuje za približno 260 jajc. Predvsem je potrebno, da so jajca, ki jih hočeš vložiti, sveža. Ako o tem dvomiš, užgi v temi luč, da svetlobni žarki prehajajo le skozi majhno luknjico. Če pred to luknjico podržiš jajce, mora biti prosojno. Ako pa v njem vidiš motnje, je to znak, da se začne jajce kvariti. Jajca se pri nakupu tudi lahko polagajo v slano vodo v globokem lončku. Dobra so takoj na dnu, ona, ki ne leže, porabi kmalu, tista, ki plavajo na vrhu, so pa neporabna.

Dalje je gledati na to, da so vsa jajca cela in imajo gladko lupino. Hranitev jajc obstoja namreč v tem, da zrak ne prehaja v njih vsebino. Če je lupina hrapava, je gotovo tudi bolj luknjičasta nego gladka. Pri vlaganju postavljaj jajca po konci. Tako postavljena jajca so odporna, medtem ko se od postrani ležečih pod težo gornjih plasti koj lahko katero stre in potem pokvari; eno edino skvarjeno jajce pa more pokvariti vso zalogo. Jajca, ki klopčejo, so vsušena, torej stara, četudi ne vedno slaba.

Zelenjava bi po vsej pravici spadala med živili na prvo mesto. Pri normalnih cenah naj bi gospodinja izdala za zelenjavo toliko, kakor za vsa druga živila skupaj. Zelenjava vsebuje razen drugih redilnih snovi še vitamine, snovi, ki so za življenje in dobri počutek človeku neobhodno potrebne. Največ vitaminov ima paradižnik, potem špinača, pa tudi vse druge povrtnine jih vsebujejo. Škoda le, da nismo vajeni zelenjave uživati presne, zakaj med kuhanjem se mnogo vitaminov in redilnih snovi izgubi. Na vsak način si jih bode skušala večša gospodinja po možnosti ohraniti.

Presen paradiznik je kot solata sam zase, ali kot primes drugi zelenjadi, n. pr. zelenemu fižolu, jako zdrava jed. Pri kuhanju paradiznika pa moramo pomisliti, da ima tudi sok mnogo vitaminov. Bolje je torej, paradiznik do gotove gostote vkuhati nego vodo odločiti. V lupinah, ki nam pri pasiranju ostanejo, je še mnogo vitaminov, zato jih posušimo za dodatek k juhi, potem ko smo odstranili seme, ki vsebuje zdravju škodljive snovi.

Špinača ima mnogo železa in veliko vitaminov. Škoda torej za vodo, v kateri se je kuhala. Zato vzami pri kuhi malo vode, da je potem takorekoč nasičena dobrih snovi in s to vodo zalij špinaco, ko si jo pripravila.

Vrtna solata vseh vrst je zdrava, zlasti še, ker jo uživamo presno in jo imamo malone vse leto. Re GRAT, radič, motovilec nam pomagajo čez zimo in zgodnjo pomlad od endivije do glavnote solate.

Zelje lahko sveže pripravljamo na več načinov, kot solato, prisiljeno, sladko, parjeno itd. Kislo zelje pa si za prvo uporabo, ko ga še ni dobili v kadeh, gospodinja lahko sama pripravi v loncu. Ko so zeljnate glave obležale, da se lahko režejo v lepe nitke, ga narežemo, osolimo, potrosimo s kumno, brinjevim zrnjem, pridenemo par lovorjevih listkov, malo celega popra in ga potem stisnemo v lonec, da spusti vodo, sicer pa lahko tudi malo vode prilijemo. Na vrh položimo kos kruha in postavimo potem posodo na toplo, kjer se zelje kmalu okisa.

Zeljni ohrovt se lahko pripravi kot špinaca, pa tudi juha je dobra.

Navadni ohrovt rad napenja in je zato dobro, da ga pred kuho poparimo in to vodo odcedimo.

Rožni kapus daje zelo dobro prikuho in je prijeten posebno zato, ker ostane na vrtu in se ga lahko obira tudi pod snegom.

Korenje in koleraba je lahko prebavna jed, primerna tudi za slab želodec.

Zelo nežna povrtnina je karfijola ali cvetača, koje kuhani cvet s presnim maslom zabeljen, je delikatesa. Manj lepe cvete porabimo za juho ali solato. Zeleno listje pa zlasti pozimi lahko pripravimo za prikuho.

Špargelj čisti obisti, zato je mnogokrat seč po uživanju te dobre povrtnine gost, kalen.

Kumarce lahko uživamo presne kot solato, ali kuhane kot omako. Nasoljene spustijo vodo, ki bi se naj ne odstranila. Mlade vložimo kot slane ali pa na različne načine v kis. Če tu nekoliko izgubijo svojo zeleno barvo, nič ne de, sredstvo, ki jim barvo ohrani, ni zdravo. Naribane kumarce pa se v kisu našim gospodinjam večkrat pokvarijo radi tega, ker kis ne prodre v stisnjene plasti. Ko so se kumare odcedile, jih moramo v skledi s kisom dobro premešati in jih šele nato z vsemi drugimi dodatki z zajemačo devati v steklenice.

Buče so dobra prikuha. Dalje časa jih ohranimo s tem, da recelj zamažemo z voskom, nekateri tudi cele namažejo z apnom, ki zabranjuje osuševanje.

Pesi ne smemo ne vrha, ne koreninic odrezati, marveč moramo liste previdno odstraniti, ker bi sicer med kuho sok iztekal.

Repo jemo sladko, kvasnico in kislo iz kadi. Dobra je repa, ki se je okisala, vložena v tropine.

Drobnjak nam daje na pomlad prvo svežo prikuho, bodisi napravljen z jajci ali v omaki. Ako ga ima kdo rad na juhi, naj vlije vrelo juho na zrezan drobnjak, kar je okusneje, kakor če ga potrosimo samo po vrhu juhe.

Čebula in šalotka se rabita dnevno kot dodatek pri raznih jedilih. Prva nam daje dobro omako iz glave (čebule) same, šalotka pa iz mladega zelenja.

Vse korenčje za juho: peteršilj, rumeni korenček, zeleno, pa tudi šalotko ali čebulo, kakor paradižnik pristavimo v mrzli vodi in takoj osolimo. Na ta način se vse snovi izkuhajo, oziroma izlužijo, zelenje pa: peteršilj, zelena, por itd. pa denemo v juho šele pol ure predno jo vkuhamo, ker bi sicer med dolgim vretjem izhlapel ves aroma.

Ker je zelenjave veliko vrst ter se pripravlja na različne načine, nam nudi v prehrani prijetno izpremembo. Vrtnarji, kakor okoličani mest skrbe, da se spravljene jesenski pridelki srečajo z zgodbjimi pomladnimi. Cene v splošnem niso pretirane. Že iz teh razlogov, zlasti pa še iz zdravstvenega ozira naj bo princip vsake gospodinje, da vsak dan postavi na mizo zelenjavo.

Krompir. Kaj so vendar kuhale naše prababice, ko še niso poznale krompirja! Tako modrujejo naše meščanke, tako se pomenkujejo podeželjanke. In res je krompir skoraj vsako-

dnevna jed v najboljših do najubožnejših rodbinah. Uživamo ga kuhanega z olupki, olupljenega, zabeljenega, mešanega ali »štokanega«, dober je kuhan v pari, pečen v pečnici ali na plošče zrezan v olju, dušen s peteršiljem, v žgancih itd. Pa tudi kot dodatek k marsikateremu testu je dober. Kadar je razlika v ceni moke in krompirja velika, se naredi prav okusen kruh iz $\frac{1}{3}$ krompirja in $\frac{2}{3}$ moke. Saj krompir je kakor moka — škrob. Zato je tudi umevno, da ga pristavljamo vedno v mrzlo vodo. V vročo vodo pristavljen, postane »špehast«.

Stročnice so zelo redilne. Suh fižol naj se pred kuho nekoliko ur namaka v mehki vodi, kateri se lahko doda nekoliko jedilne sode. Dober je tudi dodatek par lavorikovih listkov in zrn česna. Komur pa dela fižol težave pri prebavi, naj si ga pasira, ker nezdrava je le koža. Kakor fižol sta tudi grah in leča tečna in zdrava hrana.

Gobe so imenitna jed, samo bati se je zastrupljenja, ne le z res strupenimi, ampak tudi s starimi jedilnimi gobami. Nobena jed iz gob se naj ne pregreva, oziroma uživa prestana. Eminentne važnosti za prehrano je sadje, ki ima v sebi razen vitaminov zdrav naraven sladkor in zdravo kislino. Kaj čuda torej, da ga posebno nepokvarjena otroška narava tako zelo poželi. Zdravo je presno, suho, kuhano kot kompot, zlasti še kot mezga. Iz olupkov in iztrebkov pa se napravi okusen domači kis. Sicer pa bi naj gospodinje v Mariboru in iz okolice ne zamudile prilike, da se udeležé tečaja za vkuhanje sadja in zelenjave, ki se vsako leto vrši na naši vinarski in sadjarski šoli. Je zelo poučen!

Pravilna prehrana je velevažnega pomena tako za zdravje posameznikov v rodbini, kakor tudi za dobrobit vsega naroda. Delo gospodinje naj spremlja globoko razumevanje, pomagajo pa ji naj primerne razprave in predavanja strokovnjakov in zdravnikov. Naj bi pa tudi telesno in duševno delo gospodinje našlo umevanje in priznanje pri svojcih, kakor v javnosti! Največje plačilo pa bo gospodinji prijeten dom z zdravo srečno rodbino.

Da ob naši 10.letnici ugodimo ljubiteljem testenin tudi v kuharskem pogledu, podajemo v naslednjem par kuharskih receptov za okusno in tečno pripravo priznanih testenin

Pekatete

I. Makaroni na domači način. Skuhaj $\frac{1}{4}$ kg makaronov »Pekatete« ter jih odcedi. Razgrej eno jedilno žlico presnega masla, h kateremu prideni »Pekatete«, jih potresi s tremi žlicami parmezana in če je potreba, jih tudi še malo osoli in popopraj. Potem jih narahlo premešaj z velikimi kuhinjskimi vilicami, da jih ne zmečkaš, in nato jih serviraj še vroče. Tudi so zelo dobri, ako jih poliješ še s paradižnikovo omako, ki jo pripraviš kot sledi:

Paradižnikova omaka. Operi šest do osem lepih, zrelih paradižnikov, ki jih razlomi na kose ter jih daj v kozico brez vode. Prideni en lavorjev list, eno vejico materine dušice, eno na listke razrezano čebulo in en strok česna. To pristavi na mil ogenj ter duši toliko časa, dokler niso paradižniki mehki. Nato jih pasiraj, prideni eno kavino žličko presnega masla, ki si ga zgnetla z eno žličko škrobne moke, jih osoli, popopraj in počasi kuhaj 15—20 minut.

II. Makaroni »Pekatete« s sokom. Pripravi, skuhaj ter odcedi makarone »Pekatete« kakor običajno. Nato jih pogrej in polij z enim kozarcem soka od goveje ali telečje pečenke. Pokrij jih, da vsesajo ves sok ter jih potresi še malo s parmezanom in takoj serviraj.

III. Milanski makaroni »Pekatete«. Pripravi $\frac{1}{4}$ kg makaronov »Pekatete« po receptu št. I., primešaj k njim še tri žlice na rezine zrezane kuhane gnjati ali prekajenega jezika ter par žlic na tanke listke zrezanih dušenih gobic.

Pri vsakem dobro pripravljenem obedu morajo biti tudi testenine

UNION

čokolada, sladkorčki

so najboljši!

Pod slapom življenja.

Bilo je letos na Plitvičkih jezerih. Znašla se nas je v hotelu Bellevue družbica, med njo sodnik nekega kotarskega suda v Liki. Prekrasni izprehodi ob tolikih jezerih in silovitih slapovih so nas utrudili, da smo zvečer radi posedali.

Ob neki taki priliki je pripovedoval sodnik kotarskega suda zgodbo, s katero je imel uradno opravka; njegova pripoved nas je zagrabila, saj je bila zgodba o tatu svojega otroka.

Naenkrat so bila poklicana na pomoč vsa oblastva in vznemirjeni vsi ljudje, kajti zgodilo se je, kar se zgodi redko, da je nekdo ukradel desetletnega dečka in ga odnesel seboj. Mogoče bi sicer bilo, da se mu je pripetilo kaj žalega, in skrbna mati je preiskala vse kote in premislila vse nevarnosti, a nikjer ni bilo o dečku niti sledu; pa kmalu so dospele vesti, da so videli takega in takega dečka iti s starejšim možem po cesti naprej, naprej, kdo more vedeti kam.

In končno so oblasti našle dečka in vlovile starega moža ter oba pritirale nazaj v domače selo. In takrat se je vse izkazalo . . .

Mož je bil šel v vojno in doma zapustil ženo s komaj rojenim otrokom. Vojna vihra ga je metala semtertja, končno se je znašel v ujetništvu. Po velikem trpljenju se je rešil, vrnil se domov ves slab, bolehen in star. Hotel si je odpočiti doma, najti svoj stari dom, svojo ljubo ženo in sinka svojega, srečno zvezdo svojega življenja. Pa ko se je bližal domu ves plah, je povpraševal tuintam; ljudje so mu pravili, da so prišla pisma o njegovi smrti, da ga je žena pozabila, da se je poročila z drugim . . .

Takrat mu je ostal še edino sinček; tega si je hotel rešiti; slučaj mu je pomagal, da ga je našel v bližini domačije, da ga je zvabil seboj od doma, kjer je gospodaril novi gospodar in ga odrivali mlajši otroci novega očeta . . .

Svidenje z ženo je bilo strašno, saj je čutila v sebi svojo dolžnost za nekdanjo ljubezen do tega moža, a vendar se ji je upiral stari, strpljeni in bolehní prišlec. »Pa vi veste, sodili smo, da je vrnivši se vojni ujetnik v svoji pravici, čeravno je ravnala tudi uboga žena v dobri veri.

Tako je razsodila pravica, potem ko je udarilo življenje tako strašno v to družino. Nič več ni ljubezni, nič več ni miru.

Tavajo kakor v sanjah o belem dnevu. Pogosto imam opravka žnjimi in si mislim, da bi bilo bolje, če bi oblastva ne bila našla odpeljanega dečka. Preko tega bi se bila zarasla skorja in bi se rana ne odpirala vsak dan znova. Tako pa bodo nosili svojo bol vsi do zadnjih ur.«

Sodnikova povest nas je hudo zadela; šli smo skoraj v svoje sobe; pogledal sem skozi okno v mesečno noč. Veličastno so trepetala jezera, slapovi pa so vdarjali nenehoma na nje s svojo divjo silo.

Prelepi Maribor.

Spisal Jurček Frnikula učenec 1 b razreda gimnazije.¹

Blizu Metave, Rošpaha in mariborskega otoka se rasprostira v prelepi slovenski dolini prelepi maribor. Bistri valovi velike in široke drave režejo prebivalce na dvoje. Zvezani so po mostih in brodu na Melju. Severni prebivalci ležijo južno od treh ribnikof. Južni prebivalci pa so severno od tezna. Severni prebivalci so zelo omejeni. Omejujejo jih piramida in drugi hribi. Drugod je prelepa ravnina, ki se spremeni nazadnje v strmo Pohorje. Prelepi Maribor ima milo podnebje. Pozimi je v hudem mrazu gorko v topli sobi. Poleti pa je prijeten hlad v ledenicah in v Dravi. Zato je maribor naš jugoslovanski Meran. Tako se reče namreč neki gostilni pri kolodvoru. Prelepi Maribor ima mnogo čudežev. Največji čudež so trije ribniki, ki obstojijo iz dveh mlak. Od prebivalcev Maribora je samo polovico pravih mariborčanov. Vsi drugi so mariborčanke. Večinoma uživajo dober glas in rujno vince. Prelepi maribor je glavno mesto in sedež mnogih gostilen in dveh kinov. Zato so prebivalci zelo izobraženi. Po mestu se vozijo avtobusi, ki pospešujejo zelo promet in javne nesreče. Učenci ljubijo šolo posebno v počitnicah. Od profesorjev ljubijo posebno Arturja Strošnjajderja. Taki bi morali biti vsi profesorji v gimnaziji. Razven šol so nepotrebni uradi davkarija in kazenska sodnija. Tam šijejo ljudi. Tudi mojega očeta so že zašili na sodniji. Zato ljubim jaz prelepi maribor iz vsega srca.

¹ Pripomba uredništva: Spis prinašamo z vsemi napakami, kakor smo ga prejeli.

Sodne takse.

Predmet	Stalna taksa za vlogo	Tožbe, odgovori na tožbe, nasprotna tožbe, pripravljalne vloge, ugovori zoper plač, naloge, odpovedi in ugovori zoper odpovedi, odgovori na priziv				Pravna sredstva zoper odločbe sodišča prve stopnje	Pravna sredstva zoper odločbe izdane na drugi stopnji	Revizijski odgovori	Razno
		za vsako polo							
		za prvo polo							
Din p		v dinarjih							
1	2	3	4	5	6	7			

1. V pravnem in izvršilnem postopanju z veljavnostjo od 1. januarja 1932:

do	500 D	do	1.000 D	1	se plačuje taksa v				50								
čez	500 D	do	1.000 D	1						<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">dva-</td> <td style="width: 12.5%;">štiri-</td> <td style="width: 12.5%;">deset-</td> <td style="width: 12.5%;">petkratnem</td> </tr> <tr> <td>kratnem</td> <td>kratnem</td> <td>kratnem</td> <td>kratnem</td> </tr> </table>				dva-	štiri-	deset-	petkratnem
dva-	štiri-	deset-	petkratnem														
kratnem	kratnem	kratnem	kratnem														
čez	1.000 D	do	3.000 D	3													
čez	3.000 D	do	6.000 D	5													
čez	6.000 D	do	10.000 D	7													
čez	10.000 D	do	25.000 D	10													
čez	25.000 D	do	50.000 D	15													
čez	50.000 D	do	75.000 D	20													
čez	75.000 D	do	100.000 D	25													
čez	100.000 D	do	500.000 D	40													
čez	500.000 D	do	1.000.000 D	60													
čez	1.000.000 D	do	2.000.000 D	100													
čez	2.000.000 D	do	5.000.000 D	150													
čez	5.000.000 D	do	D	200													
					znesku določena v koloni 2												

Priloge: a) knjige, brošure in drugi predmeti, ki niso spisi od spornega predmeta:	Din p	Din p
do 12.000 Din	3	
čez 12.000 Din	6	
b) v ostalih primerih:		
do 500 Din	1	
čez 500 Din do 12.000 Din	2	
čez 12.000 Din	4	
Ako so listine že kolekovane po zakonitih predpisih Kraljevine Jugoslavije, se plačuje samo razlika takse.		
Prepisi: Na prepise, ki se izdajo stranki na njeno zahtevanje, se plača taksa po vrednosti spornega predmeta:		
do 500 Din	5	
čez 500 Din do 12.000 Din	10	
čez 12.000 Din	15	
Malotni postopek: Za ves postopek z vsemi vlogami se plača taksa po vrednosti spornega predmeta, in sicer:		
do 100 Din	3	
čez 100 Din do 250 Din	7	
čez 250 Din do 500 Din	10	
2. V nespornem postopanju z veljavnostjo od 1. januarja 1932:		
Vloge: 1. Ako ni določeno kaj drugega	5	
2. pravna sredstva na sodišče druge stopnje	50	
3. pravna sredstva na sodišče tretje stopnje	100	
Priloge: a) če so knjige, brošure itd.	4	
b) v ostalih primerih	2	
Prepisi: Prepisi, ki se izdajo stranki na njeno zahtevanje	15	
		5
za drugo in vsako nadaljnjo polo		5

		Din	p		Din	p
Overovitev podpisa in prepisa:						
1. za overovitev vsakega podpisa	za vsako polo	10	-			
2. za overovitev spisov in listin	za vsako polo	10	-			
Vpisi v javne knjige: Vloge in zapiski za vpis v javne knjige o nepremičnih stvarah, za izbris vpisa itd., kolikor niso zavezane večji taksi od vrednosti pravic:						
do 1000 Din	od prve pole	5	-	od vsake nadaljnje pole	5	-
čez 1000 Din do 5000 Din	od prve pole	8	-		5	-
čez 5000 Din do 10.000 Din	od prve pole	10	-		5	-
čez 10.000 Din do 50.000 Din	od prve pole	15	-		5	-
čez 50.000 Din	od prve pole	20	-		5	-
Glede vpisnine glej zakon o sodnih taksah.						
3. V kazenskem postopanju na zasebno tožbo z veljavnostjo od 1. julija 1930:						
Za vsako vlogo: 1. pri zbornem sodišču	za vsako polo	10	-	za drugo in vsako nadaljnjo polo	10	5
2. pri sreskem sodišču	za vsako polo	5	-			
Za zahtevanje, da se uvede kazensko postopanje:						
1. pri okrožnem sodišču	od prve pole	20	-			
2. pri sreskem sodišču	od prve pole	10	-			
Za obtožnico	za vsako polo	10	-			
Za izjavo:						
1. priziva, revizije zoper sodbe okrožn. sodišča	od prve pole	40	-			
2. priziva zoper sodbe sreskega sodišča	od prve pole	20	-			
Za zahtevanje, da se obnovi kazensko postopanje:						
1. pri okrožnem sodišču	od prve pole	40	-			
2. pri sreskem sodišču	od prve pole	20	-			
Za vloge, izročene v dveh ali več izvodih, se pla- čuje za drugi in vsaki nadaljnji izvod:						
1. na okrožno sodišče	za vsako polo	10	-			
2. na sresko sodišče	za vsako polo	5	-			
Za sodbe sodišč vseh stopenj se plačuje taksa Priloge: Kakor v nespornem postopanju.	stalne takse	50	-			
4. Razno:						
Za spričevala, ki jih izda sodišče	za vsako polo	20	-			
Pooblastila: 1. neomejeno	stalne takse	20	-			
2. omejeno	stalne takse	10	-			
Za pregled izdelanih sodnih spisov	stalne takse	10	-			
Za protest menice, čeka in drugih listin ali pogodb in radi neprejema ali neizpolnitve se plača taksa po vrednosti, in sicer:						
do 500 Din	stalne takse	5	-			
čez 500 Din do 1000 Din	stalne takse	10	-			
čez 1000 Din do 10.000 Din	stalne takse	20	-			
čez 10.000 Din do 50.000 Din	stalne takse	30	-			
čez 50.000 Din	stalne takse	50	-			

Natančnejši podatki glede sodnih taks so razvidni v Zakonu o sodnih taksah, razglašenem v Službenem listu kraljevske banske uprave Dravske banovine z dne 23. avgusta 1930, števil. 113/20.

Veletrgovina z železnino
PINTER & LENARD
MARIBOR
Velika zaloga železa in kuhinjske posode

Poštne pristojbine.

Pisma. V tuzemstvu do teže 20 g 1 Din, za vsakih nadaljnjih 20 g ali del te teže 30 par več. V inozemstvu do 20 g 3 Din, za vsakih nadaljnjih 20 g ali del teže 1.50 Din več. Teža omejena v tu- in inozemstvu 2 kg.

Dopisnice. V tuzemstvu navadne 50 par, z odgovorom 1 Din. V inozemstvu navadne 1.50 Din, z odgovorom 3 Din.

Tiskovine. V tuzemstvu do 50 g 25 par, za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže 25 par več. V inozemstvu do 50 g 50 par, za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže 50 par več. Za Čehoslovaško veljajo pristojbine za tuzemstvo. Največja dovoljena teža 2 kg. Pošiljati se morajo odprte.

Vzorci brez vrednosti. V tuzemstvu do 100 g 50 par, za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže 25 par več. V inozemstvu do 100 g 1 Din, za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže 50 par več. Največja teža 500 g. Zaviti morajo biti tako, da se vsebina lahko pregleda.

Priporočene pošiljke. Za priporočene ali rekomandirane pošiljke se plača še posebna pristojbina, in sicer v tuzemstvu in inozemstvu 3 Din.

Ekspresne pošiljke. Pisemske pošiljke ekspresno dostavljajo le v kraju, kjer je pošta. Pristojbina v tuzemstvu 3 Din, v inozemstvu 6 Din.

Povzetje ali odkupne pošiljke. (Pisemske pošiljke za izterjevanje denarnih zneskov do 5000 Din.) Predati se morajo vedno priporočeno. Pristojbine pri predaji: Kakor za priporočene pošiljke brez odkupnine in 50 par za pokaz. Pristojbine pri izdaji: Od izterjane odkupnine se odbije nakaznina za dotični znesek, cena nakaznične golice in evtualna izplačnina do 50 Din 50 par, do 1000 Din 1 Din, do 5000 Din 2 Din. Z inozemstvom je dosedaj odprt promet s povzetnimi pošiljkami med našo državo in Avstrijo, Švico, Čehoslovaško, Madžarsko in Nemčijo. Veljajo pa za predajo posebni pogoji in se je za pojasnila obrniti na najbližjo pošto.

Poštni nalogi. (Pisemske pošiljke za izterjevanje denarnih zneskov do 5000 Din.) Cena poštnemu nalogu je 50 par, cena ovitku pa 25 par. Pristojbina pri predaji kakor za priporočeno pismo in pristojbina za pokaz 50 par. Pristojbine pri izdaji: kakor pri povzetnih pošiljkah in morebitne finančne pristojbine.

Poštna nakaznice. Največji dovoljen znesek 5000 Din. Pristojbina za nakaznice z izplačnino vred se plačuje samo v gotovini in znaša: do 25 Din 1.50 Din, do 50 Din 2 Din, do 100 Din 3 Din, do 400 Din 4 Din, do 500 Din 5 Din, do 1000 Din 6 Din, do 2000 Din 8 Din, do 3000 Din 9 Din, do 4000 Din 10 Din, do 5000 Din 12 Din. Izplačnina se ne plača, ako je nakaznica namenjena na pošto, kjer se denar ne dostavlja na dom. — Za brzojavne nakaznice se plačajo sledeče pristojbine: 1. nakaznična pristojbina, 2. brzojavna pristojbina in 3. ekspresna pristojbina. (Ekspresna pristojbina znaša 3 Din in se plača tudi tedaj, če gre brzojavna nakaznica v kraj, kjer ni pošte.)

Denarna pisma. V tuzemstvu. Pristojbina, kakor za priporočeno pismo jednake teže; razen tega še vrednostna pristojbina, ki znaša: do 100 Din 1 Din, do 500 Din 2 Din, do 1000 Din 5 Din, do 5000 Din 10 Din, nadalje pa za vsakih 1000 Din ali del te vrednosti še po 1 Din. Dostavnina 3 Din, če je naslovljeno na pošto, ki dostavlja vrednostna pisma na dom; obvestnina 50 par, če je naslovljeno pismo v kraj, kjer ni sedeža pošte. Dovoljena teža 20 kg, vrednost neomejena. Sprejemajo se samo zaprta pisma. **Vrednostna pisma za inozemstvo.** Pristojbina: kakor za priporočene pošiljke iste teže in vrednostna pristojbina 5 Din. Dovoljena teža 2 kg, največja vrednost 3000 Din. Vrednost je treba označiti razen v dinarski veljavi tudi v frankih in centimih.

Paketi. V tuzemstvu. Brez označene vrednosti se plača do teže 1 kg 6 Din, do 5 kg 10 Din, do 10 kg 20 Din, do 15 kg 30 Din, do 20 kg 40 Din. Poleg tega je treba takoj pri predaji plačati pri paketih, ki jih pošta dostavlja na dom, še 5 Din dostavnine, za druge kraje pa samo obvestilno pristojbino v znesku 50 par. Ako je na paketu označena vrednost, se plača še vrednostna pristojbina, ki znaša do 100 Din 1 Din, do 500 Din 2 Din, do 1000 Din 5 Din, do 5000 Din 10 Din, nadalje pa za vsakih 1000 Din ali del te vrednosti še po 1 Din. Za ločenko, to je obsežnejši paket ali paket, ki zahteva večjo opreznost, se plača dvakratna težna pristojbina. Največja dovoljena teža 20 kg. Ekspresnina 6 Din.

Za paket s povzetjem se plača pri predaji tudi še nakaznična pristojbina in eventuelno tudi izplačnina, če sprejemna pošta paketa (naslovna pošta povzetne nakaznice) izplačuje

nakaznice na domu. Nakaznična pristojbina in izplačnina je ista, kakor pri navadnih nakaznicah.

Za pakete v inozemstvu veljajo posebne pristojbine in posebni predpisi in se je za tozadevna pojasnila obrniti na najbližjo pošto.

Raznovrstne druge pristojbine. Če je pošiljka premalo frankirana, se zaračuni kot porto dvakratni manjkajoči del pristojbine. Vse pristojbine je plačati pri predajni pošti. Za pismena sporočila na položnici je treba plačati v tuzemstvu 50 par, v inozemstvu 1.50 Din. Za prejemno potrdilo, ki ga plačnik davka na položnici zahteva, se plača 50 par ali 1 Din, kakor pač želi, da dobi to potrdilo po dopisnici ali v pismu. Za čekovne nakaznice plača naslovnik izplačnino, če se izplačajo na domu, za avizirane se ne plača nobena pristojbina. Za odjavo paketa 50 par. Za ležnino za vsak paket na dan 1 Din. Za izplačilno pooblastilo (dvojnik nakaznice) izdano po krivdi naslovnika, 5 Din kolekovine za prošnjo in še 4 Din v znamkah. Za vrnitev ali preklic pošiljke, spremembo naslova, znižanje ali črtanje povzetta se plača pristojbina za priporočeno pismo. Za zaposlane ali vrnjene pošiljke se plača pri paketih pristojbina za težo in vrednost, kakor tudi dostavnina, oziroma obvestnina, pri denarnih pismih samo dostavnina, oziroma obvestnina; pri vseh drugih pošiljkah nič.

Brzobjavne pristojbine. V tuzemskem prometu se plača za vsako besedo privatne brzobjavke 50 par, najmanj pa za vsako brzobjavko 5 Din in 50 par za golicu. Za nujne brzobjavke se plača trikratna pristojbina. Če se glasi brzobjavka v tuzemskem prometu za kraj, kjer ni telegrafa, lahko plača pošiljatelj že v naprej posebnega sla, ker se sicer brzobjavka dostavi z navadno pošto. Pristojbina za sla znaša po dnevi 10 Din, po noči 20 Din za vsak započeti kilometer. Dostavlja se samo do 10 km. Za brzobjavke v inozemskem prometu ima skoraj vsaka država drugačne pristojbine in se je tozadevno obrniti na najbližji telegraf.

Telefonske pristojbine. V tuzemstvu. Za pogovore med kraji, ki niso oddaljeni več kot 6 km zračne črte drug od drugega (krajevno omrežje), se plača za 3 minutni pogovor 1 Din. Za druge medkrajevne pogovore se plača za 3 minutni pogovor ta-le pristojbina: do 25 km zračne razdalje 5 Din, od 25 do

50 km 10 Din, od 50 do 100 km 15 Din, od 100 do 200 km 20 Din,
od 200 do 400 km 25 Din, preko 400 km 30 Din.

Za nujni pogovor je plačati trikratno navadno pristojbino.

F. F.:

Podatki o plačilu uslužbenskega davka za družinske posle.

Podatki o plačilu uslužbenskega davka za družinske posle.

Služkinja (služitelj), ki ima mesečne plače Din 200.—, hrano in stanovanje, je davka prosta (prost), mora pa imeti davčno knjižico, v katero vpiše službodajalec plačo ali zaslužek za vsak mesec posebej. Pri izstopu iz službe izroči službodajalec davčno knjižico uslužbencu in vpiše v stolpec na 1. strani dan izstopa. Pri vstopu v službo mora uslužbenec prinesiti s seboj davčno knjižico, izpolnjeno od prejšnjega službodajalca, ako pa vstopi v službo na novo, si mora nabaviti davčno knjižico pri pristojni občini ali pa pri davčni upravi.

Davek se odmeri sledeče:

od mesečnega zaslužka od Din 201.— do Din 300.— Din 6.—

od mesečnega zaslužka od Din 301.— do Din 400.— Din 9.—

od mesečnega zaslužka od Din 401.— do Din 500.— Din 11.—

od mesečnega zaslužka od Din 501.— do Din 600.— Din 14.—

od mesečnega zaslužka od Din 601.— do Din 700.— Din 17.—

od mesečnega zaslužka od Din 701.— do Din 800.— Din 20.—

od mesečnega zaslužka od Din 801.— do Din 900.— Din 23.—

od mesečnega zaslužka od Din 901.— do Din 1000.— Din 27.—

itd.

Za plačilo tega davka je odgovoren službodajalec osebno in ga mora plačati takoj pri vsakem izplačilu zaslužka s predpisanimi markicami, ki se nabavijo v trafikah in pri davčnih upravah.

Službodajalec vpiše v davčno knjižico izplačani zaslužek. Za plačilo odpadajočega davka nabavi davčno markico, jo nalepi v knjižico na prostoru, določenem za davek, ter jo razveljavi z žigom ali pa lastnoročnim predpisom.

Kontrolo o plačevanju uslužbenskega davka z markicami vrši finančna kontrola pri službodajalcih, ki naj pazijo, da bodo imeli za vsakega uslužbenca predpisano davčno knjižico.

V mesecu januarju vsakega leta je predložiti izpolnjene knjžice davčni upravi v pregled.

Ako ima uslužbenec mesečni zaslužek na več krajih, n. pr. pri prvem Din 300.—, pri drugem Din 250.—, pri tretjem Din 390.—, ne plača davka, ker se v takem slučaju ne seštejejo vsi zaslužki skupaj, ampak pride pri obdačbi vsak zaslužek posebej v poštev in ker torej ne presega nobeden posamezni zaslužek Din 400.—, je oseba davka prosta.

Ako pa ima kdo zaslužka nad Din 400.— pri več službo-dajalcih, se odbije z zakonom določeni odbitek, in sicer za uslužbenca Din 400.— in za vsakega nepreskrbljenega otroka do 18. leta starosti Din 100.— samo enkrat, in sicer pri naj-večjem zaslužku.

Takse in pristojbine na različne listine.

Vsaka pismena vloga ali prošnja	Din	5.—
če se zahteva tudi odgovor še	Din	20.—
vsaka priloga mora biti kolekovana	Din	2.—
ako je priloga kolekovana že s kolekom izpod Din 2.— se mora kolekovati na Din 2.—		
za pritožbo (priziv) na višjo oblast	Din	20.—
trgovski računi do Din 100.—	Din	—10
trgovski računi nad Din 100.—	Din	—20
pooblastilo generalno	Din	20.—
pooblastilo specialno	Din	10.—
vsaki plakat ali objava, ki se pilepi na vidnem mestu (okna, vrata, zidovi itd.), za vsak izvod	Din	—10
reklame, stalne, izpod $\frac{1}{2}$ m ²	Din	40.—
reklame, stalne, od $\frac{1}{2}$ m ² do 1 m ²	Din	80.—
reklame, stalne, nad 1 m ²	Din	150.—
taksa za igralne karte, domino in vse druge vrste iger tudi za domačo rabo	Din	50.—
menice po monopolnih obrazcih do Din 300.—	Din	—60
preko Din 300.— do Din 600.—	Din	1.20
preko Din 600.— do Din 1200.—	Din	2.—
preko Din 1200.— do Din 2000.—	Din	4.—
prijave za vozila (voz ali avto)	Din	100.—
letna taksa za enovprežni voz	Din	100.—
letna taksa za dvovprežni voz	Din	200.—
letna taksa za avto	Din	3000.—

Šolska spričevala:

za osnovne šole in nižje razrede srednjih šol	Din	5.—
za višje razrede srednjih šol in strokovnih moških in ženskih	Din	10.—
pobotnice in zadolžnice od vsote		$\frac{1}{2}\%$
kupne pogodbe za premičnine od vsote		1%
kupne pogodbe za nepremičnine od vsote		4%
najemne pogodbe za trajajoči čas od vrednosti za tombolo nad Din 2000.— vrednosti dobitka		1%
veselična taksa od vstopnine 20% in od teh 20% še 5% je skupaj od vstopnine		$\frac{1}{2}\%$
zastavljalne listine (garanciska pisma		21%
		0.1%

Kítica okroglih.

V. T.

Pravdo bi »zglihal« sodnik rad lepo.

Vse je zaman. Strankam reče nato:

»S pametjo rešit slučaj se ne da; —
torej sodnija bo rešila ga.«

»Kam tako naglo, prijatelj — hola!«

— Nujne 'mam posle; postal sem papa. —

»Tvoji soprogi, kako ji kaj gre?«

— Pst, pst, prijatelj, da tega ne zve. —

Za kratek čas.

Mariborske dogodivščine so važen predmet vsakodnevnih vesti v dnevnikih. Za vzgled poročanja moderne žurnalistike o zanimivih dogodkih naj slede dve, tri dnevne vesti iz nekega našega dnevnika v dobesednem ponatisu:

Tokovi mariborske emigracije. Taka so opažanja mariborska v poslednjem času: slovenski živelj se osredotočuje ob magdalenski in koroškopredmestni periferiji (nova četrt na Joštovem posestvu); v centru mesta pa se vse bolj usidruje nemški živelj. O teh opažanj nadaljnjih razultatih še spregovorimo; če je ta pojav dober in koristen, ne vemo.

Volka so ustrelili — ob Dravi. Bivalci ob Izvirkih, ki teče k Studencem, so bili te dni priča zanimivemu dogodku. Tam

ob Dravinem bregu pod Jožefovo cerkvijo je počil strel; zdrveli so iz svoje naselbine in stekli v omenjeno smer. Na tleh je ležal v poslednjih krčih — volk. Storiija je neverjetna; zato jo moramo pojasniti, da bo sprejemljiva. G. L. v Studecih je namreč redil pri sebi mladega volka ter ga tudi izredil; tako zelo se je bil volkič prilagodil okolici, da je tudi pozneje bil čisto krotek in da ni prišlo do nikakih atavističnih izbruhov. Usodepolno za lepo rejenege volka pa je bilo, da je z doraščanjem in privzemanjem vedno oblejših oblik rastel na čudovit način tudi njegov — apetit tako, da je nazadnje znašala njegova vsakodnevna kvota 10 kg mesa dobre vage. Z lastnikovim proračunom pa se to ni nikakor ujemalo; zato je g. L. naselbine ob Izvirkih pripravil malo senzacijo.

Riziko nakane; začelo se je pri »poušterčku«, zaključilo pri — jurčkih. Nakana in firbec se včasih dopolnjujeta, včasih pa ne. Nikdar pa ne na ploskvi carinskih zadevščin in razkritij. Tega dejstva prebridko resnico je doživela tudi Ljubljanka Malčka N. V šir in delj slove mariborski cariniki — iztaknjevalci »švercarske« robe. Malčka tega bržkone ni vedela. Zato se je dogodilo, da se je zglednemu razkrinkatelju sumljive robe I. Novaku razodelo preobilje njenih dimenzij ter da je celo poušterček radi nenavadne stoje zaoblenosti in vsebinske dokajšnjosti izzival k potipu. Nakano je nosila v srcu Malčka; pa se ji je ponesrečila. Lepe, fine svilčke količinska precejšnjost je prišla na dan: izpod oblačila in iz mehkega poušterčka se je razodelo. In se je Malčka vračala v Ljubljano brez svilčke in tucata »jurčkov«, ki jih je morala položiti na licu mesta.

Aritmogrii.

(Priobčil M. K.)

1	2	3	4	5	6	7	2	država v	Aziji
8	9	8	10	8	2	1		«	« Ameriki
10	9	11	7	2				«	« Evropi
4	9	12	10	4	5			«	« USA
6	2	5	13	2	9	14	5	4	« « Evropi
15	14	16	17	2				«	« « «
2	5	10	15	14	1	2		«	« «
17	14	9	10	14	5	14	1	2	« « USA
14	16	2	15	14	1	2		«	« « Evropi
1	12	13	12	5					« « « pokrajina v Arabiji
2	9	10	12	5	16	14	5	2	država v Ameriki

Križanka.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68
69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85
86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102
103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119
120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136
137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153

Besede pomenijo:

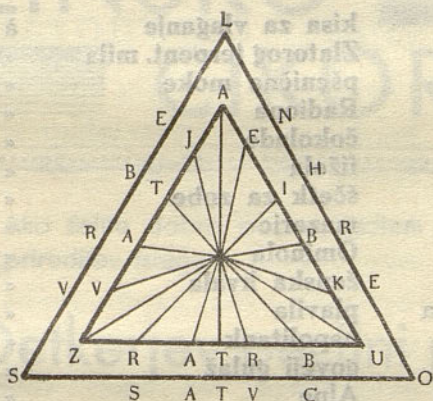
Vodoravno. 1., 82., 147. Komu in ob kateri priliki je posvečena križanka; 18. švedski novc; 19. vaškega župana; 20. osebni zaimek; 21. franc. »kralj«; 22. klic »na pomoč«; 24. pravljичnega zgraditelja Niniv; 27. del struge; 30. voditelja ruskih maksimalistov; 33. geometrični pojem; 35. iglasto drevo; 36. nadziralca ruskih vojaških šotorov (prej v Rumuniji); 37. poljskega delavca; 38. kratka za »detur suo nomine«; 39. del voza; 41. psa; 42. rusko reko; 43. znanega nemškega letalca; 44. produkt sadnega drevja; 46. prvo črko abecede; 47. franc. reko; 48. kulturno rastlino; 50. prisolj; 51. osebni zaimek; 52. sveženj; 54. rastlinski tvorek; 55. kratica za »editio«; 56. žuželko; 57. števnik; 58. veznik; 59. ekvatorijalno afriški nagovor na starce; 61. nerabljen; 62. glasbeni pojem; 63. posekan prostor; 64. izvor; 66. lat. osebni zaimek; 68. tropična rastlina; 71. gorovje v Srednji Evropi; 74. pod; 75. lat. »boginja«; 80. fonetični »dal«; 83. kratico za »signa suo nomine«; 84. nemški spolnik; 85. število; 87. vrsto, progó; 89. igralne karte; 91. motorno znamko; 92. napis na križu; 94. lat. osebni zaimek; 95. predplačilo; 96. del hiše; 97. nepoštenjaka; 99. isto kot pod 46. vodoravno; 100. del rudnika; 102. italijanski otok, znan po Napoleonu; 104. zemljo; 105. znanega nemškega arhitekta; 106. pridevnik; 108. zver; 109. kratico za »in persona«; 110. del živalskega telesa; 111. isto kot pod 95. vodoravno; 112. v morje moleči del kopnega; 113. potrebne nočne naprave; 115. osebni zaimek; 116. kratico za »livre sterlinge«; 117. latinski »v onem«; 118. Čapkovo dramó; 120. kratico za »sprednji«; 122. del »Tarzana«; 125. grškega heroja; 128. elektr. pojem (dvojina); 129. del leta; 131. semenski strup; 133. pridevnik; 135. del sobe; 137. napeljava; 139. oseb. zaimek; 141. števnik; 143. pomožni glagol; 145. del glave.

N a v p i č n o. 1. naselbino; 2. boginjo zore; 3. osebni zaimek; 4. seme; 5. isto kot 129. vodoravno; 6. lat. »medvedka«, ozvezdje »medveda«; 7. pri-

slov; 8. up; 9. velikega sesalca; 10. produkt iz žita; 11. oseb. zaimек; 12. nevestino opremo; 13. nemški števnik; 14. nemškega pisatelja; 15. kaz. zaimек; 16. podobo; 17. isto kot 97. vodoravno; 23. del glave; 25. močno tkanino; 26. osnovo; 28. geom. analitski pojem; 29. risbo; 31. vulkanični izbruh; 32. pristaša idealizma; 34. pesnitev; 35. pomožni glagol; 39. mesto v Dalmaciji; 40. votlo mero; 44. poljsko opravilo; 45. novец; 46. isto kot 46. vodoravno; 49. prvega človeka; 53. enakoličje; 60. zelo pogosto se ponavljajočo besedo pri lat. maši; 65. slovensko filmsko umetnico; 67. isto kot 14. navpično; 69. nagovor; 70. del stroja; 72. borilni prostor; 73. pridevnik; 75. kratico za »dominus«; 76. kratico za »ante Christum natum«; 77. števnik; 78. veznik; 79. žuškojeda; 80. kratico za »do, dico, dedico«; 81. staro obliko prislova; 85. pomožni glagol; 86. vsejedce; 87. husite; 88. Timurja; 89. gladko, bombaževo tenčico za plesne toalete; 90. člana kolonije; 91. grškega pesnika; 92. nedosegljiv cilj; 93. obrtnika; 97. stari novец; 98. breme; 99. isto kot 46. vodoravno; 101. isto kot 18. vodoravno; 103. egipčansko božanstvo; 107. široko, nizko zofo (množ.); 114. del dneva; 119. del glave; 121. kamene drobce; 123. člana staroromanskega plemena (edn. dajalnik); 124. pregib; 126. isto kot 63. vodoravno (množ.); 127. kratico za »Ksaverski«; 129. števnik; 130. kratico za »novi operis nuntiatio«; 132. noto; 134. isto kot 47. vodoravno; 136. prvo ženo; 137. nedol. zaimек; 138. lat. »dolgo«; 140. pomožni glagol; 142. žito; 144. stenografično kratico za »tvoj«; 146. predlog.

Črkovnica.

Priobčil M. K.

Zemljepisna uganka.

A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	C	C	D	E
F	G	H	I	I	K	L
L	L	M	M	M	M	M
N	N	O	O	O	O	O
O	O	O	P	R	R	R
R	R	R	T	U	U	V

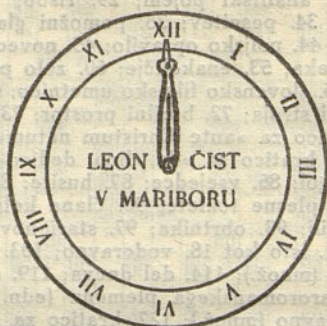
mesto na Moravskem
južni rt balkanskega polotoka
polotok Severne Amerike

mesto v Nemčiji
mesto v Ceylonu
zaliv v jadranskem morju

V debelo tiskanih kvadratih od zgoraj navzdol in od leve na desno mesto v Sloveniji.

Ura.

Priobčil M. K.

IX II VII II I III VI IV VII XII II V IV III
IV III IX III I II VIII III

Naročilnica.

(Priobčil M. K.)

5 l	kisa za vlaganje	à 4.— Din
6 kg	Zlatorog terpent. mila	« 16.— «
4 kg	pšenične moke	« 3.— «
5 kom.	Radiona	« 6.— «
7 kom.	čokolade	« 7.— «
4 kg	fižola	« 4.— «
6 kom.	ščetk za zobe	« 5.— «
5 kom.	mazaric	« 2.— «
4 zavitki	Ominola	« 2.— «
6 kom.	ženska hvala	« 3.— «
1 steklenica	plavila	« 3.— «
4 zavitki	napolitank	« 10.— «
1 škatlja	goveji gulaž	« 2.— «
1 kom. sira	Alpe	« 5.— «
6 kom.	otepačev	« 7.— «
9 kg	ječmenčka	« 5.— «
1	klobasa	« 3.— «

Pravilna rešitev dá (od zgoraj navzdol) znan primeren pregovor.

Nagrade!

Za pravilno rešitev vseh ugank itd. razpisujemo sledeče nagrade:

1. nagrada: gramofon — kovček, 1 »Elida« kasete, 1 kg čokolade;

2. nagrada: 1 »Elida« kasete, 1 kg čokolade, 1 kg fig, 1 kg rožičev, $\frac{1}{4}$ kg finih bonbonov;

3. nagrada: 1 kg čokolade, 1 kg fig, 1 kg rožičev, 15 dkg praline, 1 komad toaletnega mila.

Vsi ostali, ki pravilno rešijo vse uganke, dobe manjše nagrade.

Rešitve smejo poslati samo člani mariborske Nabavljalne zadruga državnih uslužbencev. Navesti je treba na rešitvi združno številko, ime, stanovanje; ni pa treba, da bi bil to sam član zadruga, lahko je tudi sin, hčerka, sorodnik; toda le eden na združno številko. Z združno številko označene rešitve je poslati do 7. februarja 1931.

Nagrade določi žreb. Žrebanje se vrši dne 12. februarja 1931 popoldne.

ZAHTEVAJTE POVSOD

KOLINSKO

CIKORIJO!

Ako želite dobro pecivo, potem uporabite za prireditev istega

Dr. Oetkerjev pecilni prašek

in Dr. Oetkerjev vanilinov sladkor,
na zalogi pri Nabavljalni zadrugi.

Kako prirediš Dr. Oetkerjev šartelj (kolač)?

Zmešaj 14 dkg surovega masla s 3 rumenjaki, dodaj 1 zavoj Dr. Oetkerjeve zmesi za šartelj, 1/4 litra mleka, 5 dkg rozin in čvrst sneg 3 beljakov.

Testo naj teče gosto z žlice. Peci ga v dobro namaščinem modlu pri srednji vročini.

Sjaj in barvno razkošje -

so znamenja v Persilu opranega svilenega perila. — Pa kako lahko je to pranje! Kos perila menčate previdno in lahko v mrzli Persilovi raztopini. Nato izpirate v mrzli vodi in dotate pri zadnjem izpiranju nekaj kapljic jesiha. Sušite na ta način, da zavijete oprano perilo v belo blago, ki rado vsrkava vlago. Z zmerno vročim likalnikom likate na levi (notranji) strani. To je vse!

Barvano blago preizkusite najprej z ozirom na pristnost barve. Pomočite najprej rob blaga v čisto vodo in stiskajte ga med belim blagom.

Persil

Kazalo.

Stran

Rodovnik dinastije Karadjordjevićev	9
Koledar	10
A. R.: Deset let Nabavljalne zadruga državnih uslužbencev v Mariboru	35
Kreditna zadruga državnih uslužbencev v Mariboru	44
Dizma: Problemaš	45
—c —n: Zadrugištvo	46
Mastnak Martin: Nabavljalna zadruga v Celju	56
O »Nabavljalni zadrugi« v Murski Soboti	57
Zgodovina Nabavljalne zadruga uslužbencev drž. železnic v Ljubljani	59
Ši - Ti: Kitajska	61
Lj. Zorzut: Pohorski smučar	61
Janko Samec: Mariborski soneti. (Štajerska pokrajina. — Mariborska nedelja. — Srednjeveški stolp. — Mariborski grad. — V grajski kapeli. — Sentimentalec v kavarni »Astorijska«. — Poletje. — Opolodne. — Večer na kmetih. — Zima v mestu.)	62
Frano Baš: Tekma med Mariborom in Ptujem za prvenstvo na Dravskem polju	67
Dizma: Troje literarnih. (Poet in kritik. — Taktika. — Tendenčni pisatelj	73
× J. Glaser: Prvi mariborski časopisi	75
J. Glaser: Maribor pred dvema generacijama	84
× Frano Baš: Mariborski program	91
Dijaška leta dr. Pavla Turnerja	101
R. Maister: Vojaški transporti in naše Podravje ob prevratu l. 1918	107
O. R.: Luč	130
O. R.: V dežju	130
Dr. Vlad. Travner: Pokrajinski muzej v Mariboru	131
Okrožno sodišče v Mariboru	135
Državno pravdnštvo	137
Moška kaznilnica v Mariboru	138
Politična oblastva v Mariboru	140
Predstojništvo mestne policije	142
Finančna oblastva v Mariboru	142
Glavna carinarnica v Mariboru	143
Urad za kontrolo mer in dragocenih kovin v Mariboru	143
Mariborska pošta	144
Vojaška oblastva	146
Splošna bolnica v Mariboru	146
Železnica	147
O. R.: Jesen — zima	148
Šolstvo v Mariboru. (Bogoslovno učilišče. 150. — Klasična (humanistična) gimnazija. 151. — Državna realka (realna gimnazija). 152. — Državno moško učiteljsiše. 154. — Državno žensko učiteljsiše. 155. — Zasebno žensko učiteljsiše šolskih sester. 156. — Državna trgovska akademija. 157. — Vinarska in sadjarska šola. 158. — Gozdar-	

ska šola. 160. — Osnovno in meščansko šolstvo. 160. — Obrtno nadaljevalna šola. 163. — Trgovska nadaljevalna šola. 163. — Go- stilničarska nadaljevalna šola. 164.)	150
Dr. Mirko Černič: Dve, tri iz vsakdanjega življenja	166
Anka Mešičkova: O živilih	168
Dr. P. Strmšek: Pod slapom življenja	179
Prelepi Maribor	180
Sodne takse	181
Poštna pristojbine	183
F. F.: Podatki o plačilu uslužbenskega davka za družinske posle	186
Takse in pristojbine za razne listine	187
V. T.: Kitica okroglih	188
Na kratke čas. Aritmograf. Križanka. Črkovnica. Zemljepisna uganka. Ura. Naročilnica	188—192
Nagradel	192
Kazalo	195

Slike.

Zadružni dom Nabavljalne zadruga državnih uslužbencev v Mariboru	6
Upravni in nadzorstveni odbor mariborske Nabavljalne zadruga. 1930	37
Naša prodajalna — leva stran	41
Naše skladišče kuriva v Cvetlični ulici	44
Naša prodajalna — desna stran	47
Dom Saveza nabavljajnih zadrug državnih uslužbencev v Beogradu	51
Okrožno sodišče v Mariboru	135
Okrožni inšpektorat in sresko načelstvo v Mariboru	141
Vinarska in sadjarska šola v Mariboru	159

Maggi-jeva zabela.

Že desetletja se uporablja Maggi-jeva zabela vsled svojega neizpremenjenega dobrega okusa in izdatnosti v priprostih in odličnih kuhinjah. Maggi-jeva zabela je praktično in hkrati ceneno sredstvo, ki da slabim juham, omakam, prikuham in solatam izvanredno fin, močan in prijeten okus. Maggi-jeva zabela je zelo izdatna, zato jo uporabljaj varčno. Ker se njena količina ne more vedno v naprej določiti, zatorej pokusi večkrat tekom dodajanja. Nadaljnja prednost Maggi-jeve zabele je ta, da pri pravilni uporabi ne pokvari naravnega okusa jedi, temveč ga celo dvigne. V primeri z mesnimi ekstrakti ima Maggi-jeva zabela še to prednost, da bolj zabeli, je cenejša, ne barva jedi ter je zaradi tega uporabna tudi za svetla jedila.

Maggi-jeve kocke.

Maggi-jeve kocke za govejo juho so vsled svoje cenenosti uporabljajo dandanes za hitro in enostavno pripravo okusnih in redilnih govejih juh pri večini gospodinjstev. Iz njih se hipoma, ako jih poliješ z dobrim četrť litrom vode, napravi delikatna juha, ki se lahko uporablja kakor vsaka doma skuhana goveja juha.

PETANJSKA SLATINA

Spoznanje, da tvorijo pristne mineralne vode vir zdravja, pronicuje vedno bolj v splošnost.

Med zdravilnimi vodami, na katerih obiluje naša domovina, zavzema

PETANJSKA SLATINA

prav odlično mesto radi kakovosti in množine zdravilnih snovi, ki se v njej nahajajo.

Zdravniki priporočajo to odlično mineralno vodo pri boleznih želodca, žolča, mehurja, jeter, pri gihtičnih pojavih in sploh tedaj, kadar je treba izločiti slabe soke iz telesa.

Radi obilnosti na ogljikovem dvokisu pa je Petanjska slatina ob enem tudi okusna in osvežujoča namizna voda. Zato naj se jo vporablja za brizgance, limonade in sploh vse sadne soke.

TVORNICA

ČARAPA I

PLETENE

R O B E

C. D. GAON

ZAGREB

TVORNICA: ZAVRTNICA
DUČAN: JURIŠIĆEVA ULICA 3

„CETINA TESTENINA“

je domači izdelek, ki nadomešča v vsakem oziru naj-finejšo, glasovito napohtansko (italijansko) testenino! Na vsakem zavoju je tovarniška znamka in navodilo za kuhanje. Če testenino dalje časa kuhamo, se ne razkuha, nego naraste v debelosti. To je dokaz, da je napravljena iz najfinejših sirovin!

JAKOB PERHAVEC

tovarna za izdelovanje likerjev desertnih vin in sirupov

MARIBOR, GOSPOSKA ULICA ŠTEV. 9

Vedno v zalogi pristna domača in srbska slivovka

brinjevec, tropinovec, droženka, nadalje vse vrste likerjev, rum, konjak in sadni sok.

Na drobno in debelo!

Zaščitna znamka.

Opozorilo!

Klobase so le tedaj prave, ako je na vsaki leseni šprikliji utisnjena gorenja zaščitna znamka.

Pristne kranjske klobase

priznane kot **specijalitet**, lastni izdelek, priporoča starorenomirana, leta 1825 ustanovljena tvrdka

M. Urbas, Ljubljana

(lastnik Miroslav U. bas).

Slomškova ul. 13, poleg Mestne elektrarne.

Brzjav: URBAS LJUBLJANA Telefon 3322.

ČAZNA ROČKA

Obstoje cenejši
čaji, a ne boljši in izdatnejši

HOFFMANN ELEMER

ČAKOVEC, MEDJIMURJE

preporučuje gg. trgovcima svoje, poznate, prvoklasno izradjene ženske i muške (duge) cotton flor čarape.

B. NEUMANN-A NASLJEDNIK

tvornica octa i naravnog la. vinskog
octa i trgovina vina na veliko

Zagreb, Martičeva ulica broj 21

Telefon broj 53-88

Ako prenesete
vodo, prenesete
tudi Lux

Za
vse
fine
tkanine!

LUX
zlatni
pivni

BECK & CO. BREMEN

Špecerija in delikatese

M. VRHUNC

Glavno zastopstvo kvasa tvornice
Savski Marof

MARIBOR, Maistrova 17

Telefon interurban šte. 24-30

„KOKRA“

tekstilna d. d.
v KRANJU, podružnica v MARIBORU

Krekova 14, telefon 20-82

tovarniška izdelava moškega perila, navadnega in finega, specialna izdelava ključavničarskih oblek, delovnih plaščev, bluz za natakarjo i. t. d. Radi dobre izdelave so ti artikli upeljani v celi Jugoslaviji. Prodaja samo na debelo.

ČEVLJI NA OBROKE PO TOVARNIŠKIH CENAH

za člane »Nabavljalne zadruga državnih nameščencev v Mariboru«
pri tvrdki

F. Tavčar-Kališnik, Maribor
Slovenska ulica štev. 8

Velika zaloga vseh vrst moških, damskih, dekliških, fantovskih
in otroških čevljev za strapac in promenado.

Ročno in tovarniško delo!

Priznana najboljša kvaliteta, najnižje cene kakor točna in solidna
postrežba.

„SIDOL“

priznano najboljše sredstvo za čiščenje
kovin

„AZUROL“
najfinejše tekoče plavilo v steklenicah.

HERMAN WÖGERER, MARIBOR

Ustanovljeno 1872.

VELEKLAVNICA; tovarna klobas, mesnatih izdelkov, masti in konserv.

Telegram: Wögerer Maribor. Telefon: Tovarna v Krčevini 2052, Prodajalna Slovenska ulica 2063.

SPECIJALITETA: Praške šunke in kranjske klobase.

Že majhen kos daje krasno peno

Albus milo »Zvon« za pranje čisti perilo hitro in brez truda. Močna raztopina mila prodere v vsak rob perila ter odstrani oprezno vso nesnago. Prosto vseh jedkih dodatkov varuje Albus milo »Zvon« tudi občutljivo svilo ter mehko volno. Barve barvastega perila se svetijo sveže in novo. Mehko Albus milo »Zvon« za pranje varuje roke. Albus milo »Zvon« za pranje je izdatno ter odgovarja ceni, njegova kakovost je vedno v neizpremenljivi vrlini.

PODRAVSKA TISKARNA

D. Z. O. Z. (PREJE AŽBE)
TELEFON INTERURB. 2038

MARIBOR

GREGORČIČEVA ULICA ŠT. 6
DVORIŠČNO POSLOPJE

Solidna in točna postrežba!

Izvršuje vse tiskovine od navadne do najfineše izpeljave po najnižji ceni. **Specijaliteta:** barvotisk, umetniške in pokrajinske razglednice, sv. podobice, reklamni osnutki, lepaki, diplome, etikete itd., itd.

Ustanovljeno leta 1888.

Odlikovan z zlato kolajno.

Veležganjarna in izdelovalnica sadnih sokov

IVAN BAUMAN

ŠT. ILJ | PRI MARIBORU

Proizvaja najfinejšo domačo slivovko, droženko, tro-pinovec, brinjevec, konjak, rum, pelinkovec in razno-vrstne likerje ter pristni gorski malinovec, oranžeado citronado, nudi vse po najnižjih in konkurenčnih cenah.

KARO MARIBOR

SPORT STRAPAC

Za
promenado
strapaco
lov
smučanje
gojzerc.
Snežni
čevlji
po
tovarniški
ceni.
**KOROŠKA
CESTA
19.**

Člani
Nabavljalne
zadruge
po
originalnih
cenah brez
poviška
tudi na
mesečno
od-
plačevanje.
Nakaznica
se dobi v
zadruzi.

ČEVLI - CIPELE

Stock Brandy Medicinal, d. d.

Slavonska Požeča:

Brandy · Vse vrste čokolade · Sadni soki · Marmelade · Rum
Čokoladni bonboni · Kanditi · Slavonska slivovica
Vaflovi izdelki · Fini deserti · Čaj · Kakao · Francosko žganje

Osnovano
l. 1882.

IVAN KROIS

Zlata kolajna
l. 1922.

staroznana čevljarska delavnica, MARIBOR, Koroška cesta šte. 18
izdeluje vsakovrstne čevlje za štrapac in promenado.

Ia boks cestni za gospode in dame Din 250'— do 270'—

Ia štrapac (športni) za gospode in dame Din 220'— do 280'—

Specijalno izdelovanje gozjerjev iz juhte. Luksuzni čevlji za dame
po najnovejših vzorcih. Velika zaloga gotovih čevljev lastnega izdelka.
Izdelava zajamčeno trpežna! Cene zmerne!

NB. Za člane Nabavljalne zadruge ugodni obroki (nakaznice v zadrugi!)

JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNICE

MAUTNER D. D.

PREDIONICA LITIJA. TKAONICA SV. PAVEL PRI PREBOLDU.

SKLADIŠTE : ZAGREB, TRG KRALJA PETRA BR. 6.

KEKSI, VAFELJNI, BISKVITI
NAJBOLJŠI PRI
B. PAUER, DRUŽBA L. LJUBLJANA
Z O. Z.,
TOVARNA KEKSOV IN VAFELJNOV

JURAJ GALOVIĆ, SUŠAK
TOMISLAVOVA 3

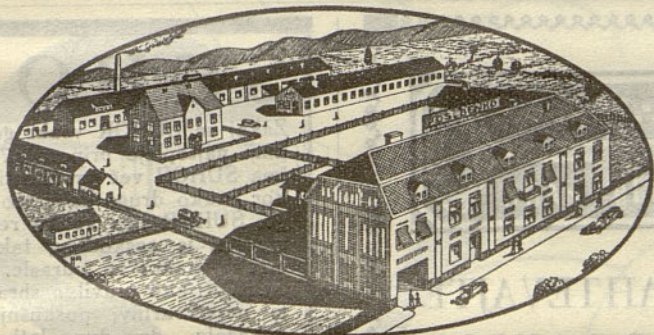
Export, import zemaljskih proizvoda, južnega voća, kolonijalne robe
i živežnih namirnica. Sudbeno protokolirana tvrtka. Odlikovana sa
počasnom diplomom i zlatnom kolajnom na međunarodnoj izložbi
u Parizu 1928.

Telefon interurban br. 196.

Brzojavni naslov: „Svevoće“.

„VIKTORIA“

TVORNICA ČEŠLJEVA I DUGMETA
ZARREB, TRATINSKA CESTA 34

Josip Benko

tovarna mesnih izdelkov

Murska Sobota

Izdelava najfinejših praških šunk. Pod nadzorstvom državnega živinozdravnika pregled na trihinah. Nudi vsakomur najugodnejši nakup po najnižjih cenah.

SIEGEL & DRUG

d. z o. z.

Tkalnice platnenega in bombažnega blaga
SVITAVY (CSR) WIEN

Brzjavni:
SIGROS

LJUBLJANA
Miklošičeva cesta 36

Telefon 2719

TVORNICA ZDRAVSTVENE SLADNE KAVE
VIKTOR JARC
MARIBOR-LAJTERSBERG

SE PRIPOROČA S SVOJO PRVOVRSTNO
ZDRAVSTVENO SLADNO KAVO!

ZAHTEVAJTE
NOGAVICE
KLJUČ
KER SO
IZBORNE
KAKOVOSTI!

S U H O R

Zakaj se SUHOR vsaki gospodinjini najtopleje priporoča? Ker ima SUHOR več prednosti, kakor vsako drugo desertno blago. SUHOR ima veliko redilno moč in je neškodljiv, tako za otroke, kakor za odrasle.

SUHOR, ako pravilno shranjen, je nepokvarljiv; poskušnje so dokazale, da dve leti star SUHOR ni nikakor trpel na kvaliteti; nasprotno, po dolgem konzerviranju sladkorja je postal SUHOR še bolj krhek nego popolnoma svež. Previdna gospodinja lahko v letu pri nakupu veliko prihrani.

Kupujte ROBAUSOV SUHOR, ker dobite najboljše in največ za Vaš denar.

Zahtevajte samo originalne pakete z zaklopno znamko:

ROBAUS SUHOR, Maribor,
 Koroška cesta 24

Je ljubljenska vseh ljudi finega okusa!

